

STRATEGIA CASTEL ÎN TRANSILVANIA 2016-2025

STRATEGIA
CASTEL ÎN TRANSILVANIA
2016–2025

CUPRINS

Capitolul 1 – Cadrul strategic general	4
Capitolul 2 – Analiza generală a situației	13
Conceptul de castel, definiții și abordări prin prisma istoricului de artă	13
Analiza situației generale a grădinilor de castel din perspectiva domeniului peisagistic.....	18
Analiza situației generale a castelelor din punct de vedere al legislației în vigoare	23
Analiza situației generale a castelelor prin prisma arhitectului și a constructorului.....	31
Starea tehnică și procesul de restaurare a castelelor	33
Ciclul de intervenții – întreținere și rolul decisiv al proprietarului în punerea în valoare a castelelor.....	38
Fazele de cercetare și proiectare specifice reabilitării castelelor	42
Fazele de proiectare și conținutul cadru aferent	49
Echipa interdisciplinară în reabilitarea castelelor	51
Specificul fazei de execuție a reabilitării castelelor și a întreținerii sustenabile.....	52
Programarea activității de intervenții pe castele.....	54
De ce sunt interesante castelele?	55
Analiza SWOT a situației generale a castelelor și conacelor din Transilvania	57
Capitolul 3 – Analiza datelor cu privire la cele 300 de obiecte incluse în proiect	61
Capitolul 4 – Viziune generală și obiective	64
Viziunea „Castel în Transilvania”	64
Sistemul obiectivelor strategiei „Castel în Transilvania”	65
Prioritatea 1 – Dezvoltarea castelelor ca unități economice.....	66
Domeniul de intervenție 1.1 – Creșterea nivelului de implicare a castelelor în dezvoltarea turismului.....	70
Domeniul de intervenție 1.2 – Creșterea nivelului de pregătire a sectorului turistic legat de valorificarea castelelor	72
Domeniul de intervenție 1.3 – Realizarea unei colaborări intersectoriale între sectorul cultural și sfera antreprenorială, în scopul creării unui mediu de afaceri inovativ	73
Prioritatea 2 – Dezvoltarea castelelor ca unități de atractivitate locală.....	74
Domeniul de intervenție 2.1 – Cartografierea, ocrotirea și restaurarea patrimoniului construit și natural.....	83
Domeniul de intervenție 2.2 – Promovarea castelelor	88
Domeniul de intervenție 2.3 – Responsabilizarea autorităților cu atribuții în domeniu	89
Domeniul de intervenție 2.4 – Modernizarea infrastructurii conexe castelelor în scopul creșterii accesibilității lor	90
Prioritatea 3 – Dezvoltarea castelelor ca unități culturale.....	92

Domeniul de intervenție 3.1 – Realizarea bazelor de date detaliate ale castelelor din Transilvania	94
Domeniul de intervenție 3.2: Implementarea de acțiuni educaționale și culturale în scopul cunoașterii rolului castelului în dezvoltarea localității și în formarea identității culturale.....	95
Domeniul 3.3 – Creșterea nivelului de pregătire a instituțiilor responsabile pentru administrarea și valorificarea castelelor	96
Prioritatea 4 – Dezvoltarea castelelor ca unități comunitare	98
Domeniul de intervenție 4.1 – Creșterea participării comunităților locale la păstrarea valorilor universale a monumentelor	100
Domeniul de intervenție 4.2 – Implicarea castelelor în activitățile culturale și educaționale ale localității	102
Domeniul de intervenție 4.3 – Consolidarea parteneriatelor cu organizațiile civile locale	104
Capitolul 5 – Principii de dezvoltare	106
Capitolul 6 – Analiza resurselor potențiale pentru dezvoltarea castelelor.....	110
Analiza părților interesate.....	110
Fonduri nerambursabile pentru restaurarea monumentelor istorice	112
Programul Operațional Regional (POR).....	112
Programul Național de Dezvoltare Rurală (PNDR).....	116
EEA GRANTS (finanțările Mecanismului Financiar al Spațiului Economic European – Norvegia, Islanda și Liechtenstein).....	119
Fundația „Teleki Laszló”	120
Centrul „Forster Központ”	121
World Monuments Watch.....	121
Fundația „King Baudouin” din Belgia	121
The Getty – Los Angeles.....	122
Ambassadors Fund for Cultural Preservation	122
Surse atrase din comunitate.....	122
Capitolul 7 – Managementul procesului de implementare a strategiei și rezultatele preconizate	126
Relația dintre viziune, planuri strategice și planurile operaționale.....	126
Modelul Organizațional al implementării demersului Castel în Transilvania.....	128
Măsurile de implementare a Planurilor Anuale de Acțiune.....	129
Coordonarea generală a implementării strategiei Castel în Transilvania	133
Comunicare și relații publice.....	135
Măsurarea rezultatelor și impactul strategiei.....	136
Capitolul 8 – Modele de dezvoltare.....	140

CAPITOLUL 1

CADRUL STRATEGIC GENERAL

DEFINIȚII ALE CULTURII

De la început facem remarcă cu privire la existența unui număr apreciabil de definiții ale culturii. Această constatare este susținută prin identificarea, încă din 1952, de către Alfred L. Kroeber și Clyde Kluckhohn în lucrarea *The Nature of Culture*, a 165 de definiții. În lucrarea sa „Sociodynamique de la culture” – 1967, Abraham A. Moles semnală existența a peste 250 de definiții¹. De atunci și până astăzi, numărul acestora a crescut și mai mult, iar semnificația termenului a fost mult diversificată, realitate ce îngreunează găsirea unei accepțiuni comune a punctelor de vedere exprimate de sociologi, antropologi, filozofi sau psihologi. Iar dacă am avea în vedere diferite segmente ale culturii de ansamblu a societății, diferite subcomponente sau momente istorice ale morfologiei culturii, atunci numărul definițiilor, descrierilor și nuanțelor ar tinde să se amplifice în mod exponențial.

Etimologic, conceptul de cultură provine de la latinescul „cultura”, care însemna la romani cultivarea pământului. Cuvântul se traduce prin „a cultiva”/„a onora” și se referă în general la activitate umană. Pe de altă parte, în perioada antichității, la unii gânditori, apare cultura în înțelegerea unor discipline, așa cum de exemplu filozofia este caracterizată drept o cultură a spiritului, sens preluat și dezvoltat în ideea că o cultură reprezintă cultivarea valorilor umane, dezvoltarea și emanciparea spiritului uman. Voltaire, în secolul al XVIII-lea, dă un nou înțeles culturii de cultivare a minții, a rațiunii și a însușirilor umane.² Cultura devine procesul de asimilare a unor valori eterne, derivate cu precădere din domeniul artelor și al literaturii. Tot ce nu este în acest cadru nu merită interes.

La sfârșitul secolului al XIX-lea antropologii au propus o definiție mai amplă culturii, pe care ei să o poată aplica mai multor tipuri de societăți. Ei au început să argumenteze cultura drept natura umană și cultura în definiția lor își are rădăcinile în capacitatea universal umană de a clasifica experiențele, de a le codifica și a comunica simbolic. În consecință oamenii care trăiesc despărțiți unii de alții dezvoltă culturi unice, dar elementele diferitelor culturi se pot cu ușurință împrăști de la un grup de oameni la altul.

Studiile culturale au apărut la sfârșitul secolului al XX-lea prin reintroducerea gândirii marxiste în sociologie, și prin articularea unei teorii sociologice în domeniul criticii

1. Col. prof. univ. dr. Mircea COSMA: Delimitări teoretice și dimensiuni transformatoare ale culturii, *Revista Academiei Fortelor Terestre*, anul IX, nr. 4(36), 2004.

2. Ibidem.

sau teoriei literare cu scopul de se concentra asupra analizei subculturilor în societățile capitaliste.

Definiția UNESCO considera cultura drept „o serie de caracteristici distincte a unei societăți sau grupă socială în termeni spirituali, materiali, intelectuali sau emoționali”.³

În limbajul cotidian se discută, adesea, pe firul aplicațiilor unor expresii precum: om cult, cultură înaltă, cultură de masă, cultură medie, cultură populară, cultură de elită, cultură clasică, cultură modernă, cultură politică, cultură universală etc. Toate acestea ne repun în situația să ne întrebăm ce este de fapt cultura? Cu siguranță sensul modern al conceptului de cultură a fost utilizat pentru prima oară de către Edward B. Tylor și a fost definit în lucrarea “Primitive culture” – Londra, 1871: „Cuvântul cultură sau civilizație, în sensul său etnografic cel mai răspândit, desemnează acel tot complex ce cuprinde științele, credințele, artele, morala, legile, obiceiurile și celelalte aptitudini și deprinderi dobândite de om, ca membru al societății.”⁴ Astfel înțelegem, cultura constituie un rezultat al dezvoltării mentale, spirituale și organizaționale a societății. În același secol, termenul de cultură a fost corelat, până la identificare, cu cel de civilizație.

O altă teorie susține că civilizația constituie destinul inevitabil al unei culturi, reprezintă stadiul cel mai exterior și mai artificial la care poate ajunge specia umană. Pornind de la astfel de conotații, în secolul nostru s-a operat amplu cu expresiile „cultură materială” și „cultură spirituală”, „cultură explicită” și „cultură implicită” (valori spirituale, atitudini, idealuri, simboluri etc.), „cultură reală” și „cultură ideală”, „subcultură” și „contracultură”, transmitere culturală, aculturație etc.

Indiferent de tipul de discurs referitor la cultură, în subsidiar toți experții sunt de acord asupra câtorva note definitorii ale conceptului. Astfel, idei de genul: cultura este un produs socio-istoric care dă măsura omului, prin cultură omul se deosebește de toate celelalte specii ale biosferei, cultura cuprinde toate achizițiile agenților acțiunii sociale rezultate din creație, cultura este tot ceea ce este învățat în cursul vieții sociale și transmis din generație în generație, este moștenirea învățată și socialmente transmisă. Astăzi este evident pentru toți cei care studiază societatea și istoria ei că orice comunitate umană, orice agent al practicii sociale (individ, întreprindere, partid politic, stat, elită politică etc.) posedă o cultură specifică, concretă, care influențează, determină dezvoltarea totală a membrilor componenți. La naștere, orice individ uman găsește o cultură gata constituită (modele, tipare, paradigme, coduri, simboluri, obiceiuri, tradiții, norme, mentalități, valori). Omul va asimila, va dobândi umanitatea pe măsură ce va deveni un subiect cultural, pe măsură ce-și va interioriza valorile culturale. Aceasta se obține prin educație, autoeducație, prin acțiunea factorilor de socializare.

3. Ibidem.

4. Col. prof. univ. dr. Mircea COSMA, op. cit.

Apreciind că la conținutul definiției date de antropologul american pot fi adăugate organizarea politică, obiectele materiale fabricate de om, limba, religia și multe alte caracteristici ce disting o societate umană de alta, Zdenek Solzmann definește cultura ca un ansamblu enorm de comportări învățate, influențate social, ce a caracterizat omenirea în întregul curs al istoriei.⁵ Cultura apare ca ceva transmis de la o generație la alta, ceea ce se transmite fiind orice produs al gândirii și activității umane, de fapt totalitatea produselor materiale și nemateriale ale omului.

Formularea istoricului polonez Kapuściński se potrivește cu această temă, deoarece el consideră că *cea mai de preț comoară a fiecărei națiuni este cultura, pentru simplul fapt că oamenii nu pot trăi fără cultură, cultura fiind forma existenței umane. Un popor își poate aprecia locul ocupat în lume, acceptarea sa de către ceilalți și respectul manifestat de aceștia prin valoarea culturii sale, a puterii sale de emanație.*⁶

Cultura creează comunicare, leagă oamenii și crează unitate. Luând în considerare cele menționate putem declara că elementul important al identității individuale și colective este cultura, dar în același timp este important să se pună accent asupra liniei culturale și din alte puncte de vedere, deoarece se îmbină strâns cu alte domenii, științe, sau analizând din punctul de vedere al comunității cu alte politici comunitare.

În cadrul conferinței UNESCO din 1982 din Mexic, cultura a fost definită astfel: *cultura constă din toate acele proprietăți speciale, spirituale și materiale, intelectuale și sentimentale (afective), care califică o societate sau grup.* În discursul său din ianuarie 2003 de la Firenze [Florența], Romano Prodi⁷ spune că în economia și în societățile noastre sursa competitivității este cultura, respectiv cultura este componenta esențială, de bază a Uniunii Europene. Cultura este factorul integrării și a stimei reciproce, viitorul societăților noastre depinde în mod univoc de dialogul purtat între culturi.

Deci, în cadrul Uniunii Europene discursurile culturale sunt la ordinea zilei și se discută despre probleme cum ar fi patrimoniul cultural și conexiunea modificărilor globale, care poziționează Europa în fața unor noi provocări. Tot ce este valabil și recomandat țărilor membre a fost inclus în primul rând în contractul de la Amsterdam. În baza articolului 151 al Contractului de la Amsterdam, Uniunea nu redactează o politică culturală obligatorie, participarea la programele comunitare este voluntară; în scopul atingerii obiectivelor indicate în articolul 151, Uniunea ia anumite măsuri stimulative, care nu afectează armonizarea sistemelor juridice ale țărilor membre.

Totodată, datorită existenței unor piețe uniforme, omogene, este inevitabil fluxul acelor obiecte care aparțin patrimoniului cultural, fapt pentru care pentru țările membre

5. Octavian Tatar: *Cultura și civilizația la români*, pp. 37, Editura Academiei Fortelor Terestre, Sibiu, 2004.

6. Kapuściński, Ryszard: *Nemzeti kultúra a globalizáció korában*. Európai Utas, numărul 1/2001.

7. Președintele Comisiei Europene între 1999–2014.

ale Uniunii Europene este prescrisă atât protecția patrimoniului cultural propriu, cât și a patrimoniului cultural al celorlalte țări membre.⁸ Dezavantajul este acela că abia se simte compulsivitatea legală, deoarece în acest domeniu al Comunității cooperarea este numai „încurajată”, „promovată”. Astfel, fiecare dintre țările membre hotărăște singur care dintre reglementările cu caracter neobligatoriu să fie aplicate pe teritoriul țării sale și, în același timp, care vor fi introduse în legislația țării sale.

În legislația românească au existat legi cu privire la protejarea patrimoniului național și în anii dinaintea aderării la UE. Clădirile din Repertoriul Arheologic Național și de pe lista Monumentelor de Artă Istorică aparțin patrimoniului cultural. Pentru stabilirea acestora se realizează un sistem legislativ asemănător cu cel al Uniunii. A fost necesară formularea după aderare a tuturor acestor legi, deoarece contractul de membru atrage după sine obligațiuni, angajamente. Din punct de vedere structural și în România legile aplicabile în domeniul cultural sunt împărțite în felul în care au fost ele formulate de către Comisia Europeană.

CONTEXTUL STRATEGIEI

În urma Tratatului de la Maastricht a pornit un proces mai serios de integrare, care s-a manifestat și în susținerea programelor culturale. Nu este de mirare faptul că în urma tratatului putem vorbi despre trei programe de finanțare ale culturii: Kaleidoscope, Raphael, Ariane. Programul care a vizat dezvoltarea artistică și culturală a fost Kaleidoscope, scopul acestuia fiind acela ca, în domeniul sectorului artistic, să se realizeze un sistem mai animat de relații și cooperarea artistică să fie stimulată.

Programul Raphael a fost înființat în 1997 pentru protecția patrimoniului cultural; prin acesta s-a stabilit ce anume face parte din noțiunea de patrimoniu cultural, respectiv monumentele de artă mobile și imobile: toate piesele de artă plastică și aplicată, patrimoniu, cărți scrise/tipărite, materiale din arhivă, amintiri, artefacte, descoperiri arheologice, care se consideră a fi parte organică a istoriei țării respective și care se găsesc pe teritoriul acesteia.

Cel de-al treilea program, Ariane, s-a referit de fapt la o subdiviziune a politicii culturale, respectiv la susținerea culturii cărții și cititului.⁹ La cumpăna dintre milenii aceste programe au fost înlocuite de către programul cadru Cultura 2000, care se extinde pe fiecare domeniu, excepție făcând sfera audiovizuală și cea de instruire.

8. Szabolcs Ilyés: Fonduri nerambursabile pentru restaurarea monumentelor istorice, studiu realizat în cadrul proiectului Strategia Castel în Transilvania.

9. Ariane programme: http://ec.europa.eu/culture/archive/culture2000/historique/ariane_en.html (Data descărcării: 16.11.2015)

Turismul cultural este o ramură profitabilă, sau chiar o sursă de bani a culturii și a protecției patrimoniului. Așa cum se cunoaște, și în cadrul Uniunii Europene turismul reprezintă un potențial bogat, însă în cadrul acestuia trebuie separat turismul cultural, care este sursa de putere crucială a patrimoniului cultural, ce este constantă și specială, dar necesită un nivel ridicat de întreținere profesională și este costisitor. De fapt scopul este acela ca ținând cont de independența națională să se promoveze dezvoltarea regiunilor, respectiv patrimoniul național să fie capabil direct și indirect să înființeze locuri de muncă. Chiar în acest moment, Europa este considerată de mulți autori un „skanzen cultural” pentru turiștii care vin în vizită în Europa (preponderent vorbim despre turiști din Asia sau SUA). Un lucru nu neapărat pozitiv din punct de vedere al perspectivelor economice europene – dar un lucru care poate să devină pozitiv pentru exploatarea oportunităților turistico-culturale europene. Toate acestea contribuie la transformarea patrimoniului național într-un sector în creștere al societății. Din aceste motive este foarte importantă funcționarea în cadrul Uniunii Europene a programelor menționate mai sus, fiecare fiind o investiție care promovează dezvoltarea, cooperarea și comunicarea dintre diferitele culturi. Trebuie să fim de acord cu Joseph S. Nye, care în cartea sa cu titlul „Putere și Interdependență” dezvoltă ideea că avem nevoie atât de înțelepciunea tradițională, cât și să fim percepțivi la noi perspective și să acceptăm noi procese pentru a ne putea integra cât mai profund în această dezvoltare alertă a lumii contemporane.

Cuvântul „castel” captează atenție. Aduce interes. Provoacă sentimente nostalgice. Provoacă tristețe din cauza situației precare a acestor clădiri, mai ales în Transilvania. Aduce nedumeriri, întrebări de genul „ce să facem cu ele?”. Este un cuvânt, iar clădirile, domeniile care sunt reprezentate de acest cuvânt reprezintă o temă cheie a moștenirii culturale românești și nu numai.

După datele estimative există peste 600 de castele și conace în Transilvania. Când vorbim de Transilvania, înțelegem de fapt 16 județe din regiunile istorice ale Transilvaniei, Maramureșului, Crișanei și Banatului. Enunțul că există peste 600 de clădiri de acest gen este atestată numai vag de o analiză realizată încă în anii 90 de organizația Transylvania Nostra, care a realizat o inventariere mai aprofundată privind starea fizică a peste 160 de castele și conace însă menționează numărul total al acestor clădiri numai cu niște cifre stabilite la nivelul județelor.

Cu toate acestea, castelele nu au devenit teme majore de promovare, de gândire integrată, ele au rămas obiective numai la nivel de grupuri de experți, cercuri restrânse de persoane, fără să devină un subiect de largă discuție, cu toate că există idei și potențial de valorificare socio-economică, se pot mobiliza resurse pentru această activitate, pot fi găsite și există chiar deja modele sustenabile și pe teritoriul României.

CONTEXTUL EUROPEAN

Prin propunerile sale recente Comisia Europeană și Consiliul European dorește să pună accent pe cultură ca și sursă de dezvoltare economică și socială. În cadrul priorităților Europa 2020 și a inițiativelor proprii majore, rolul castelelor din Transilvania poate fi stabilit în relația lor în contextul rolului culturii în dezvoltarea locală și regională, cu agenda digitală, cu Uniunea inovării, cu tineretul în mișcare și prin utilizarea eficientă a resurselor.

Consiliul European consideră că pentru sporirea contribuției culturii la dezvoltarea locală și regională sunt necesare:

- integrarea culturii drept element strategic și transversal în politicile europene și naționale în vederea dezvoltării sociale și economice a regiunilor și oraselor europene,
- încurajarea investițiilor strategice în cultură și în industriile culturale și creative, în special în IMM-uri, la nivel local și regional, pentru a favoriza dezvoltarea unor societăți creative și dinamice,
- încurajarea contribuției culturii la turismul durabil ca factor-cheie pentru atracțivitatea locală și regională și pentru dezvoltarea economică, precum și ca element de evidențiere a importanței patrimoniului cultural în Europa,
- sensibilizarea factorilor de decizie cu privire la politicile de la nivel local și regional care dezvoltă noi competențe prin cultură și creativitate, adaptate la mediul actual aflat în schimbare rapidă, în vederea dezvoltării de competențe noi de îmbunătățire a capitalului uman și de consolidare a coeziunii sociale,
- dezvoltarea inițiativelor culturale transfrontaliere, transnaționale și interregionale ca mijloc de legătură între diverse popoare și regiuni ale Europei și de consolidare a coeziunii economice, sociale și teritoriale.

În propunerile privind cadrul financiar pentru perioada 2014–2020, prezentate în iunie 2011, Comisia Europeană a arătat că politicile în materie de coeziune, dezvoltare rurală, pescuit și afaceri maritime ar trebui să rămână componente esențiale ale pachetului financiar pentru perioada 2014–2020, deoarece au un rol major în realizarea obiectivelor Strategiei Europa 2020. Totodată Comisia Europeană a propus, ca politicile structurale să direcționeze fondurile către anumite priorități strâns legate de Strategia Europa 2020 și să pună accent pe rezultate, pe monitorizarea progreselor către atingerea obiectivelor convenite și pe facilitarea punerii în aplicare a programelor.

Toate țările și regiunile din Uniunea Europeană beneficiază de pe urma măsurilor de politica structurală. Cuantumul sprijinului va depinde de nivelul de dezvoltare economică a fiecărei regiuni (PIB pe cap de locuitor).

Programele structurale transformă prioritățile stabilite la nivel european în măsuri concrete la nivel național și regional. Implicarea tuturor nivelurilor administrative de pe teritoriul Europei în vederea realizării obiectivelor europene este esențială pentru a

ne asigura că aceste idei devin realitate. Politica de coeziune furnizează bunuri publice esențiale care permit țărilor și regiunilor Uniunii Europene să-și concentreze resursele pentru a obține o coeziune economică, socială și teritorială mai mare și pentru a îndeplini obiectivele Strategiei Europa 2020.

CONTEXT NAȚIONAL, REGIONAL, LOCAL

La nivel de dezvoltare regională și națională, restaurarea și valorificarea patrimoniului cultural a fost considerată o măsură specifică în dezvoltarea turismului românesc, prioritate specifică a Programul Operațional Regional. Au fost finanțate investiții concrete în infrastructura culturală, în restaurarea monumentelor și s-au finanțat proiecte de promovare a unor obiective ale moștenirii culturale construite. Desigur fondurile nu au fost destule pentru rezolvarea problematicii în sine.

Rețeaua castelelor din Transilvania are un potențial intrinsec ce poate contribui la dezvoltarea mai multor sectoare de activitate precum și la dezvoltarea regiunilor Transilvaniei. Luând în calcul faptul că în anul 2012 s-a început o nouă fază de planificare strategică necesară fundamentării alocării fondurilor europene, a existat o oportunitate reală de includere a acestor elemente importante ale patrimoniului național construit al României în programele operaționale a mai multor sectoare.

Castelele din Transilvania pot servi ca și obiecte de îmbunătățire a atractivității turistice și capacității de găzduire turistică, a dezvoltării locale și regionale prin cultură, a dezvoltării sectorului IMM cu activități în care sunt folosite aceste terenuri și clădiri fără a aduce atingere valorii patrimoniului cultural. Un castel poate avea impact pe mai multe segmente de activitate astfel putând avea un rol în implementarea mai multor măsuri din cadrul unor strategii de dezvoltare locală.

În cazul mediului rural, castelul și activitățile generate în jurul acestei clădiri, a curții și a împrejurimilor, poate constitui o prioritate separată sau poate avea un rol aparte în mai multe priorități de dezvoltare. Desigur acest rol trebuie stabilit de comun acord cu proprietarul clădirii (dacă nu administrația publică locală în sine este proprietarul), iar în procesul de implementare este de dorit o colaborare între administrația locală, proprietar și/sau administrator și alte organizații civile sau economice locale, care au interacțiune cu acest castel.

În mediul urban pot să apară mai multe categorii sau priorități de dezvoltare. Sunt de luat în considerare recomandările formulate de Consiliul European în primăvara anului 2010, cu privire la rolul culturii în dezvoltarea urbană. Aceste recomandări stabilesc mai multe linii directoare în ceea ce privește explorarea potențialului culturii și patrimoniului cultural, cum ar fi: rolul culturii în dezvoltarea sectorului turistic (atât puncte de atracție cât și găzduire de turiști), îmbunătățirea capitalului uman în domeniul culturii.

ROLUL PATRIMONIULUI CULTURAL ÎN SOCIETATE

„Sistemele naționale de protejare a patrimoniului cultural, material și imaterial, sunt organizate, prin tradiție, în jurul conceptului de *conservare*, susținut prin prisma valorii exclusiv culturale (estetice, artistice, istorice, documentare etc.) atribuită acestuia. Această perspectivă a început ulterior să fie articulată și completată cu cea potrivit căreia bunurile culturale au *valoare de existență și de legat/moștenire*, iar în ultima vreme, acestora li s-au adăugat *valoarea de bunuri sociale* identificată ca fiind intrinsecă diverselor reprezentări ale patrimoniului cultural.

În paralel cu această ultimă perspectivă – și anume cea a valorii de bunuri sociale – a început tot mai mult să se coaguleze o nouă abordare de *dezvoltare economică durabilă*, datorată în bună măsură și diverselor evoluții economice: pe de o parte, o creștere a nivelului de trai, a infrastructurii de transport și o schimbare a tiparelor de petrecere a timpului liber/vacanțelor (dezvoltarea turismului de masă și implicit a turismului cultural) și, pe de altă parte, diversele dificultăți/crize economice care au generat nevoia de a identifica noi surse de venituri și noi modalități de ocupare.

Mai mult decât atât, în ultimul deceniu, protejarea patrimoniului cultural este tot mai mult pusă în conexiune cu cea a patrimoniului natural. Deși această legătură fusese intuită deja în munca de redactare a Convenției UNESCO pentru Protejarea Patrimoniului Mondial, Cultural și Natural din 1972, abia după anul 2000 se poate spune că a devenit evident faptul că nu se pot face acțiuni de protejare doar a patrimoniului cultural sau doar a patrimoniului natural (atunci când acestea se găsesc într-o relație de interdependență), fără să fie afectată dezvoltarea durabilă a teritoriului în care elementele respective de patrimoniu se regăsesc.

A fost astfel introdusă în discursul public legătura dintre piața turistică și plus-valoarea pe care aceasta o genera, pe de o parte, și posibilitatea de a utiliza aceste nou-create resurse economice pentru a conserva patrimoniul care, în felul acesta, devenea o resursă. Astfel se puteau completa sau, după caz, chiar înlocui finanțările publice, fie ele locale fie naționale. În afara acestor considerente/imperative de ordin economic, în multe țări patrimoniul a început, așa cum s-a arătat mai sus, să fie valorizat din ce în ce mai mult din *perspectiva identitară*.¹⁰

Amalgamarea acestor diferite abordări a avut însă un rezultat relativ neașteptat și anume o redefinire a sferei de cuprindere a patrimoniului cultural național prin includerea de noi obiecte de patrimoniu fie ca rezultat al modificării criteriilor de clasare, fie al extinderii cercetărilor și deci a descoperirii de noi bunuri culturale sau a reevaluării lor și diversificarea tipurilor/subcategoriilor de patrimoniu – introducerea de noi subcategorii precum patrimoniu industrial, patrimoniu vernacular etc.

10. Strategia sectorială în domeniul culturii 2014–2020.

România a urmat și ea această evoluție generală, însă a fost și este în continuare tributară efectelor dezastruoase pe care le-a avut o perioadă îndelungată de neglijare crasă a patrimoniului cultural, ba chiar de distrugere sistematică a unor părți însemnate din acesta.

Aceasta a avut pe termen mediu două efecte aparent paradoxale: pe de o parte, o tentativă de supra-protecție din partea specialiștilor în încercarea de a prezerva tot ceea ce nu fusese distrus de tăvălugul comunist și, pe de altă parte, o lipsă de interes, de apreciere și de înțelegere a patrimoniului cultural național (PCN) din partea unor categorii de public, în prelungirea atitudinii prevalente din perioada comunistă și care a determinat demolări, distrugeri și intervenții cel puțin discutabile mai ales în ceea ce privește patrimoniul construit, cel industrial și cel vernacular, alături de furturi și exporturi ilicite în ceea ce privește bunurile mobile.

Aderarea României la Uniunea Europeană din 2007 a adus după sine un nou val, au apărut cadre legale și surse de finanțare pentru restaurarea, ocrotirea și păstrarea monumentelor, deși exceptând câțiva politicieni profesioniști, discursul înrădăcinat în discuțiile publice încă mai consideră patrimoniul național ca fiind profitul turismului cultural sau element de bază al identității naționale.

Totodată, deși ambele abordări sunt legitime, nu există o strategie națională cuprinzătoare care să integreze monumentele istorice în tendința altor politici publice, cum ar fi de exemplu organizare urbanistică, educație culturală, nivel de trai.

CAPITOLUL 2

ANALIZA GENERALĂ A SITUAȚIEI

Strategia sectorială în domeniul culturii pentru perioada 2014–2020 spune că patrimoniul cultural național are un specific care-l deosebește de alte bunuri culturale și de care trebuie să se țină seama în configurarea oricărui demers strategic: *oferta este constituită în principal din sprijin – bunuri, obiecte –, iar cererea este esențialmente o cerere de servicii*. Acest demers începe cu amenajarea suportului (conservarea și restaurarea sa, punerea sa în valoare etc.) și continuă cu serviciile de infrastructură de transport, de infrastructură turistică specifică și cu o gamă variată de servicii de acompaniament, adiacente, iar toate aceste servicii trebuie să satisfacă trebuințe umane diverse într-un mod cât mai adecvat, de la cele cognitive, artistice sau estetice până la cele economice sau sociale.

Conceptele cheie ale strategiei în domeniul patrimoniului cultural național, conform Strategiei sectoriale în domeniul culturii pentru perioada 2014–2020, sunt:

- Cercetare și evidență,
- Conservare, restaurare, protecție,
- Formare profesională,
- Educație pentru patrimoniu și intervenție culturală,
- Punere în valoare/revitalizare/reinserție.

CONCEPTUL DE CASTEL, DEFINIȚII ȘI ABORDĂRI
PRIN PRISMA ISTORICULUI DE ARTĂ**Definirea castelului, probleme terminologice**

Dicționarul de artă, publicat în 1995,¹¹ oferă următoare definiție a castelului: „1. În Evul Mediu, locuință senorială întărită, cu structură specifică, alcătuită din construcții cu forme și destinații diferite, grupate în jurul unei curți interioare. În România, cele mai bine conservate sunt cele de la Hunedoara (sec. 15) și Bran (sec. 14), ambele în stil gotic. 2. (...) Ulterior denumire purtată și de locuințele regale sau senoriale din orașele de provincie, sau de la țară. În România, c. de Renaștere târzie – la Criș (jud. Mureș), Medieșul Aurit (jud. Satu Mare), Lăzarea (jud. Harghita), din sec. 16–17.” Dicționarul mai oferă și termenele corespunzătoare în mai multe limbi de circulație internațională: „fr. *château*, it. *castello*,

11. Dicționar de artă. Forme, tehnici, stiluri artistice. Coord. Mircea Popescu. București, Meridiane, 1995. I, p. 96.

germ. *Schloss, Burg, engl. castle*.” Deci, Dicționarul de artă consideră castelele locuințele medievale nobiliare întărite, având o curte interioară, iar cele două exemple „*cele mai bine conservate*” din România se află în Transilvania. La punctul 2. dicționarul extinde înțelesul cuvântului și la o serie mai nouă de clădiri „*regale sau seniorale din orașele de provincie, sau de la țară*” și oferă exemple din perioada Renașterii târzii (sec. 16–17.) de asemenea din Transilvania. Cum se vede, dicționarul mai precizează și faptul că castelele sunt un specific al orașelor de provincie sau al mediului rural, deci, putem să credem că în concepția scriitorului cuvântului-titlu (T.S., adică Teresa Sinigalia) este vorba despre un grup de clădiri, ce nu apare în București, și îi este caracteristic provincialitatea. Între exemplele date nu cunoaștem nici un castel regal (deci putem presupune că definiția se referă la castelele pe plan european), și nici măcar unul dintre orașele de „provincie” ale României.

Pentru elucidarea etimologiei cuvântului castel ne ajută numeroasele dicționare on-line de profil. Unul dintre acestea dă următoarea explicație: (...) *Clădire mare, medievală, prevăzută cu turnuri. – Var. (înv. Trans.) caștei, coștei. Lat. castellum (sec. XVII); var. din mag. kastély (...).*¹² Deci cuvântul castel provine din limba maghiară, însă baza este un termen latinesc, castellum. Constatările de mai sus ne ajută în unele aspecte: în Transilvania sunt mai multe variante ale cuvântului (ale căror pronunțare se aseamănă și mai mult cu cea a cuvântului kastély), deci poate fi vorba eventual de un specific arhitectural din această regiune, iar în limba maghiară termenul provine din limba latină. *Castellum*, -i în limba latină este versiunea diminutivă a cuvântului *castrum*, deci un *castrum* mai mic. *Castrum*, -i, are mai multe sensuri, înțelesul de bază a fost cea de tabără militară. Taberele militare din Roma antică erau de mai multe feluri, un *castrum activum* era o tabără în mișcare, iar un *castrum stativum* era o tabără așezată, dotată cu sisteme defensive. În mod firesc, diminutivul castellum se referă la acest din urmă înțeles al cuvântului castrum, și era folosit deja în antichitate în acest sens.

În concepția noastră de astăzi, „afectată” de imaginea castelelor ulterioare renașterii, cele baroce, atât din Franța cât și din celelalte țări din Vestul și Centrul Europei („*château de Versailles*”), aceste clădiri impozante au un caracter pronunțat reprezentativ, care primează din punct de vedere arhitectural în fața sistemelor defensive. Deci putem constata că termenul de *castellum* în perioada renașterii transilvane a avut un înțeles puțin diferit față de cel de astăzi, conform realităților de atunci: majoritatea castelelor renaștentiste de pe teritoriul Transilvaniei aveau amenajări defensive serioase, care au urmărit și evoluția tehnicii de asalt a vremii.

Modificarea termenului de castel urmărește evoluția clădirilor prin care autoritatea principală își reprezenta puterea. Deci dacă vrem o definiție mai corectă a termenului, trebuie să urmărim și aceste demersuri. Lucrările de istoria artei care se ocupă de

12. http://www.webdex.ro/online/dictionarul_etimologic_roman/castel Accesat la data de 15.09.2015.

castelele din sec. al 19-lea în mod firesc definesc altfel aceste construcții¹³, cu care ne ocupăm. În aceste definiții rămâne constant doar caracterul de reședință reprezentativă în mediu provincial (care să aibă o întindere mare și să aibă cel puțin un etaj), dar se pierde definitiv caracteristicile ca și: compoziția în jurul unei curți, proprietarul „senior” (presupunem că redactorii Dicționarul de artă se refereau la statutul de nobil al proprietarului și nu la vârstă lui) sau sistemele defensive.

Modificarea termenului de castel nu este singura modificare care s-a întâmplat în viața castelelor de-a lungul anilor. Funcțiunea castelelor este un alt aspect care s-a modificat de-a lungul secolelor, în funcție de situația socială actuală și de nevoile existente în timpul respectiv. Prezentăm în continuare câteva funcții „asumate” de castele în Transilvania.

Funcțiunea defensivă – se referă mai ales la castelele construite în evul mediu târziu și epoca modernă timpurie, în perioada stilurilor gotic și renescentist, până la a doua jumătate a secolului al XVII-lea. După ce s-a răspândit stilul baroc, la începutul secolului al XVIII-lea, aceste construcții și-au pierdut rolul defensiv. Cu ocazia conflictelor armate, castelele au fost folosite ca și adăpost nu numai pentru familia care le-au deținut, ci și pentru întreaga comunitate a localității.

Funcțiunea de locuire – aceste reședințe extraurbane au servit ca locuință temporală pentru familiile nobiliare, fiind folosite de obicei în perioada de primăvara-toamnă, sau numai vara, în restul anului proprietarii se mutau în reședințele orășenești. Pe lângă membrii familiei, în aceste clădiri a locuit un grup mare oameni, mai ales personalul castelului, dar și paznici sau ofițeri ai domeniului (ultimii cu caracter permanent).

Funcțiunea economico-administrativă – castelul se afla pe un domeniu nobiliar, care conținea terenuri agricole cultivate, păduri, heleșteie, complexe industriale, care erau administrate din castel, de către administratorul de moșie.

Caracterul reprezentativ – ansamblul nobiliar reprezenta centrul simbolic al domeniului nobiliar și al localității din care făcea parte.

Funcțiunea culturală – castelele sau reședințele nobiliare erau mult timp singura legătură cu cultura înaltă în mai multe regiuni ale Transilvaniei.

Soarta castelelor din Transilvania în ultimele o sută de ani

Soarta castelelor transilvane este o oglindă fidelă a sorții acestei regiuni, prinsă în marile furtuni ale istoriei secolului XX. (Situația castelelor nu era și nu este mai bună nici în alte țări sau regiuni ale Europei Centrale și de Est). Antemergător acestor „furtuni”, castelele au mai fost de mai multe ori ținta unor distrugerii semnificative și în epocile precedente (în timpul răscoalei lui Francisc Rákóczi II. împotriva Imperiului Habsburgic între 1703–1711, răscoala condusă de Horea, Cloșca și Crișan din 1784, tristele eve-

13. József Sisa: Kastélyépítészet és kastélykultúra Magyarországon. A historizmus kora. (=Construirea castelelor și cultura castelelor în Ungaria. Era Istorismului) Budapest, Vince, 2007.

nimente ale revoluției din 1848–49, în sud-vestul și centrul Transilvaniei etc.), dar până la Primul Război Mondial, proprietarii au avut întotdeauna posibilitatea financiară să refacă sau să repare aceste daune.

După Marea Unire din 1918, soarta castelelor dar și a nobilimii transilvane a cunoscut o schimbare bruscă. În timpul reformei agrare din 1921 pământurile și moșiile nobilimii ardeleni au fost naționalizate, dar moșierii au putut păstra aproape doar castelele. Prin această „reformă” a fost zdrobită puterea economică și financiară a întregului strat de moșieri, aceștia pierzând baza de întreținere a castelelor și a domeniilor. După reforma agrară, întreținerea marilor castele (în lipsa bazei financiare, constituită mai ales din veniturile pământurilor arabile și ale pădurilor) necesita un efort uriaș din partea proprietarilor, dintre care mai mulți au fost nevoiți să cedeze castelul pentru o folosință diferită. În unele castele s-au amenajat spitale, sanatorii (de ex. Miklós Széchen și-a vândut castelul din Săvădisla statului român, care în 1931 a amenajat în clădire un sanatoriu de TBC). La începutul anilor 1930 – perioada crizei mondiale ce a urmat Primul Război Mondial – mai multe castele părăsite au fost demolate sau pur și simplu au dispărut fără urmă. Aici enumerăm doar exemplele castelelor de la Vlaha, (jud. Cluj, fam. Jósika, demolat la sfârșitul anilor 1930), de la Jimbolia (castelul contelui Csekonics, proiectat de Miklós Ybl în jurul 1870, transformat de Artúr Meinig înainte de 1900, dărâmat în 1937), de la Mureșeni, (jud. Mureș, reședința contelui Jenő Lázár, care a realizat o parte din mobilierul și amenajarea interioară a clădirii, în lemn sculptat de mâna proprie, dar făcuse și obiecte decorative din porțelan; castelul s-a ars în totalitate, cel mai probabil a fost incendiat ori în 1920 ori în 1921–22.)

După stabilirea vieții cotidiene în noile condiții au avut loc mai multe intervenții de reparație și de întreținere la mai multe castele însă acestea nu i-au afectat din punct de vedere stilistic sau al aspectului. În această perioadă a fost scrisă cartea neprețuită a istoricului de artă József Biró (*Erdélyi kastélyok* = Castele transilvănene, 1943), care oferă o adevărată „secțiune în transversală” a stării castelelor în epoca interbelică. Atunci încă nu era totul pierdut, în castele încă se păstrau la locurile lor originale numeroase obiecte de artă, piese de mobilier, picturi, colecții etc. și proprietarii, afectați de distrugerile primului război mondial, au încercat să-și continue vechiul lor mod de viață.

Schimbarea într-adevăr dramatică în viața castelelor a intervenit după schimbările profunde de după al doilea război mondial. Noua lege agrară din 1945 stabilise dimensiunea maximă a moșiilor în 50 de hectare. Acest proces se continua prin instalarea regimului comunist susținut de Uniunea Sovietică. În noaptea din 2 spre 3 martie 1949 toate moșiile și castelele, proprietățile imobiliare ale nobilimii au fost expropriate, naționalizate (ceea ce era egal cu faptul că castelele au rămas fără proprietari, iar membrii nobilimii transilvănene de odinioară, și nu numai, au fost mutați la Domiciliu Obligatoriu (D.O.) în diferite părți și orașe mai mari ale țării. De atunci a început distrugerea intenționată și neglijarea acestor clădiri, care reprezentau un „strat” al monumentelor care era disprețuit și distrus în concepția noii ideologii de stat.

În câțiva ani castelele au încetat să mai fie reședințe nobiliare și pentru „supraviețuirea” lor a fost primordială noua funcțiune care depindea de autoritățile locale sau centrale. Acestea funcțiuni noi de obicei erau următoarele: spital, sediu al cooperativei agricole (CAP), cabinet medical, cârciumă, sanatoriu (închis datorită parcului său, și în aceste cazuri și parcul a supraviețuit într-o stare relativ bună), întreprindere de producție (de ex. castelul din Ocna Mureș a funcționat ca și o fabrică de ornamente de crăciun), sediu al primăriei locale, școală. În mod firesc erau și cazuri când castelul nu a primit o nouă funcțiune sau a fost afectat grav de distrugerile războiului și demolat. Un exemplu de acest gen poate fi castelul de la Chinari, jud. Mureș, comandat de baronul András Bornemissza, proiectat de arhitectul clujean Lajos Pákei în 1892, o clădire neorenescentistă superbă, având niște similarități în structura spațială și amenajarea interioară a încăperilor cu castelul din Budila (proiectat de același arhitect cu un an în urmă). Castelul din Chinari la începutul anilor 1930 a fost vândut Autorității de Sănătate, în al Doilea Război Mondial a fost lovit de o bombă, iar în 1952 a fost demolat.

După 1989 o parte dintre castele au fost revendicate de succesorii familiilor nobiliare. La prima vedere se pare că după schimbarea de regim din 1989 s-au produs daune mult mai mari la castele decât în aproape 50 de ani de comunism, deoarece mai multe dintre acestea au rămas fără proprietari și întreținerea de mai înainte (din partea societăților și a firmelor de stat).

Retrocedarea castelelor este un proces lent, îngreunată de multe ori însuși de statul român (sau de reprezentanții locali ai acestuia), care folosea aceste castele naționalizate fără chirie aproape o jumătate de secol, fiind și principalul responsabil (direct sau indirect) pentru dispariția amenajării interioare la finele anilor 1940 dar și pentru procesul de ruinare a acestora în deceniile 1950–1980. Ar putea fi înșiruite mai multe exemple, menționăm doar castelul de la Iernut (al cărui turn de poartă este în curs de prăbușire din cauza procesului îndelungat de retrocedare când nu se poate interveni cu lucrări de întreținere), a dispărut castelul Jósika din Gârbou, (jud. Sălaj), din castelele de la Mănăstirea, Sânpaul, Vințul de Jos sau Coplean aproape nu a mai rămas nimic.

Din păcate sunt foarte multe clădiri care nu au fost revendicate din cauza stării în care au ajuns sau din cauza că familiile de proprietari s-au stins, și care au rămas în administrația autorităților locale. Aceste monumente cândva impunătoare, din lipsă de fonduri, dar mai ales de idei au ajuns niște ruine și depozite gratuite de material de construcție pentru localnici. În momentul de față, credem că această categorie este cea mai periclitată din rândul castelelor transilvane (Vințul de Jos, Aghireș, Coplean, Mănăstirea, Medieșul Aurit și încă multe altele). Pentru documentarea, conservarea pentru generațiile viitoare, salvarea și valorificarea (nu numai turistică!) a acestora ar trebui implementate niște programe de o nouă abordare.

Castelul și împrejurimile lui

Așa cum reiese din Strategia sectorială în domeniul culturii 2014–2020, abia după 2000 a devenit evident faptul că nu se pot face acțiuni de protejare doar a patrimoniului

cultural sau a doar patrimoniului natural, atunci când acestea se găsesc într-o relație de interdependență, fără să fie afectată dezvoltarea durabilă a teritoriului în care elementele respective de patrimoniu se regăsesc.

Astfel, în continuare facem o prezentare generală a situației în care se află castelele, mai precis vorbind, grădinile de castel care par a fi uitate aproape de orice analiză sau strategie.

ANALIZA SITUAȚIEI GENERALE A GRĂDINILOR DE CASTEL DIN PERSPECTIVA DOMENIULUI PEISAGISTIC

Articolul nr. I al Cartei Grădinii Istorice (1981) definește conceptul de „grădină istorică” drept „o compoziție arhitecturală și vegetală care, din punct de vedere al istoriei artei, prezintă un interes public, fiind considerată astfel monument”. Din păcate în majoritatea cazurilor din Transilvania, existența grădinilor este semnalizată doar de câțiva arbori solitari în vârstă, aflați în stare degradată. În alte cazuri putem doar bănui locul și mărimea acestuia.

Situația curentă și scurt istoric privind grădinile ale castelelor

„În istoriografia și practica occidentală, tema grădinilor istorice a fost și este în continuare tratată în mod firesc, la fel cum este conservarea, întreținerea, mediatizarea și exploatarea turistică a acestor situri. În schimb, în istoriografia română, referirile la grădinile istorice sunt sumare și, cu câteva excepții, ele apar ca temă cel mult secundară în discuțiile legate de reședințele nobiliare sau în prezentările monografice ale vreunei așezări.”¹⁴ „De-a lungul evoluției grădinilor din Transilvania, două sunt momentele în care statutul acestora înregistrează o ascensiune, respectiv transformare marcantă, fapt care își lasă amprenta asupra organizării și aspectului lor. Primul din aceste momente este legat de apariția și dezvoltarea programului de castel sau palat nobiliar, privit mai ales ca reședință alternativă aflată în afara orașului, moment ce acoperă stilurile Renaștere și baroc. Al doilea moment se referă la crearea primelor parcuri pentru locuitorii orașelor, altfel spus, momentul în care amenajarea grădinilor depășește cadrul rezidențial (privat) intrând în cel urban (public), moment manifestat cu precădere în secolul XIX. În Transilvania, în nici o perioadă istorică nu au apărut parcuri de amploarea celor din multe alte țări ale Europei, parcurile reflectând, ca și arhitectura, o anumită treaptă de dezvoltare a societății care, pe teritoriul nostru, și-a menținut până târziu caracterul feudal; în domeniul horticulturii, acest caracter se traducea prin grădini preponderent utilitare, cu suprafețe mici, amenajate mai ales în incintele mănăstirilor și în preajma locuințelor urbane ale clasei dominante. În Renaștere și baroc s-au dezvoltat parcuri geometrice de influență franceză, datorită legăturilor cu Occidentul prin exemplele Ungariei și Austriei, stilul de viață al aristocrației din aceste zone influențând în

14. Andreea Paraschiva Milea: Grădini istorice în Transilvania, rezumatul tezei de doctorat.

cea mai mare măsură stilul de viață al nobilimii transilvănene. Mai târziu, datorită acelorăși legături, apar parcurile peisagere de influență engleză, cu toate caracteristicile romantismului de secol XVIII.”

După secolul al 15-lea, fortărețele medievale se transformau în castele renaștentiste, implicit și grădinile aferente lor au luat o amploare mai mare, caracterul utilitar treptat se transformă în ornamental. Deoarece din grădinile secolelor 16–17 nu au rămas evidențe, sau sunt foarte puține – nu dorim să prezentăm detaliat această perioadă.

Grădinile baroce

Grădinile baroce din Transilvania au apărut în secolul al 18-lea, iar acestea s-au transformat, la rândul lor, în grădini peisagere de-a lungul secolului al 19-lea (de la începutul anului 1830).

Grădinile baroce aveau rolul de afișare (prezentare) a puterii ierarhice și a bogăției. Dețin importanță mare din punct de vedere peisagistic, aveau rolul de modelare a spațiului, atrăgeau privirile și constituiau un punct de reper vizual semnificativ. Grădina barocă se caracterizează prin suprafață de întindere mare. Compoziția este dominată de un ax trasat riguros, în general perpendiculare pe palat, iar restul compoziției este amplasată paralel și simetric pe acest ax. Apar aleile spectaculoase și teatrale cu arbori dintr-o singură specie. În general aleile se întind în peisaj, integrându-se în acesta, subliniind măreția compozițională. În Transilvania grădinile baroce erau caracterizate și prin aleile radiale în formă de „picior de gâscă”, care desemnau drept axe vizuale. De exemplu pe prima măsurătoare militară apare planul de parc al castelului Bánffy din Bonțida (Bonchida), iar pe acest plan se văd aleile de aproximativ 1 km din tei. Cu ajutorul lor erau desemnate contactele, axele vizuale al castelului. Trasarea aleilor cu vedere spre peisajul înconjurător are rădăcini renaștentiste, dar extensia vizuală și mărimea granițelor parcurilor și a grădinilor a apărut în Transilvania la grădinile baroce din secolul al 18-lea pentru prima dată, iar ulterior a fost caracteristic grădinilor peisagere. Totodată în această perioadă au apărut și construcțiile decorative: case de vânătoare, Gloriette, grădini cu fazani, urne, statui, obeliscuri, fântâni arteziene etc. Ornamentația grădinilor a devenit mai spectaculoasă – formele geometrice stricte renaștentiste au devenit mai sinuoase, parterele au căpătat forme din ce în ce mai complicate, inspirate de broderiile și decorul mobilierelor. Erau construite din garduri vii joase și tunse, pe lângă dispunerea vegetației floricole pentru un efect și mai spectaculos apare și utilizarea pietrișului colorat.

S-au înființat și rondouri – suprafețe în formă geometrică ușor înălțată de la suprafața solului, amenajate bogat cu specii de flori anuale sau de mozaic –, amplasate în general în apropierea clădirilor. Rondoul apare în multe fotografii vechi ale familiilor nobile, în vederi sau ilustrații.

Conform descrierii (1943) lui József Biró, grădina barocă de la Bonțida a fost prima și în același timp cea mai mare și mai frumoasă grădină, a fost ruda cea mai de est a

castelelor Versailles, Schönbrunn și Nymphenburg și a depășit cu 30 de ani și grădina vestită Esterházy. A servit ca și model pentru alte grădini baroce din Transilvania. Contactul vizual și implicit comunicarea între castelele din zonă erau ajutate de condițiile de teren variate, astfel încât era posibilă o comunicare între castel și biserica satului vecin sau între două castele. De exemplu, din grădina castelului Horváth–Zichy din Voivodeni, spre est se poate vedea acoperișul castelului Teleki din Gornești, iar în zilele senine se pot vedea grădinile castelelor Huszár din Apalina și Teleki din Dumbrăvioara. Acest fapt întărește ipoteza că existența acestei căi de comunicare între castelele construite pe malul Mureșului nu a fost formată întâmplător, ci conștient.¹⁵

„Parcul castelului Teleki din Gornești (MS), realizat la sfârșitul secolului al XVIII-lea, prezenta și el elemente în stil baroc francez, transformat fiind ulterior în parc peisagerenglez. Alte castele cu parcuri importante din această perioadă au fost: castelul Bethlen-Haller din Cetatea de Baltă (AB), Bethlen din Beclean (BN), Teleki din Dumbrăvioara (MS), Beldi din Jibou (SJ), Wesselényi din Jibou (SJ), Jósika din Surduc (SJ) etc.”¹⁶

Grădinile peisagere

Toate grădinile baroce din secolul al XVIII-lea din Transilvania s-au transformat pe parcursul secolului al XIX-lea în spiritul noii abordări filosofice în grădini peisagere. În anumite cazuri s-au păstrat elemente baroce în jurul castelului, dar restul compoziției era caracterizat de noul stil englezesc. Abordarea noului stil pe lângă spiritul vremii a fost ajutată de încă un fapt: întreținerea grădinilor baroce de întinderi mari a fost foarte scumpă. Grădinile englezești sau în stil peisager se caracterizează prin trasarea aleilor sinuoase, utilizarea arborilor și arbuștilor în forma lor naturală, de asemenea utilizarea plantelor perene, toate aceste plante așezate astfel, încât să pună în valoare latura pitorească a clădirii. De asemenea, se caracterizează prin peluze întinse de iarbă.

„Monumentul de artă peisageră vizează două categorii distincte: grădinile istorice, acelea care păstrează fizic sau/și documentar valori stilistice sau/și memoriale, precum și cele care sunt aferente unor monumente, ansambluri sau situri istorice; și siturile naturale istorice, teritorii neconstruite sau neînsemnat construite, unde s-au desfășurat evenimente istorice importante și care păstrează fizic înfățișarea din perioada istorică de referință sau aceasta este atestată de mărturii documentare.”¹⁷

Trebuie menționat faptul că principalul component al spațiului arhitectural verde este planta, un material viu, care este în mod constant în schimbare, variațiile sezoniere,

15. Albert Fekete (2007): Az erdélyi kertművészet Maros menti kastélykertek (=Arta grădinilor transilvane – grădinile din castelurile de pe malul Mureșului) și Fekete Albert (2012): Az erdélyi kertművészet Szamos menti kastélykertek. (=Arta grădinilor transilvane – grădinile din castelurile de pe malul Someșului)

16. Andreea Paraschiva Milea: Grădini istorice în Transilvania, rezumatul tezei de doctorat.

17. Gheorghe Curinschi Vorona: Arhitectură Urbanism Restaurare (Editura Tehnică, București, 1996)

creșterea influențează imaginea grădinii, forma și textura peretilor verzi, perceperea lor vizuală. Astfel un aliniament din arbori sau arbuști foioși delimitează altfel spațiul pe timp de primăvară, vară, toamnă sau iarnă. Acest aspect era binevenit în grădinile peisagere.

Grădinile peisagere pot fi catalogate în următoarele tipuri:

- grădini pitorești clasiciste,
- grădini sentimentale,
- grădini romantice.

Grădinile din Transilvania dețin note sentimentale, romantice sau sunt eclectice.

Grădinile dendrologice

Grădinile dendrologice s-au răspândit în Transilvania în a doua parte a secolului al XIX-lea. Erau înființate ca și parcuri peisagere cu caracter de agrement (având caracteristicile parcurilor peisagere), dar cu utilizarea unor specii de arbori și arbuști exotici. Nu au fost înființate cu caracter botanic (sau pentru experimentare) ci din dorința de a crea o grădină peisageră pitorească, cu soluționări compoziționale spectaculoase. La asta se adaugă iubirea proprietarilor pentru plante și dorința de a îmbogăți grădina cu diferite specii exotice.

Parcurile dendrologice constituie o valoare de grad ridicat, din păcate nu sunt tratate corespunzător, demn de valoarea lor. După cercetările făcute în disertația de doctorat a domnului Sárospataki Máté „*Dendrológiai kertek a 19. századi magyarországi kertépítészetben*” (Budapesta, 2014) la 47 de castele din Transilvania între 2005 și 2013, constatăm că deși parcuri dendrologice de-a lungul secolului al 19-lea au fost înființate într-un mare număr, azi numărul acestora a scăzut consistent. Astfel, sunt parcuri cu referințe în literatura de specialitate care în zilele noastre au dispărut. De asemenea, în unele cazuri existența odinioară a unui parc se referă doar la câțiva arbori în vârstă: la Bonțida (CJ), cel mai fastuos castel din Transilvania nu mai există arborii plantați odinioară, la fel se întâmplă la Chiraleș (BN), Corunca (MS) și Dumbrăvioara (MS). Dintre cele 47 de grădini istorice vizitate, 8 fac parte din categoria parcurilor dendrologice, deținătoarele lor sunt următoarele castele: Huszár din Apalina (MS), Bethlen din Arcalia (BN), Károlyi din Balc (BH), Teleki din Gornești (MS), Bornemisza din Gurghiu (MS), Bálintt din Ernei (MS), Károlyi din Carei (SM), Nádasdy din Savarsin (AR). Grădinile istorice din Gornești și Gurghiu dețin un număr impresionant și valoros de specii exotice și arbori cu vârste mari. *Quercus robur* f. *fastigiata*, *Ginkgo biloba*, *Juniperus virginiana*, *Catalpa bignonioides*, *Platanus x acerifolia*, *Quercus rubra*, *Pinus strobus* se găsesc la Gornești, iar la Gurghiu se găsesc: *Paulownia tomentosa*, *Cryptomeria japonica*, *Aesculus hippocastanum*, *Juglans nigra*, *Gleditsia triacanthos*, *Carya ovata*, *Ginkgo biloba*, *Pseudotsuga menziesii*, *Sophora japonica*, *Larix decidua*, *Juniperus virginiana*, *Abies nordmanniana*, *Celtis australis*, *Magnolia kobus*, *Pterocarya fraxinifolia*.

Alte parcuri dendrologice se află la: castelul Csernovics–Károlyi din Macea (AR) și castelul Ocskay din Simeria (HD).

Cea mai mare parte a grădinilor istorice din Transilvania prezintă grădinile castelelor și cimitirele. Ambele constituie valoare peisageră deosebită, dorința și angajamentul specialiștilor în domeniu este salvarea de la pierire a cât mai multor grădini. Reconstrucția grădinilor castelelor necesită o muncă supraomenească. Deoarece fiecare grădină are o altă istorie și fiecare situație existentă necesită îngrijire aparte și specifică, nu există o rețetă generală pentru executarea lucrărilor, dar sunt măsuri și procese bine stabilite cu ajutorul cărora devastarea poate fi oprită. Pentru a determina valoarea grădinii din punct de vedere peisager, trebuie să se facă o ierarhizare după:

- valoarea istorică a grădinii,
- vârsta grădinii,
- unicitatea grădinii.

În cazul în care elemente compoziționale încă existente a grădinii apar și în planuri vechi, hărți topografice – prima măsurătoare militară (1763–1787), a doua măsurătoare militară (1806–1869) sau a treia măsurătoare militară (1869–1887) constituie o mare valoare. Nu trebuie uitat nici vârsta arborilor existenți: elementul component de bază fiind perisabil, îngrijirea lor neadecvată poate duce la dispariția lor. În fiecare caz se dorește prelungirea vieții arborilor. Totodată în cazul în care sunt evidențe și referiri istorice la anumiți arbori: platanul plantat în anul 1810 de Károlyi György în parcul castelului Károlyi din Carei sau stejarii plantați de Il. Rákóczi György în grădina castelului Kemény din Brâncovenești constituie un patrimoniu istoric. Multe exemple similare pot fi enumerate, deoarece la înființarea grădinilor, de odinioară, la plantarea arborilor erau participanți activi și proprietarii de grădină. Acești arbori de 200 sau 250 de ani pot servi ca și bănci de gene pentru înmulțirea vegetativă sau și mai important cea generativă. Astfel, la lucrările de revitalizare se pot folosi plante cu proveniență autentică, materialul lemnos valoros cu certificat genetic nu s-ar pierde. Acest proces însă poate dura chiar și 20 de ani.

La rândul său, materialul dendrologic trebuie ales cu grijă – mediul grădinilor istorice s-a schimbat substanțial, astfel în multe cazuri este recomandată schimbarea speciilor de arbori și arbuști. În acest caz apare problema de credibilitate, fiindcă speciile noi de plante pot avea habitate diferite. În unele cazuri este recomandată înlocuirea totală a plantelor, de exemplu la *Castanea sativa* nu este rezistent la aerul poluat și a apărut și Molia minieră a frunzelor de castan ornamental, ce cauzează uscarea frunzelor de castan încă din vară ce conferă o imagine mai puțin favorabilă din punct de vedere estetic.

Reglementările privind spațiile verzi

Deși omul a construit grădini încă din antichitate, termenul de „arhitectură peisageră” a fost folosit abia în secolul al XIX-lea. Peisagistica ca meserie nu are tradiții în România, este o meserie complexă, importanța acestei meserii și lipsa din practicării lui reiese prin lucrări efectuate incorect și inestetice, în „rănilor” peisajului, respectiv în mărimea și calitatea spațiilor verzi din țară.

Din punct de vedere legislativ, inginerii peisageri nu au multe opțiuni, există ordinul 157/1973 care cuprinde instrucțiuni de proiectare a spațiilor verzi, care din păcate nu poate fi găsită în nici o bază de date cu legislație, atât valabilitatea lui cât și modificarea

sau abrogarea lui de un alt act normativ rămâne o întrebare. De asemenea există liste de hotărâri ca exemplu lista de hotărâri ale Consiliului General al Municipiului București HCGMB 304/2009 unde există informații despre registrul arborilor protejați și modul în care poate fi tăiată vegetația arborescentă de exemplu în București.

În ceea ce privește grădinile castelelor găsim referiri în Legea nr. 422 din 18 iulie 2001 privind protejarea monumentelor istorice – Art. 3 „Conform prezentei legi se stabilesc următoarele categorii de monumente istorice și bunuri imobile situate supraterran și subteran și subacvatic:

- a) **monument** – construcție sau parte de construcție împreună cu instalațiile componente artistice elementele de mobilare interioară sau exterioară care fac parte integrantă din acestea, precum și lucrări artistice comemorative, funerare, de for public, împreună cu terenul aferent delimitat topografic, care constituie mărturii cultural-istorice semnificative din punct de vedere arhitectural, arheologic, istoric, artistic, etnografic, religios, social, științific sau tehnic;
- b) **ansamblu** – grup coerent din punct de vedere cultural, istoric, arhitectural, urbanistic ori muzeistic de construcții urbane sau rurale care împreună cu terenul aferent formează o unitate delimitată topografic ce constituie o mărturie cultural-istorică semnificativă din punct de vedere arhitectural, urbanistic, arheologic, istoric, artistic, etnografic, religios, social, științific sau tehnic;
- c) **sit** – teren delimitat topografic cuprinzând acele creații umane în cadru natural care sunt mărturii cultural-istorice semnificative din punct de vedere arhitectural, urbanistic, arheologic, istoric, artistic, etnografic, religios, social, științific, tehnic sau al peisajului cultural.”

Un alt „colac de salvare” pentru grădini istorice este Carta de la Florența, care a fost adoptată în 1982 ca o completare la Carta de la Veneția, în care se face referiri la aceste bunuri culturale: „Carta de la Florența stabilește principiile și liniile directoare pentru conservarea grădinilor istorice. Carta definește grădinile precum compoziții istorice de arhitectură și recomandă păstrarea lor ca monumente vii. Ea descrie strategiile pentru întreținere, conservare, restaurare și reconstruire de grădini, inclusiv planurile lor, vegetația, caracteristicile structurale și decorative, precum și modul de utilizare al apei.”¹⁸

ANALIZA SITUAȚIEI GENERALE A CASTELELOR DIN PUNCT DE VEDERE AL LEGISLAȚIEI ÎN VIGOARE

Fără niciun dubiu, problemele juridice cele mai incitante au fost și încă sunt ridicate legate de naționalizarea și retrocedarea acestor castele, este nevoie de un ghid și pentru multiplele și complexe probleme întâlnite de proprietarii acestor monumente

18. <http://acs.org.ro/ro/legislatie/107-1982-carta-de-la-florena-grdini-istorice>, ultima accesare: 15.12.2015

istorice după finalizarea procedurii de retrocedare, indiferent dacă are loc pe cale administrativă sau prin hotărâri pronunțate de către instanțele judecătorești.

Protecția monumentelor istorice

Protecția monumentelor istorice este realizată potrivit prevederilor Legii nr. 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice. Monumentele istorice sunt protejate indiferent de regimul lor de proprietate sau de starea lor de conservare. Protejarea monumentelor istorice este parte componentă a strategiilor de dezvoltare durabilă economico-socială, turistică, urbanistică și de amenajare a teritoriului, la nivel național și local.

Din punctul de vedere al proprietarilor de castele, statutul de monument istoric al clădirii reprezintă o responsabilitate accentuată în plus, care, până în prezent, nu a fost compensat prin politici publice reale și eficiente pentru finanțarea cheltuielilor suportate în plus de către acești proprietari. Legea prevede ca o posibilitate acordarea de măsuri stimulative cu caracter economic sau de altă natură, însă în foarte puține cazuri acestea se traduce prin măsuri concrete. De asemenea, prevederea legală potrivit căruia statul garantează și asigură protejarea monumentelor istorice, are mai mult caracter declarativ, decât efectiv.

Protejarea monumentelor istorice se finanțează de proprietarii sau deținătorii acestora și poate fi cofinanțată din fonduri asigurate de la bugetul de stat, bugetele locale sau din alte surse. Lucrările de cercetare, de expertizare, de proiectare și de execuție care se efectuează la monumente istorice și care sunt finanțate din fonduri publice sunt supuse regimului general de atribuire a lucrărilor publice, de proiectare și execuție, potrivit legislației privind achizițiile publice. În cazul în care statul sau autoritățile publice locale acordă sprijin financiar, acesta constă în acoperirea parțială sau totală a costurilor studiilor și documentațiilor tehnice, precum și, după caz, ale lucrărilor de intervenție asupra monumentelor istorice.

Contribuția financiară a statului, constând în sume alocate prin bugetul Ministerului Culturii cu destinația protejării monumentelor istorice, indiferent de deținător, poate să acopere total sau parțial costul lucrărilor de protejare a monumentelor istorice. Contribuția financiară a consiliilor județene, municipale, orașenești și comunale, după caz, poate să acopere integral sau parțial costul lucrărilor de intervenție asupra monumentelor istorice care fac parte din grupa B, precum și, individual sau prin cofinanțare, costul lucrărilor de protejare a monumentelor istorice care fac parte din grupa A, aflate pe teritoriul unității administrativ-teritoriale respective.

Teoretic, în bugetul Ministerului Culturii se prevăd credite bugetare destinate finanțării sau cofinanțării lucrărilor de protejare a monumentelor istorice aflate în proprietatea persoanelor fizice sau juridice de drept privat. Aceeași posibilitate există și în cazul bugetelor locale. Contribuția financiară a statului și a autorităților administrației publice locale poate fi asigurată prin cofinanțare, precum și în parteneriat, inclusiv cu proprietarul sau cu alte persoane fizice sau juridice. Situațiile în care statul, respectiv autoritățile adminis-

trației publice locale, contribuie la acoperirea costurilor lucrărilor, proporția contribuției statului, procedurile, precum și condițiile pe care trebuie să le îndeplinească proprietarul, altul decât statul, municipiul, orașul sau comuna, se stabilesc prin norme metodologice aprobate prin hotărâre a Guvernului, la propunerea Ministerului Culturii și a Ministerului Finanțelor Publice, în termen de 3 luni de la data intrării în vigoare Legii nr. 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice. La data alocării sprijinului financiar în cuantumul contribuției statului sau a autorităților administrației publice locale asupra imobilului monument istoric în cauză se constituie o **garanție imobiliară** pentru o perioadă de 10 ani în favoarea statului, respectiv a unităților administrativ-teritoriale. Garanția imobiliară se recuperează în totalitate de la beneficiarul contribuției statului sau, după caz, a autorităților administrației publice locale, împreună cu dobânzile aferente, în situația în care bunul în cauză a fost înstrăinat de proprietar altei persoane decât statul sau autoritatea administrației publice locale înainte de împlinirea perioadei de 10 ani de la constituirea garanției imobiliare. Constituirea garanției imobiliare în favoarea statului sau a unităților administrativ-teritoriale este scutită de taxă de timbru. La data împlinirii termenului de 10 ani garanția imobiliară instituită asupra imobilului se stinge de drept.

Costul lucrărilor de proiectare, expertizare, conservare, reparare, consolidare, restaurare și punere în valoare a monumentelor istorice, indiferent de grupa în care sunt clasate, ori a altor imobile din ansambluri sau situri istorice, aflate în proprietate publică ori privată, incluse în programe de importanță națională sau internațională, stabilite prin hotărâre a Guvernului inițiată la propunerea ministerelor implicate în realizarea acestora, poate fi acoperit integral ori parțial de la bugetul de stat sau al unităților administrativ-teritoriale, prin bugetul ordonatorilor de credite care participă la realizarea programelor. Pentru acoperirea costului lucrărilor aici menționate nu este obligatorie constituirea de garanții de către beneficiarii contribuției. Aceste lucrări sunt de interes public național, pentru care nu se datorează taxa pentru eliberarea certificatului de urbanism și autorizației de construire.

Regimul de monument istoric este conferit și pentru castele prin **clasarea** acestor bunuri imobile. Monumentele istorice fac parte integrantă din patrimoniul cultural național și sunt protejate prin lege. Prin protejare se înțelege ansamblul de măsuri cu caracter științific, juridic, administrativ, financiar, fiscal și tehnic menite să asigure identificarea, cercetarea, inventarierea, clasarea, evidența, conservarea, inclusiv paza și întreținerea, consolidarea, restaurarea, punerea în valoare a monumentelor istorice și integrarea lor social-economică și culturală în viața colectivităților locale.

Monumentele istorice se clasează astfel:

- a) în grupa A – monumentele istorice de valoare națională și universală;
- b) în grupa B – monumentele istorice reprezentative pentru patrimoniul cultural local.

Clasarea monumentelor istorice în grupe se face prin ordin al ministrului culturii și cultelor, la propunerea Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice. Monumentele istorice clasate în grupe și zonele de protecție a acestora, aflate în proprietate publică,

pot fi declarate, potrivit legii, de interes public național sau local, după caz, prin hotărâre a Guvernului inițiată de Ministerul Culturii, respectiv prin hotărâre a consiliilor locale, județene sau a Consiliului General al Municipiului București, cu avizul Ministerului Culturii.

Responsabilitățile proprietarilor

Direcțiile pentru cultură, culte și patrimoniul cultural național județene, respectiv a municipiului București, întocmesc și comunică proprietarului actul prin care sunt precizate condițiile și regulile de utilizare sau de exploatare și de întreținere a bunului imobil în cauză, denumit Obligația privind folosința monumentului istoric, care însoțește actele de proprietate, de concesiune sau de închiriere pe tot parcursul existenței imobilului în cauză. Obligația privind folosința monumentului istoric este servitute constituită în folosul imobilului și se înscrie în Cartea funciară de către proprietar în termen de 30 de zile de la data comunicării ei.

Paza, întreținerea, conservarea, consolidarea, restaurarea și punerea în valoare prin mijloace adecvate a monumentelor istorice revin, după caz, proprietarilor sau titularilor altor drepturi reale asupra acestora, în conformitate cu prevederile Legii nr. 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice.

Orice **intervenție** asupra monumentelor istorice și asupra imobilelor din zona lor de protecție, precum și orice modificare a situației juridice a monumentelor istorice se fac numai în condițiile stabilite prin Legea nr. 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice.

Intervențiile asupra monumentelor istorice se fac numai pe baza și cu respectarea avizului emis de către Ministerul Culturii sau, după caz, de către serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii. În sensul Legii nr. 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice, intervențiile ce se efectuează asupra monumentelor istorice sunt:

- a) toate lucrările de cercetare, conservare, construire, extindere, consolidare, restructurare, amenajări peisagistice și de punere în valoare, care modifică substanța sau aspectul monumentelor istorice;
- b) executarea de muleaje de pe componente ale monumentelor istorice;
- c) amplasarea definitivă sau temporară de împrejurimi, construcții de protecție, piese de mobilier fix, de panouri publicitare, firme, sigle sau orice fel de însemne pe și în monumente istorice;
- d) schimbări ale funcțiunii sau destinației monumentelor istorice, inclusiv schimbările temporare;
- e) strămutarea monumentelor istorice;
- f) amenajări de căi de acces, pietonale și carosabile, utilități anexe, indicatoare, inclusiv în zonele de protecție a monumentelor istorice.

Autorizația de construire, autorizația de desființare, precum și autorizațiile referitoare

la intervențiile de mai sus se eliberează numai pe baza și în conformitate cu avizul Ministerului Culturii sau, după caz, al serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și cu celelalte avize, potrivit dispozițiilor legale în vigoare. Pentru eliberarea avizelor nu se percep taxe sau tarife. Autorizațiile emise fără avizul instituțiilor abilitate prin lege și fără respectarea condițiilor acestora, sunt nule de drept.

În cazul realizării de lucrări neautorizate, fără avize sau care încalcă avizele de specialitate, personalul de inspecție abilitat are dreptul să întrerupă lucrările până la intrarea în legalitate, să aplice sancțiuni și, după caz, să dispună revenirea la situația inițială și să sesizeze organele de cercetare penală.

Toate intervențiile care se efectuează asupra monumentelor istorice, altele decât cele de schimbare a funcțiunii sau a destinației, de întreținere sau de reparații curente, indiferent de sursa lor de finanțare și de regimul de proprietate a imobilului, se fac cu **specialiști și experți atestați** și sub inspecția și controlul propriu ale Ministerului Culturii, respectiv ale serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii, în condițiile legii.

Elaborarea expertizelor tehnice, a proiectelor de consolidare, restaurare, verificarea tehnică a proiectelor și dirigentarea lucrărilor se efectuează numai de experți și/sau specialiști atestați de către Ministerul Culturii, cu respectarea exigențelor specifice domeniului monumentelor istorice și a cerințelor privind calitatea lucrărilor în construcții.

Intervențiile care se efectuează asupra imobilelor care nu sunt monumente istorice, dar care se află în zone de protecție a monumentelor istorice sau în zone construite protejate se autorizează pe baza avizului Ministerului Culturii sau, după caz, al serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și a celorlalte avize, potrivit dispozițiilor legale în vigoare.

Desființarea, distrugerea parțială sau totală, profanarea, precum și degradarea monumentelor istorice sunt interzise și se sancționează conform legii.

În scopul protejării monumentelor istorice proprietarii și titularii dreptului de administrare sau ai altor drepturi reale asupra monumentelor istorice sunt **obligați**:

- a) să întrețină, să folosească și să exploateze imobilul numai cu respectarea prevederilor prezentei legi și a Obligației privind folosința monumentului istoric;
- b) să asigure paza, integritatea și protecția monumentelor istorice, să ia măsuri pentru prevenirea și stingerea incendiilor, să asigure efectuarea lucrărilor de conservare, consolidare, restaurare, reparații curente și de întreținere a acestora în condițiile legii;
- c) să înștiințeze de urgență, în scris, direcția pentru cultură, culte și patrimoniul cultural național județeană, respectiv a municipiului București, precum și primarul orașului ori al comunei respective despre orice modificări sau degradări în starea fizică a monumentelor istorice deținute și aflate în teritoriul unității administrativ-teritoriale;
- d) să înștiințeze de urgență, în scris, direcția pentru cultură, culte și patrimoniul cul-

tural național județeană, respectiv a municipiului București, precum și primarul orașului sau al comunei respective despre descoperirea întâmplătoare a oricăror construcții, elemente de construcții, a unor piese de inventar fix ori mobil sau a unui vestigiu arheologic necunoscut anterior, asigurând păstrarea descoperirilor în condițiile legii, până la sosirea delegatului instituției de specialitate, dar nu pentru mai mult de 15 zile;

- e) să asigure, în condițiile legii, accesul specialiștilor desemnați de Ministerul Culturii sau de direcțiile pentru cultură, culte și patrimoniul cultural național, în vederea constatării stării de conservare sau pentru efectuarea de cercetări, inclusiv arheologice, de expertizare a monumentelor istorice și pentru operațiunile de evidență; în cazul în care, în îndeplinirea obligațiilor, proprietarii monumentelor istorice constată producerea unor pagube, aceștia au dreptul la o justă despăgubire, achitată în termen de 60 de zile de la constatare de către instituțiile care au realizat cercetarea sau expertizarea;
- f) în cazul în care solicită descărcarea imobilului de sarcină arheologică, să finanțeze săpătura, cercetarea arheologică, elaborarea documentației aferente, conservarea și protejarea eventualelor vestigii descoperite cu ocazia efectuării cercetării arheologice;
- g) să obțină avizele prevăzute de lege pentru toate intervențiile prevăzute de lege;
- h) să asigure efectuarea lucrărilor de conservare, consolidare, restaurare, precum și a oricăror alte lucrări, conform prevederilor legale, numai de către persoane fizice sau juridice atestate în acest sens și să prevadă în contracte condițiile și termenele de execuție cuprinse în avizul de specialitate; prin derogare, lucrările de construcție ce fac obiectul autorizării, la monumentele istorice de categorie B, cu excepția lucrărilor la componentele artistice, pot fi efectuate și de persoane fizice sau juridice neatestate, cu condiția respectării avizelor de specialitate;
- i) să respecte toate condițiile și termenele de execuție cuprinse în avizul de specialitate atunci când execută ei înșiși lucrări de întreținere curentă sau orice alte intervenții, conform prevederilor prezentei legi;
- j) să permită, pe baza prevederilor contractuale, executarea intervențiilor asupra monumentelor istorice deținute, în cazul în care acestea sunt inițiate și finanțate de persoane juridice abilitate în condițiile prezentei legi;
- k) să permită montarea și să întrețină însemnul distinctiv care marchează calitatea de monument istoric a imobilului;
- l) să obțină avizul direcției pentru cultură, culte și patrimoniul cultural național județene, respectiv a municipiului București, și să asigure pe propria răspundere condiții corespunzătoare de vizitare, fotografiere, filmare, reproducere și de publicitate în cazul în care, la solicitarea lor, proprietarii introduc monumentele istorice în circuit public;
- m) să comunice direcției pentru cultură, culte și patrimoniul cultural național județene, respectiv a municipiului București, orice schimbare a titularului dreptului de proprietate, de administrare sau a altor drepturi reale, după caz, asupra monumentelor istorice.

Regimul fiscal al monumentelor istorice și al activităților desfășurate în castele

În privința castelurilor, se ridică problema foarte importantă a impozitului/taxei pe clădiri. Codul fiscal în vigoare nu acordă un regim fiscal unitar acestei probleme, ci lasă problema la latitudinea autorităților locale. Astfel, consiliile locale sunt cele care pot hotărî să acorde scutirea sau reducerea impozitului/taxei pe clădiri datorate pentru următoarele clădiri: clădirile care, potrivit legii, sunt clasate ca monumente istorice, de arhitectură sau arheologice, muzee ori case memoriale, respectiv pentru clădirile pentru care s-a instituit un regim de protecție, altele decât monumente istorice, amplasate în zone de protecție ale monumentelor istorice și în zonele construite protejate.

Deși Codul fiscal prin această abordare consfințește o aplicație practică a principiului autonomiei locale, efectele sunt discutabile. Astfel, un anumit consiliu local poate scuti de la plata impozitului/taxei pe clădiri un castel care este în stare impecabilă, nu necesită reparații și intervenții cu costuri semnificative, iar un alt consiliu local să perceapă impozitele/taxele pe clădiri, deși castelul vizat este într-o stare avansată de degradare.

Important, pentru a beneficia de o scutire sau de o reducere a impozitului/taxei pe clădiri, trebuie să existe o hotărâre a consiliului local în acest sens. În caz contrar, regimul juridic de impozitare de drept comun devine aplicabil.

De altfel, nimic nu se opune ca autoritățile locale să condiționeze scutirile de asumarea unor obligații ale proprietarilor castelurilor vizate, de exemplu, să facă dovada că o sumă egală cu impozitul/taxa datorată a fost cheltuită pentru protejarea imobilului în cauză.

De asemenea, consiliile locale pot hotărî să acorde scutirea sau reducerea impozitului/taxei pe teren datorate pentru suprafețele neconstruite ale terenurilor cu regim de monument istoric și/sau pentru terenurile, situate în zonele de protecție ale monumentelor istorice și în zonele protejate.

Se aplică cota redusă TVA de 5% se aplică asupra bazei de impozitare pentru serviciile constând în permiterea accesului la castele, muzee, case memoriale, monumente istorice, monumente de arhitectură și arheologice. Important: TVA trebuie perceput și plătit doar dacă subiectul de drept care operează aceste servicii este plătitor TVA. Se aplică o scutire totală de TVA pentru operațiunile de interes general care constau în prestări de servicii culturale și/sau livrările de bunuri strâns legate de acestea, efectuate de instituțiile publice sau de alte organisme culturale fără scop patrimonial, recunoscute ca atare de către Ministerul Culturii. Și în Legea nr. nr. 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice se conturează un regim fiscal aparte, care își păstrează valabilitatea inclusiv după intrarea în vigoare a noului Cod fiscal.

Pentru stimularea protejării monumentelor istorice, proprietarii persoane fizice care realizează pe cheltuială proprie, integral sau parțial, lucrări de întreținere, reparare, conservare, consolidare, restaurare, punere în valoare, precum și programe și proiecte

te culturale beneficiază, în condițiile legii, de reducerea cu minimum 50% a cuantumurilor impozitelor și a taxelor aferente acestor lucrări convenite bugetelor locale.

Sunt scutite de la plata taxelor de timbru persoanele fizice sau juridice care dobândesc prin moștenire un bun imobil clasat ca monument istoric, utilizat ca locuință sau pentru activități necomerciale, și care se angajează în scris la direcția pentru cultură, culte și patrimoniul cultural național în al cărei teritoriu de competență se află bunul imobil în cauză să execute, în termen de 12 luni, lucrările de restaurare și consolidare stabilite prin documentație tehnică aprobată și avizată în condițiile legii. În situații justificate și cu avizul direcției pentru cultură, culte și patrimoniul cultural național județene, respectiv a municipiului București, termenul poate fi prelungit o singură dată cu încă 12 luni.

În cazul neîndeplinirii în condițiile și în termenele prevăzute a obligațiilor asumate de proprietar la dobândirea bunului, precum și în cazul înstrăinării bunului înaintea efectuării sau încheierii lucrărilor de consolidare sau restaurare, taxa de timbru se recuperează prin direcția generală a finanțelor publice, pe baza notei de constatare a direcției pentru cultură, culte și patrimoniul cultural național județene, respectiv a municipiului București. Aceste prevederi revederile se aplică și celor care dobândesc prin donație un bun imobil clasat ca monument istoric.

Înstrăinarea cu titlu gratuit sau oneros către stat sau către unitățile administrativ-teritoriale a monumentelor istorice este scutită de plata taxelor de timbru.

Proprietarii de monumente istorice sunt scutiți de plata taxei de autorizare a intervențiilor executate, în conformitate cu dispozițiile Legii nr. 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice legi, asupra monumentelor istorice deținute, în cazul în care utilizează bunul imobil numai pentru activități necomerciale sau, în mod direct, numai pentru locuit.

Proprietarii imobilelor din zona de protecție a monumentelor istorice beneficiază de reducerea cu 50% a taxelor de autorizare pentru lucrările pe care le finanțează și care sunt necesare pentru păstrarea integrității fizice și a cadrului construit sau natural al monumentelor istorice, astfel cum sunt ele reglementate prin documentația de urbanism sau de amenajare a teritoriului, aprobată pentru zona de protecție respectivă, sau prin avizul direcției pentru cultură, culte și patrimoniul cultural național județene, respectiv a municipiului București.

Valorificarea castelurilor din punct de vedere juridic.

Important: în actele de înstrăinare, concesiune, închiriere, dare în administrare sau dare în folosință gratuită a monumentelor istorice se va menționa regimul de monument istoric al imobilelor și obligația protejării acestora potrivit Legii nr. 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice.

Cu privire la înstrăinarea, închirierea sau concesiunea imobilelor monumente istorice proprietarii acestora au următoarele obligații:

- a) să înștiințeze în scris direcția pentru cultură, culte și patrimoniul cultural național județeană, respectiv a municipiului București, despre intenția de a înstrăina monumentul istoric, în vederea exercitării dreptului de preemțiune al statului sau, după caz, al unității administrativ-teritoriale, în condițiile prezentei legi;
- b) să notifice viitorului proprietar, chiriaș sau concesionar regimul juridic al monumentului istoric pe care îl deține, precum și Obligația privind folosința monumentului istoric;
- c) să înștiințeze în scris direcția pentru cultură, culte și patrimoniul cultural național județeană, respectiv a municipiului București, despre schimbarea proprietarului sau a administratorului în termen de 15 zile de la data încheierii contractelor, potrivit legii, și să transmită acesteia o copie de pe acte.

ANALIZA SITUAȚIEI GENERALE A CASTELELOR PRIN PRISMA ARHITECTULUI ȘI A CONSTRUCTORULUI

Noțiuni de bază

Clădire istorică – construcție executată după o concepție arhitectural-structurală istorică, empirică, înainte de Primul Război Mondial, care poate să fie monument listat sau poate avea valoare de patrimoniu fără a fi protejată prin lege. Din punct de vedere tehnic nu există diferențe între clădirile istorice și monumentele istorice, diferența constă în densitatea valorilor de patrimoniu.

Monument istoric – este o clădire istorică protejată prin Legea nr. 422/2001 republicată, privind Protejarea monumentelor istorice; conform Art. 1., aliniat (2): „(...) monumentele istorice sunt bunuri imobile, construcții și terenuri situate pe teritoriul României, semnificative pentru istoria, cultura și civilizația națională și universală.” Pot fi de importanță locală, categoria B sau națională, categoria A. Art. 2., (1): „Monumentele istorice fac parte integrantă din patrimoniul cultural național și sunt protejate prin lege.”

Reședință nobiliară – sunt clădiri de locuit istorice aparținând (majoritar) patrimoniului construit laic; prezenta lucrare folosește termenul general „reședință nobiliară” atât pentru clădirile de locuit ale nobilimii mici și medii din mediul rural, adică **conacele**, cât și reședințele aristocrației similare din mediul rural: **castelele**, incluzând anexele gospodărești și dependințele acestora. Într-o interpretare mai largă se includ și reședințele orășenești ale nobilimii și ierarhilor bisericești: **palatele**, deși există cazuri în care datorită poziției inițiale a unei clădiri îndepărtate față de centrul civic al așezământului urban de care aparține actualmente (de multe ori având și funcțiuni de apărare original) – pot avea denumirea de castel¹⁹. Prin prezenta lucrare sub această denumire intră și **cetățile** respectiv **fortificațiile**, similar atât din mediul rural, cât și

19. De exemplu castelul Corvinilor din Hunedoara etc.

cele urbane, chiar și cele în stare de ruină²⁰. În cadrul prezentei lucrări denumirea de castel se va folosi ca termen simplificat pentru reședințele nobiliare.

Reabilitare – termenul se va folosi în mod general cuprinzând toate tipurile de intervenții aferente tuturor subansamblurilor și elementelor componente ale construcțiilor aparținând patrimoniului construit – în cazul de față reședințelor nobiliare, în toate fazele de cercetare, proiectare, execuție, punere în funcțiune, utilizare și post-utilizare. Aceste intervenții se referă la activitățile profesionale propriu-zise făcând parte din ansamblul complex de **protecție/protejare** a monumentelor istorice, definite prin legea 422/2001, Art. 2., (3): „În sensul prezentei legi, prin protejare se înțelege ansamblul de măsuri cu caracter științific, juridic, administrativ, financiar, fiscal și tehnic menite să asigure identificarea, cercetarea, inventarierea, clasarea, evidență, conservarea, inclusiv paza și întreținerea, consolidarea, restaurarea, punerea în valoare a monumentelor istorice și integrarea lor social-economică și culturală în viața colectivităților locale.” În concordanță cu contextul în care se va folosi expresia **reabilitare** poate să fie înlocuită cu noțiunile concrete aferente unor niveluri de intervenții, după cum urmează: **conservare** – se referă la intervențiile prin care se mențin caracteristicile, valorile, performanțele originale; **restaurare** – intervențiile prin care se restabilesc caracteristicile, valorile, performanțele originale; prin **reabilitare/reînnoire** în sine se înțelege aducerea caracteristicilor la nivelul de performanță derivată din funcțiunea propusă prin intervenție în prisma legislației tehnice actuale, la care procedurile pot include lucrări de consolidare, modernizare, dotare. În cadrul unei clădiri – pe diversele subansambluri și elemente arhitecturale sau structurale – pot fi aplicate (concomitent) mai multe tipuri/niveluri de intervenții. Scopul acestor intervenții este punerea în valoare ale acestor clădiri istorice.

Punere în valoare – prin acest termen se identifică rezultatul activităților de intervenție (reabilitare), adică pe lângă perpetuarea valorilor istorice (estetic-arhitecturale), asigurarea performanțelor derivate din utilizarea contemporană ale acestor clădiri, adică reincluderea lor în circuitul economic și social.

Cercetare – dată fiind complexitatea clădirilor de patrimoniu cultural orice intervenție asupra acestora trebuie precedată de o activitate amplă de cercetare, iar rezultatele **studiilor de specialitate**, împreună cu dorințele beneficiarului privind punerea în valoare a obiectivului, concură la elaborarea temei de proiectare. Prezenta lucrare enumeră studiile de specialitate (cele mai uzuale) care trebuie realizate în faza de cercetare a punerii în valoare a reședințelor nobiliare, personalizând astfel prevederile legii 422/2001. Studiile de specialitate se elaborează de către persoane atestate de Ministerul Culturii.

Proiectare – această fază a intervențiilor este guvernată în primul rând de legile aferente domeniului construcțiilor dintre care se amintesc cele principale: Legea 50/1991 – pri-

20. Se exclud bisericile fortificate – care prezintă un subdomeniu aparte a patrimoniului construit aparținând monumentelor ecleziastice/bisericești.

vind Autorizarea executării lucrărilor de construcții, cel mai recent republicată în 2014; respectiv Legea 10/1995, privind Calitatea în construcții cel mai recent republicată în 2015. **Specialitățile de bază** sunt cele obișnuite în construcții, cerințele fundamentale de calitate (de la a – rezistență și stabilitate, până la g – utilizarea sustenabilă a resurselor) sunt cele determinate legal, iar clasele și categoriile de importanță determină nivelul de verificare pe specialități, conform legii. **Proiectele de reabilitare** se elaborează de către specialiști/experti atestați sub incidența Legii 422/2001, și se completează după caz cu proiecte de restaurare ale componentelor artistice, care fac parte integrantă din obiectivele în discuție. Prezenta lucrare personalizează conținuturile cadru pentru fazele de proiectare DALI, DTAC, PTH-DE pentru reședințele nobiliare.

Execuție – similar fazei precedente și această etapă a intervențiilor este guvernată în primul rând de legile aferente domeniului construcțiilor. Asigurarea calității prin personal atestat de Ministerul Culturii este însă mult mai puțin concret reglementată. Prezenta lucrare analizează eficiența asigurării calității doar la nivelul responsabililor tehnici de execuție (din partea executantului), și a dirigintei de șantier (din partea beneficiarului), atestați de Ministerul Culturii. Se trec în revistă interferențele între fazele de cercetare (asistența nu foarte clar reglementată a specialiștilor elaboratori ale studiilor) și de proiectare (asistența tehnică prin care specialiștii elaboratori ai proiectelor asigură supravegherea execuției), cu faza de execuție. Execuția se finalizează prin punerea în funcțiune a clădirii conform legislației aferente domeniului construcțiilor: Cartea tehnică a construcției – capitolul D – trebuie să conțină urmărirea în timp a construcției care este ghidul activității de întreținere.

Mentenanță – sau **întreținere** înseamnă complexul de activități care trebuie desfășurate în mod continuu pentru a menține clădirea (reabilitată) la nivelul cerințelor de calitate atinse prin intervenții. Activitatea este responsabilitatea proprietarului/beneficiarului lucrării de reabilitare și este ghidată prin capitolul de urmărire în timp a Cărții tehnice a construcției.

Echipa pluridisciplinară de specialiști – atât fazele de cercetare, cât și proiectarea și execuția sunt realizate de reprezentanții a mai multor specialități în funcție de complexitatea clădirii și a componentelor artistice adăpostite de aceasta. Lucrarea de față personalizează aceste echipe pentru fiecare fază în parte, pentru reședințele nobiliare.

Starea tehnică și procesul de restaurare a castelelor

Starea tehnică a castelelor din Transilvania (similar reședințelor nobiliare din fostul bloc comunist) este determinată nu în ultimul rând de ciclul de **naționalizare** (din anii 1940–50), de **utilizare** mai mult sau mai puțin **abuzivă** în era comunistă și de **procesul îndelungat de retrocedare** început în ultimul deceniu al secolului trecut și nefinalizat nici până în prezent.

În **perioada tranzitorie îndelungată** de la formularea unei cerințe de revendicare și până la obținerea sentinței judecătorești definitive privind dreptul de proprie-

tate, utilizatorii, beneficiarii nu au posibilitatea de a obține fonduri (bugetare) pentru investiții, iar întreținerea de multe ori nu este nici ea asigurată.

În special în ultimul deceniu din secolul XX, dar mai ales în cazul clădirilor aflate deja în stare de ruină la care și simpla pază este greu de finanțat, castelele, anexele gospodărești au fost folosite ca **mine pentru materiale de construcții**²¹.

Starea de degradare avansată s-a accelerat și s-a agravat prin acte umane de **vandalism, furt** sau **simpla nepăsare**, urmată după aceea de **procese naturale, fizice de degradare**.

Prima dată au fost demontate și îndepărtate elementele de închidere în special cele din lemn, învelitoarea și șarpanta, dar și componentele artistice de valoare (de exemplu statui, elemente ornamentale din piatră). Clădirile rămase **fără straturi de protecție** împotriva intemperiilor s-au degradat mult mai rapid. Planșeele intermediare din lemn, dacă nu au fost și ele furate, în urma pătrunderii apei din precipitații s-au biodegradat și s-au prăbușit. Astfel, au rămas expuse direct intemperiilor zidurile și planșeele din zidărie (diversele tipuri de bolți), care în urma ciclurilor de îngheț-dezghet, fiind îmbibate cu apă se degradează și se macerează în mod continuu.

Astfel, castelele retrocedate finalmente proprietarilor inițiali, de multe ori au ajuns într-o stare de degradare avansată, reabilitarea și punerea lor în valoare necesitând **investiții de mare anvergură**.

Starea tehnică avansat degradată poate să fie caracterizată cu porțiuni în stare de prăbușire, prezentând risc de colaps al elementelor structurale, dar în mediu urban doar starea de degradare avansată a finisajelor deja poate pune în pericol vieți omenești (elemente ornamentale care se desprind de pe fațade, balcoane, cornișe etc.).

Starea de degradare avansată este și mai periculoasă în zonele cu activitate seismică mai ridicată, unde elementele și subansamblurile stabile la încărcări gravitaționale pot deveni sensibile la acțiunile seismice.

În funcție de starea de degradare se pot identifica 6 categorii de degradare - conservare:

1. **Starea de ruină** – este starea cea mai gravă de degradare, elemente decorative sau arhitecturale au supraviețuit în mică măsură, există în primul rând porțiuni din subansamblurile structurale zidite. Riscul asupra vieților omenești sau asupra pierderii

21. Dintre exemplele mai mult sau mai puțin cunoscute se menționează castelul Bánffy de la Bonțida, investiția de restaurare (intervenții urgente) deja a fost anunțată, dar până la deschiderea șantierului a mai dispărut relieful porții de intrare în grajd și elementele de piatră de la intrarea principală în corpul principal al castelului (1999). Procesele de degradare fizice însă au fost active (sau chiar încă sunt pe – actualmente puținele – zone rămase fără acoperiș), până când se luca pe corpul fostei bucătărie rămășițele acoperișului corpului „Miklós” s-a prăbușit (2001) etc.

materialului istoric (prin colaps sau desprinderi de pietre etc.) poate să fie mai mare sau mai mic decât în cazul stărilor de degradare (2) semiruină sau (3) avansată (exemplu: cetatea din Bologa, județul Cluj; castelul Kornis din Mănăstirea, județul Cluj).

2. **Starea de semiruină – cu subansambluri în stare de colaps și precolaps** – sunt clădiri care pot avea încă toate subansamblurile (principale, structurale și arhitecturale) componente caracteristice de la fundații, ziduri, planșee, șarpante, până la ferestre, închideri, dar acestea deja se află în stare nesigură, sau chiar în stare de precolaps (exemplu: castelul Haller din Sânpaul, județul Mureș; castelul Csáky din Almașu, județul Sălaj).
3. **Starea avansat degradată – nefuncțională** – se referă la clădirile care pe alocuri pot conține zone nesigure, dar în ansamblu stabilitatea nu este afectată, totuși – datorită finisajelor, elementelor arhitecturale degradate, îmbătrânite și a instalațiilor îmbătrânite moral și fizic, nefuncționale, clădirile nu pot fi puse în funcțiune (folosite) (exemplu: castelul Barcsay-Bánffy din Gilău, județul Cluj; castelul Pekry-Rádák din Ozd, județul Mureș, cu funcționare parțială).
4. **Starea mediu degradată – (inconvenient) funcțională** – în asemenea situații subansamblurile principale structurale și arhitecturale sunt în stare de funcționare în siguranță, dar sunt afectate cerințele de confort (de exemplu termic, acustic etc.), instalațiile fiind în aceste situații de obicei îmbătrânite moral și/sau fizic. Componentele artistice similar, de obicei necesită intervenții de restaurare. Spectrul clădirilor incluse în această categorie este extrem de larg, și de multe ori și dacă ansamblul se caracterizează printr-o stare de conservare relativ bună (starea de degradare medie), pot exista subansambluri problematice (exemplu: Palatul episcopal romano-catolic din Oradea, județul Bihor; castelul Bánffy din Râscruci, județul Cluj).
5. **Starea ușor degradată – funcțională** – orice clădire, în orice moment din istoria sa (începând din momentul recepției la terminarea lucrării de construcție, sau a intervențiilor) intră într-un proces natural de îmbătrânire morală și fizică, astfel într-o mai mică sau mai mare măsură mereu vor exista elemente componente (arhitecturale, de instalații sau componente artistice) care necesită reparații, conservare, restaurare, reabilitare, reînnoire etc. (exemplu: Palatul Bánffy din Cluj-Napoca, județul Cluj).
6. **Starea tehnică generală bună** – Caracterizează în primul rând clădirile care au fost folosite și întreținute în permanență, sau care au trecut recent printr-un proces de reabilitare finalizată. Și aceste clădiri însă pot include elemente care necesită intervenții minore²² (exemplu: castelul Károlyi din Carei, județul Satu Mare, castelul Haller din Ogra, județul Mureș).

22. În Marea Britanie, unde mai multe organizații guvernamentale (de ex. English Heritage) și neguvernamentale (de ex. The National Trust), dar și proprietarii istorici de sute de ani se ocupă de întreținerea continuă a patrimoniului construit au – pentru fiecare imobil/proprietate în parte – liste de intervenții cu priorități (în special în cazul clădirilor care conțin și textilele, tapițeria, mobilierul, obiectele de uz casnic sau decorative originale) și anual se determină bugetul și intervențiile de conservare – restaurare – reabilitare care trebuie executate pentru asigurarea protecției și durabilității valorilor posedate.

Stările limită: **colapsul** – deci pierderea definitivă a clădirii istorice, precum și **starea perfectă de funcționare** – adică momentul unic la recepția la terminarea lucrării (și după înlăturarea eventualelor deficiențe identificate cu această ocazie) nu s-au inclus pe lista precedentă, care detaliază mai mult cele trei stări de bază avansat degradată, mediocră și ușor degradată din diagrama conform figurii 4.1.

Mobilierul și dotările istorice în cazul castelelor din Transilvania au supraviețuit în așa de mică măsură încât detalierea stării tehnice din prezenta lucrare nu se referă la aceste aspecte, deși în viitor, după finalizarea unor restaurări, refuncționalizări, va deveni importantă și întrebarea remobilării acestor spații cu obiecte de mobilier de epocă (originale sau replici).

Se subliniază faptul că starea tehnică a unei clădiri într-un moment dat din istoria sa este rezultatul a mai mulți factori, începând de la condițiile de concepție arhitecturalo-structurală inițială, tehnologiile și materialele de execuție originale, de la evoluția istorică a imobilului (extinderi, atacuri, distrugerii, reconstrucții, modernizări etc.), de la efectele mediului înconjurător, continuitatea (sau lipsa continuității) întreținerii, până la intervențiile moderne, recente (ultimii 60–70 de ani) care puteau fi corecte contribuind la conservarea – restaurarea – reabilitarea valorilor istorice, sau care prin aplicarea – de exemplu, a materialelor (dovedite a fi) incompatibile cu clădirile istorice sau prin lipsa specializării a celor care au conceput și executat intervenția – au dus la periclitarea sau chiar distrugerea valorilor istorice. Astfel, starea tehnică pentru fiecare clădire în parte trebuie cunoscută prin analiză, prin studii de specialitate orientate pe obiectivul în discuție.

Procesul de reabilitare, renovare a castelelor nu se reduce numai la imobilul în cauză și mobilierul, dotările acesteia. Grădinile ale castelelor, peisajul în care se află clădirea respectivă devine o parte integrantă a provesului de revitalizare a catelelor.

Lucrările de revitalizare ale grădinilor de castele se decurg după următorii pași:

- Stabilirea obiectivelor (Valorificarea potențialului economic și social al castelelor)
- Evaluarea stării generale (starea vegetației, a rețelei de circulație, construcțiilor utilitare și decorative și a suprafețelor de apă) prin măsurătoare efectuate pe teren
- În funcție de starea grădinii:
 - Există metode de salvare

Metode de salvare: studiu legat de starea actuală a grădinii cu ajutorul studiilor de cercetare și a documentației istorice fidele, în funcție de buget și de cerințele clientului). Studiul demonstrează nevoia efectuării lucrărilor de revitalizare, lucrări ce trebuie efectuate de fiecare dată în funcție de valorile existente. Aceste valori constituie punctul de pornire în proiectare. Conceptul nou trebuie să țină cont de nevoile și cerințele clientului dar totodată trebuie să creeze funcții noi și a valorificării optim al spațiului verde. Reabilitarea este concepută pentru protejarea elementelor de valoare (fie dendrologice sau elemente construite), prin intervenții și costuri minime. Lucrarea și planifica-

rea urmărește să protejeze resursele naturale, realizarea obiectivului urmărit, restabilirea conexiunii grădină-castel și castel-grădină-localitatea.

– Nu există metode de salvare

- Programarea lucrărilor de întreținere (în conform cu Planul de evaluare a sănătății materialului dendrologic)
- Salvarea materialului dendrologic prin lucrări întreținere sau eliminarea lor.

Lucrările de salvare pot fi planificate/ efectuate după trei aspecte:

- reconstrucție = refacere, reclădire
- revitalizare = evocare, a aduce din nou la viață
- revitalizarea reconstructivă = readucerea caracterului și spiritul de odinioară.

Totodată trebuie luate în considerare și următoarele aspecte:

- Să se decidă unde există o șansă reală de salvare a grădinii, alegerea locului/ cazului cel mai potrivit. Prin lucrările de reînnoire se dorește aducerea înapoi a spiritului de odinioară. Conceptul nou trebuie să țină cont de nevoile și cerințele clientului dar totodată trebuie să creeze funcții noi și a valorificării optim al spațiului verde. Reabilitarea este concepută pentru protejarea elementelor de valoare (fie dendrologice sau elemente construite), prin intervenții și costuri minime. Lucrarea și planificarea urmărește să protejeze resursele naturale, realizarea obiectivului urmărit, restabilirea conexiunii grădină-castel și castel-grădină-localitatea.
- Reconstrucția autentică necesită o documentație, o bibliografie cu referințe istorice vastă. Luând în considerare oportunitățile și nevoile de astăzi, nu este recomandabil gândirea în reconstrucție. Reconstrucția trebuie să acopere fiecare component al grădinii, atât elementele arhitecturale construite cât și cele naturale, componentele hidrografice și modelarea terenului.
- Există posibilitatea de restabilire autentică a materialului dendrologic?
- Elementele compoziționale ale cărui secol să fie menite pentru păstrare? Pot fi păstrate toate acele elemente care au rol de delimitare a spațiului, cu valoare istorică sau sunt valoroase din punct de vedere al familiei istorice.
- Care este acel caracter al grădinii care trebuie pus în valoare?
- Trebuie formulat un scop. De ce ar fi indicat începerea unei lucrări de revitalizare?
- Grădina salvată se va bucura de vizitatori? Trebuie desemnate funcțiile noi a grădinii care mulțumesc cerințele vizitatorilor. Nu există și nici nu se poate gândi o lucrare de revitalizare/reconstrucție fără determinarea și stabilirea funcțiilor, pentru că arhitectura și arhitectura peisageră au la bază sarcina de înființare a unor spații sociale deschise. Prin urmare în cazul salvării grădinilor istorice trebuie avut în vedere cerințele publicului, în special la grădini cu destinație culturală sau de agrement. În lipsa acestor funcții nu este o grădină practică, revitalizarea/reconstrucția acestora nu este economică, nu va fi sustenabilă deci va fi expusă la degradare. Trebuie urmate soluțiile de susținere extensivă.
- Grădina salvată are forța de a fi funcțională și sustenabilă?

Toate aceste analize conduc la ideea că vechii/noii proprietari – cei care au redobândit prin retrocedare drepturile lor asupra imobilelor, sau cei care au investit în cumpărarea acestora, sau instituțiile (neguvernamentale, în special bisericile) cărora le-au fost concesionate sau donate asemenea imobile – se confruntă cu starea de degradare avansată a acestora. Astfel, pentru a se putea exercita obligația proprietarilor derivată din legea 422/2001, de a întreține imobilele monumente istorice (în marea majoritate a cazurilor) aceștia sunt obligați să deruleze investiții de mare anvergură, pentru care practic nu au averile istorice (veniturile din domenii, terenuri, mori, păduri etc.), care inițial au asigurat atât posibilitatea construirii acestor imobile, cât și întreținerea lor permanentă.

Astfel, fazele detaliate în continuare, care presupun inițiativa, rolul principal al proprietarului se prezintă într-o formă ideală (practic teoretică), în care fondurile necesare există.

Ciclul de intervenții – întreținere și rolul decisiv al proprietarului în punerea în valoare a castelelor

În conformitate cu cele prezentate în capitoul precedent în cazul majorității castelelor (din Transilvania) starea de degradare a acestora – în momentul asigurării unui proprietar/beneficiar/utilizator responsabil (având spirit de gazdă) – este avansată, fiind astfel momentul din care se ilustrează comportamentul în timp al unei clădiri istorice – Figura 1.

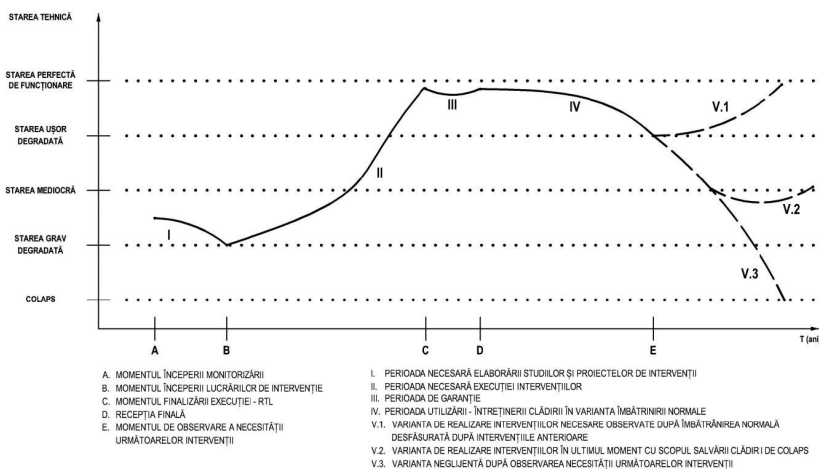

Figura 1. – Diagrama comportamentului în timp al unei clădiri istorice

Desigur, diagrama este ușor diferită în cazul în care intervenția de reabilitare se demarează pornind dintr-o stare de degradare medie (mediocră) sau ușoară. Această diagramă –

pentru fiecare obiectiv în parte – merită de completat cu diagrama valorilor de investiții necesare pentru aducerea clădirii la starea de funcționare perfectă – desigur, incluzând protejarea, conservarea, restaurarea elementelor de valoare istorică.

În cazul unei clădiri istorice – prin schimbare de proprietar, sau prin examinarea stării de degradare deja evidentă, se poate determina un moment **(A)** de începere a monitorizării, a deciziei de demarare a ciclului de cercetare – proiectare **(perioada I)** – execuție **(perioada II)**, momentul începerii intervențiilor/execuției punctul **(B)**, recepției la terminarea lucrării (RTL): punctul **(C)**, și recepția finală, adică punctul **(D)**. Desfășurarea în timp a activităților de cercetare–proiectare–execuție și a perioadelor de întreținere–îmbătrânire este prezentată în Figura 1. Scenariul poate să pornească de la orice stare tehnică (exemplul ales pornește de la o stare între cea grav deteriorată și mediocră), iar prin amânarea cercetării–proiectării–execuției procesul de degradare poate continua și chiar în prima etapă poate ajunge la starea de colaps.

După un ciclu de cercetare–proiectare–execuție terminat faptic prin punctul **(D)**, după finalizarea perioadei de garanție, prin RF (recepție finală), urmează perioada de întreținere–îmbătrânire **(IV)**, este desigur inevitabilă identificarea unui moment **(D)** de demararea a unui nou ciclu de intervenție. Acest moment se poate amâna prin respectarea riguroasă a prescripțiilor de mentenanță, întreținere, dar poate fi accelerată de exemplu de evenimente de forță majoră neprevizibile, dar și printr-o dorință de schimbare de funcțiune etc.

Într-un scenariu optimist **(V.1)**, când se ajunge la o stare de degradare ușoară, se reîncepe ciclul de intervenție, adică se determină punctul **(E)**. În scenariile pesimiste acest moment **(E)** se amână, nu se intervine, procesul de degradare–îmbătrânire continuă ajungând în stare medie sau avansat degradată, iar printr-o intervenție înaintea colapsului clădirea poate fi salvată – prin intervenția pe ramura variantei **(V.2)**. Desigur, valoarea investiției crește semnificativ între variantele **(V.1)** și **(V.2)**.

În lipsa îndelungată a intervenției (eventual în urma unor încălcări accidentale), în caz de amânare a demarării noului ciclu – a punctului **(E)**, se poate ajunge și la pierderea integrală a clădirii istorice, marcată pe diagramă prin varianta **(V.3)**.

Este extrem de important de conștientizat că: printr-o intervenție de restaurare, reabilitare, reînnoire, punere în valoare (funcțiune) – oricât de amplă și costisitoare ar fi aceasta – starea tehnică bună de funcționare nu este asigurată pentru veșnicie, și nici măcar pe o perioadă uzuală de 50 de ani, dacă nu se asigură mentenanța riguroasă.

Ciclul intervenției–întreținerii este redat în Figura 2, semnalând etapele intervenției din momentul luării deciziei necesității executării acestora.

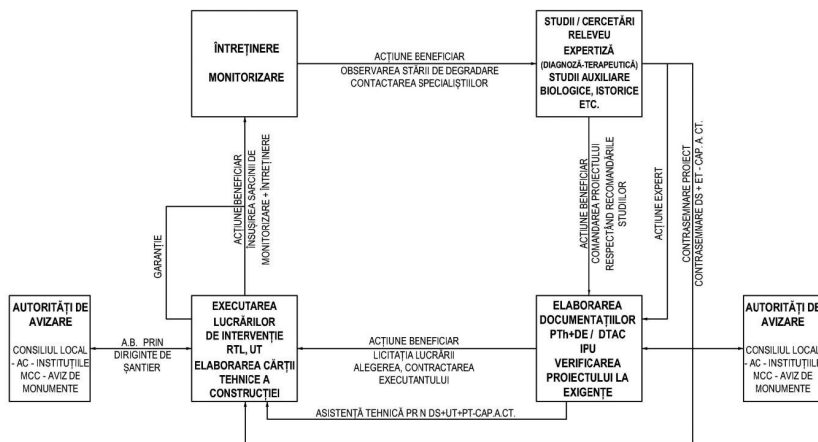

Figura 2. – Ciclul intervențiilor și întreținerii al clădirilor istorice, cu personal calificat

Orice fază se demarează/execută doar la cererea beneficiarului (proprietarului), fără acțiunea lui (contactarea specialiștilor, contractarea, comandarea studiilor și a proiectului, depunerea documentațiilor pentru obținerea autorizației de construire, contractarea execuției și însușirea obligațiilor de întreținere și monitorizare) nu se poate influența procesul natural (sau forțat prin procese active negative) de îmbătrânire-degradare a clădirilor istorice.

Este important ca toate fazele să se execute – în mod obligatoriu, conform prevederilor legislației tehnice – de personal calificat respectiv specializat, de la cercetare, la proiectare, până la execuție și urmărirea execuției. Baza legală o reprezintă Legea nr. 422/2001, republicată în 2006/2012²³ și se bazează pe ideea că lucrările de cercetare/intervenții se execută de personal specializat.

Deci în momentul deciziei necesității intervențiilor – punctul (A)/Fig. I. – proprietarul/beneficiarul trebuie să contacteze/contracteze o firmă (o echipă de specialiști) condusă de **șef proiect complex (arhitect)** atestat de Ministerul Culturii care, împreună cu beneficiarul, elaborează prima dată de cercetare, adică identifică totalitatea studiilor necesare pentru identificarea stării tehnice și a valorilor istorice demne de protejat din cadrul clădirii în discuție.

23. Art. 24 – (4) „Elaborarea expertizelor tehnice, a proiectelor de consolidare, restaurare, verificarea tehnică a proiectelor și dirigențarea lucrărilor se efectuează numai de experți și/sau specialiști atestați de către Ministerul Culturii, cu respectarea exigențelor specifice domeniului monumentelor istorice și a cerințelor privind calitatea lucrărilor în construcții.”

Pe baza experienței profesionale acumulate sunt eficiente colaborările în care – din start – pe lângă arhitect este cooptat și expertul tehnic/inginerul structurist proiectant. Starea tehnică reală și astfel posibilitățile de punere în valoare deja în momentul identificării temei de proiectare și cercetare sunt hotărâtoare.

Se pot contracta printr-un singur contract general (Varianta 1) toate etapele de cercetare și proiectare (aceasta din urmă în fazele: DALI, DTAC, PTh-DE, chiar AT – conform celor prezentate în capitolul 5); sau se poate comanda prima dată faza de studii (Varianta 2); sau mai eficient (Varianta 3) faza de studii și elaborarea studiului de fezabilitate – numit în cazul clădirilor existente DALI (documentația de avizare a lucrărilor de intervenții).

Varianta 1 – Avantajul este că aceeași echipă este contractată pentru o lucrare bine determinată, și astfel, programarea acțiunilor și investițiilor este bine cunoscută din start. Dezavantajul este următorul: cheltuielile aferente acestei faze pot fi sub- sau supraestimate, deoarece multe vicii, precum și multe elemente de valoare (de exemplu picturi murale ample ascunse sub straturi de zugrăveli/tencuială) pot fi ascunse, iar amploarea cercetării și/sau a proiectării necesare poate să difere semnificativ de cea estimată la prima analiză vizuală. Includerea asistenței tehnice în acest contract nu o considerăm deloc eficientă, deoarece aceasta va depinde extrem de mult de complexitatea proiectului.

Varianta 2 – Avantajul este că un număr ridicat dintre întrebările privind definitivarea temei de proiectare vor fi elucidate înaintea contractării fazei de proiectare, iar cheltuielile pot fi mai bine raționalizate și eșalonate. Dezavantajul poate să fie dacă echipa de cercetare nu este coordonată și studiile nu sunt recepționate de viitorii elaboratori ai proiectelor de restaurare, pot rămâne întrebări neformulate, sau concluziile studiilor pot fi în contradicție cu viziunea echipei de proiectare.

Varianta 3 – pe baza experienței acumulate putem concluziona că este soluția cea mai eficientă. Avantajele sunt multiple: studiile și analiza posibilităților de punere în valoare sunt realizate împreună, organic, existând posibilitatea de colaborare între diverși specialiști – de exemplu poziționarea șanțurilor arheologice de cercetare preventivă se decide împreună de structuriști, experți și istorici de artă, găsind astfel pozițiile minime necesare pentru a elucida întrebările tuturor specialiștilor. Faza DALI permite elaborarea mai multor variante de investiții, precum și etapizarea intervențiilor în cazul în care nu se poate obține finanțarea necesară pentru realizarea lucrărilor într-o singură etapă de reabilitare. Dezavantajul este că, în special în cazul lucrărilor publice, unde, prin obligativitatea licitării separate (în acest caz) a fazei de proiectare pentru obținerea autorizației de construire și proiectul tehnic, există riscul pierderii continuității echipelor care au contribuit la lucrare în fazele de cercetare și faza DALI (studiu de fezabilitate).

Fazele de cercetare și proiectare specifice reabilitării castelurilor

Legile actuale care guvernează elaborarea proiectelor și fazele de proiectare sunt cele valabile în domeniul construcțiilor, conform legislației în vigoare aplicabilă. Astfel, prezenta strategie enumeră doar elementele specifice și conținutul cadru caracteristic pentru documentațiile aferente reabilitării în diferitele faze.

Studiile necesare fundamentării intervențiilor de reabilitare/punere în valoare a castelurilor

Prezentul conținut cadru se referă la clădiri/ansambluri istorice (monumente) propriu-zise, nu se referă la siturile arheologice sau ruinele ample ale cetăților romane, dacice, acestea necesită o metodologie și un conținut cadru distinct deoarece în asemenea situații coordonatorul lucrării trebuie să fie în egală măsură arheologul cu arhitectul, iar echipa de experți tehnici/structuriști trebuie să ofere asistență pentru a evita degradarea sau pierderea stabilității a elementelor pe lângă care se execută săpăturile arheologice și care au fost scoase din pământ. La cetăți/fortificații medievale însă ideal ar fi cooptarea și a istoricilor specializați în istoria (tehnica) militară, aferentă perioadei, deși această specializare este extrem de subreprezentată pe meleagurile noastre.

Conținutul cadru pentru fiecare etapă de proiectare se dă sintetizat în tabele, după cum urmează.

Tabel. 1. Studiile (de fundamentare) necesare pentru elaborarea proiectelor de restaurare – reabilitare în diversele faze

Nr. crt.:	I
Denumire studiu/proiect:	Ridicarea topografică
Elaborator:	Topograf
Faza pt. care este necesară:	DALI/DTAC

Note: Este necesară în primul rând pentru: documentația cadastrală – conform prevederilor de specialitate în vigoare. Trebuie comandată la un nivel de calitate și detalieri bună: să contureze toate clădirile, zidurile de incintă, vegetația mai importantă (copaci), cu dimensiuni inaccesibile pentru echipa de arhitecți (de ex. cotă coif, coamă etc.), cu cât terenul este mai accidentat cu atât mai dese curbe de nivel.

Nr. crt.:	2
Denumire studiu/proiect:	Releveul arhitectural
Elaborator:	Arhitecți, ingineri (în special pentru structura șarpantelor), topografi; pentru releveul degradărilor este necesară și cooptarea expertului tehnic

Faza pt. care este necesară: DALI/DTAC cu completări pentru PTh-DE

Note: Se poate elabora cu metode tradiționale de relevare și/sau combinat cu metode topografice sau scanare 3D. Trebuie să conțină toate planurile, secțiunile și fațadele caracteristice, se include planul șarpantei, nu numai plan învelitoare. În cazul castelurilor șarpantele

istorice ale acestora de obicei sunt ample, cu soluții specifice pe diverse aripi, rezalături, este necesară relevarea tuturor tipurilor de ferme principale și secundare. Planșele trebuie să reflecte situația reală, deci atât stratificațiile reale, cât și degradările. La nivel de proiect tehnic chiar poate să fie relevantă prezentarea fiecărei ferme principale/secundare în parte. Detalii structurale, noduri de îmbinare în șarpantă – scara 1:20, detaliile dulgherești din structură prezintă valori demne de păstrat, iar la conceperea nodurilor de înlocuire a porțiunilor de elemente sunt absolut necesare – faza PTh-DE.

Nr. crt.: 3
Denumire studiu/proiect: Studiul geotehnic (sub asistență arheologică)
Elaborator: Studiul geotehnic în sine este elaborat de geologi, săpătura poate fi contractată de beneficiar, executată sub îndrumarea și asistența arheologului

Faza pt. care este necesară: DALI/DTAC (sau decalat într-o etapă PTh-DE)

Note: Se poate renunța dacă expertul tehnic consideră că clădirea nu are în mod sigur nici o degradare cauzată de degradarea fundațiilor; sau se poate decala într-o etapă următoare (PTh-DE), dacă intervențiile de prioritate I. nu afectează fundațiile sau nu se intervine asupra subansamblurilor afectate de eventualele neajunsuri ale fundațiilor – decizia se poate asuma doar de către expertul tehnic atestat MLPAT + Ministerul Culturii (minim specialist), dar în cazul în care certificatul de urbanism specifică explicit necesitatea acestei documentații, nu se poate renunța la acesta. Pe un sit istoric orice săpătură trebuie să se execute minim sub asistența arheologului; dar este mult mai eficient și recomandat realizarea dezvelirilor de fundații prin sondaje arheologice, iar geotehnicienii să fie chemați în situ după ce sondajele au fost executate pentru a aduna datele necesare pentru studiul geotehnic. Este responsabilitatea proiectantului general/de specialitate structuri/expert (după caz) ca informațiile preluate de la geotehnicienii să fie inteligibile. De asemenea este responsabilitatea acestei echipe de a identifica punctele în care sunt dorite dezvelirile de fundații, respectiv forajele (număr și poziții) – elaborarea temei de cercetare. Dacă este corect comandat (temă) și executat, studiul geotehnic teoretic nu trebuie să se repete la reluarea procesului de reabilitare, dacă informațiile se păstrează și condițiile de teren nu se modifică (alunecări de teren, surpări de galerii de mine, ridicarea nivelului apei freatice etc.)

Nr. crt.: 4
Denumire studiu/proiect: Studiul arheologic preliminar
Elaborator: Executat de arheologi cu muncitori asigurați de beneficiar, firma de execuție sau de echipa de arheologie, după caz

Faza pt. care este necesară: DALI/DTAC (sau decalat într-o etapă PTh-DE)

Note: Varianta recomandată este de a se avea atât acest studiu cât și studiul geotehnic. Tema de cercetare se determină de către șef proiect complex după consultarea prealabilă a echipei de experți/structuriști și a istoricului de artă. Este responsabilitatea proiectantului general/de specialitate structuri/expert (după caz) ca informațiile preluate de la arheologi să fie inteligibile.

Nr. crt.:	5
Denumire studiu/proiect:	Studiul arheologic amplu/detaliat
Elaborator:	Idem precedent
Faza pt. care este necesară:	DALI/DTAC Reactualizare/completare PTh-DE/execuție

Note: Prezenta lucrare se referă în primul rând la clădirile istorice, în asemenea situații necesitatea și oportunitatea extinderii săpăturilor arheologice poate să fie rezultatul recomandărilor arheologului și ale istoricului de artă, asumate de șeful proiect complex, și contrasemnate de expertul tehnic/proiectantul de structuri. Desigur decizia definitivă va fi luată de beneficiar, deoarece finanțarea este asigurată de acesta. Se semnalează problema costurilor suplimentare în special în faza de cercetare-proiectare, dacă științific ar fi inevitabilă extinderea săpăturilor arheologice, dar proprietarul clădirii nu are finanțare pentru aceasta ar fi bine ca Muzeele de Istorie Județene sau centralizat Ministerul Culturii prin instituțiile sale (deconcentrate) să creeze fonduri la care să asigure acces prin aplicații destinate finanțării săpăturilor arheologice la clădiri la care s-au demarat lucrări de cercetare-proiectare – independent de regimul de proprietate. Trebuie argumentată oportunitatea științifico-economică a extinderii cercetărilor – e clar că orice cercetător (istoric de artă/arheolog) ar dori să afle cât mai multe posibil despre istoria clădirii, dar nu trebuie uitate scopul și condițiile tehnico-financiare ale investiției. În cazul cetăților medievale – care sunt în stare de ruină de sute de ani – săpăturile arheologice practic prezintă o parte determinantă din execuția lucrării. Deci este varianta recomandată a se avea atât acest studiu cât și studiul geotehnic. Tema de cercetare se determină de către șef proiect complex după consultarea prealabilă a echipei de experți/structuriști și a istoricului de artă. Este responsabilitatea proiectantului general/de specialitate structuri/expert (după caz) ca informațiile preluate de la arheologi să fie inteligibile.

Nr. crt.:	6
Denumire studiu/proiect:	Studiul de parament
Elaborator:	Istorici de artă împreună cu arhitecți și/sau restauratori de picturi murale abilitați pentru cercetare
Faza pt. care este necesară:	DALI/DTAC Reactualizare/completare PTh-DE/execuție în mod obligatoriu

Note: În cazul unor clădiri foarte mari cu inaccesibilitate peste anumite înălțimi sau clădiri în stare de degradare avansată (pericol de accidentare), completarea studiilor se poate și chiar trebuie realizat în paralel cu execuția. Tema de cercetare se elaborează de către șeful proiect complex, care este și cel care preia studiul și este responsabil pentru inteligibilitatea acesteia. Tema va fi consultată și de echipa de experți/structuriști pentru identificarea anumitor fisuri tehnologice. Este responsabilitatea proiectantului general de arhitectură/de specialitate structuri/expert (după caz) ca informațiile din studiu să fie inteligibile, coerente.

Nr. crt.:	7
Denumire studiu/proiect:	Studiul istoric (de istoria clădirii)
Elaborator:	Idem precedent

Faza pt. care este necesară: DALI/DTAC
Reactualizare/completare PTh-DE/execuție în mod obligatoriu

Note: Idem privind identificarea temei de cercetare și preluarea studiului. Un studiu bine încheiat la reluarea lucrărilor de reabilitare ar putea fi preluat integral. Releveele detaliate ale tâmplăriilor istorice pot fi elaborate de către istorici de artă sau arhitecții restauratori. În cazul în care completarea studiului de parament sau arheologic aduc informații noi, în etape ulterioare (PTh-DE sau chiar execuție) trebuie elaborat un raport de completare sau reactualizare a studiului istoric.

Nr. crt.: 8
Denumire studiu/proiect: Studiul biologic/de biologia construcției (cu sau fără cercetare de laborator)
Elaborator: Biolog sau arhitect/inginer abilitat pentru elaborarea acestor tipuri de studii
Faza pt. care este necesară: DALI/DTAC
Reactualizare/completare PTh-DE/execuție în mod obligatoriu

Note: Elaborarea acestui studiu nu este clar reglementată în țară, și nici conținutul cadru nu este legal determinat. Este însă un studiu foarte util în determinarea cantității (volumului) de material lemnos care necesită înlocuire. Șarpantele castelelor transilvănene sunt structuri ample, caracterizate prin utilizarea materialului lemnos de calitate foarte bună; înglobează valori istorice în conceptul structural, astfel, conservarea acestora în cât mai mare măsură este obligația echipei de proiectare (execuție). Natura agenților biologici degradanți, similar, prezintă interes deosebit, deoarece, de exemplu atacul cu ciupercă de casă²⁴ determină un volum mai mare de lucru și utilizarea materialelor specifice de protecție (deci creșterea investiției). În multe cazuri sursele financiare în faza DALI nu sunt suficiente pentru dezveliri de capete de grinzi, sau continuitatea investiției nu este sigură; astfel, de multe ori programul de control al calității proiectantului de structuri portante trebuie să prescrie verificarea elementelor din lemn (pe baza prevederilor expertului biolog) pentru faza de execuție. Tema de cercetare se contrasemnează de către șeful proiect complex, dar ea este elaborată de către echipa de experți/structuriști, care vor fi responsabili pentru preluarea studiului și calitatea acesteia. În cazul în care din diverse motive în faza de studii nu pot fi accesate anumite subsansambluri structurale (de exemplu planșee dintre nivele), în mod obligatoriu aceste zone trebuie verificate în faza de execuție de expertul biolog, iar soluțiile adoptate de specialiști trebuie contrasemnat de expert. Necesitatea completării studiului biologic de analiză de laborator se decide de către expertul biolog elaborator al studiului. În cazul în care degradările biologice sunt active, sau din momentul elaborării studiului de biologia construcțiilor trece o perioadă

24. Merulius sau Serpula Lacrimans – studiul biologic ajută și prin eliminarea miturilor privind atacul cu ciuperca de casă, după decenii de activitate în domeniul reabilitării clădirilor istorice încă persistă convingerea privind imposibilitatea eradicării infestației cu acest agent biologic.

îndelungată până la finalizarea proiectului/începerea execuției, se recomandă actualizarea acestui studiu.

Nr. crt.:	9
Denumire studiu/proiect:	Studiul de fizica construcției (cu sau fără cercetare de laborator)
Elaborator:	Fizician, chimist sau arhitect/inginer abilitat pentru elaborarea acestor tipuri de studii
Faza pt. care este necesară:	DALI/DTAC Reactualizare/completare PTh-DE/ execuție

Note: Conținut cadru este și mai puțin reglementat decât la studiile biologice. De multe ori nu există fonduri pentru elaborarea unui studiu complex. Este responsabilitatea proiectantului general/șefului complex de proiect decizia privind delegarea obligativității elaborării studiului către firma de execuție, în paralel cu elagarea sistemului de tencuială de asanare, care să-și asume răspunderea pentru calitatea sistemului de tencuială adoptată. Tema de cercetare (sau chiar necesitatea) se elaborează în conlucrarea șefului proiect complex cu echipa de experți/structuriști, și vor fi responsabili pentru preluarea studiului și calitatea acesteia. Mediul exterior sau condițiile de utilizare a clădirii pot contribui la necesitatea refacerii acestui studiu în cazul în care din momentul elaborării lui trece mult timp până la atacarea fazei de execuție.

Nr. crt.:	10
Denumire studiu/proiect:	Expertiza tehnică a structurii portante/a clădirii (calitativă/cantitativă parțial sau integral)
Elaborator:	Expert tehnic atestat MLPAT/MDRAT și expert/ specialist atestat Ministerul Culturii
Faza pt. care este necesară:	DALI/DTAC Reactualizare/completare PTh-DE/ execuție (con- trasemnare dispoziții de șantier – DS)

Note: Expertiza tehnică a clădirii/structurii portante sintetizează rezultatele studiilor sus enumerate: astfel, dacă vreuna dintre studiile sus enumerate nu este cea definitivă, nici expertiza nu poate fi definitivă, astfel, va fi necesară completarea, actualizarea ei printr-un raport dacă apar informații noi și care influențează diagnostica și/sau terapeutică structurală. Tema de cercetare se elaborează de către un expert tehnic (atestat și Ministerul Culturii), dar trebuie însoțit de șeful proiect complex și șeful proiect de structuri portante – deoarece aceasta din urmă trebuie să elaboreze toate soluțiile de intervenție la nivel de detalii, astfel, ei pot decide dacă informațiile furnizate sunt suficiente/inteligibile sau nu. Aceasta este argumentația pentru care merită contractată studiile în aceeași contract cadru cu elaborarea proiectului la nivel DALI/DTAC. Colaborarea dintre echipa expertului și echipa de proiectanți (structuriști) trebuie să fie bună deja din momentul demarării studiilor, altfel există pe de o parte riscul că se repetă anumite calcule/operații, pe de altă parte există riscul abordării superficiale a problemei de către una dintre participanții procesului de cercetare/proiectare. Expertiza tehnică trebuie să se refere la toate subsansamblurile structurale – în Transilvania cu atenție deosebită asupra șarpantelor istorice, la care se recomandă evalu-

area cantitativă. Nivelul de detaliere a calculelor se decide de către expert, iar deciziile trebuie argumentate astfel încât să fie sustenabile în fața forurilor de avizare. În același timp, starea reală de comportare/conservare trebuie să se coreleze cu rezultatele calculelor. Dacă din aplicarea standardelor (în special de calcul seismic, dar și cele privind verificarea fundațiilor) în vigoare se obține concluzia că clădirea se prăbușește sau se degradează grav la apariția unui seism cu accelerația de calcul reglementat – luând în vedere faptul că edificiul în decursul existenței sale de peste 150 de ani (în cazul majorității castelelor, dar chiar peste 500 de ani, în multe cazuri), acest comportament defectuos ar trebui să se reflecte prin degradări (de exemplu fisuri) vizibile. La soluțiile de consolidare care afectează structuri purtătoare de componente artistice ar fi firească o contrasemnare a soluției de către specialiștii (expertii) restauratori aferenți. Dacă procesele de degradare sunt active în termen de 1-5 ani, expertizele își pot pierde valabilitatea și trebuie reactualizate.

Nr. crt.:

11

Denumire studiu/proiect:

Studiul de componente artistice – din lemn (preliminar sau detaliat, în general legat de faza de execuție)

Elaborator:

Restaurator de componente artistice din lemn, atestat Ministerul Culturii

Faza pt. care este necesară:

DALI/DTAC preliminar / completare PTh-DE/ execuție

Note: Responsabilitatea deciziei privind necesitatea elaborării acestui studiu pentru obiectivul în discuție revine șefului de proiect complex/proiectantului general. Conform informațiilor curente, nu există reglementare clară nici privind fazele exacte, nici privind conținutul cadru și nu există diferențieri pentru elementele componente ale structurii/arhitecturii, respectiv celor aparținătoare mobilierului. Componentele artistice din lemn pot fi: elemente de mobilier, parapete și tavane pictate sau sculptate, statui sau/și ferestre, uși, porți din lemn, pardoseli istorice din dușumea sau parchet; chiar și șarpante istorice din lemn pot avea valori de componente artistice din lemn. Există studii complementare – de exemplu studiile dendrocronologice – care nu sunt de loc reglementate, deși, ar putea oferi informații care se pot centraliza în sisteme de date regionale/naționale, ajutând pe viitor datarea construcțiilor pe baza datării materialului lemnos din construcție. Posibilitatea de etapizare (raționalizare) trebuie elaborată de specialiștii domeniului, împreună cu șeful proiect complex/proiectantul general – un alt argument pentru abordarea concomitentă a fazelor de cercetare cu cele de proiectare.

Nr. crt.:

12

Denumire studiu/proiect:

Studiul de componente artistice – din piatră (preliminar sau detaliat, în general legat de faza de execuție)

Elaborator:

Restaurator de componente artistice din piatră cioplită, atestat Ministerul Culturii

Faza pt. care este necesară:

DALI/DTAC preliminar / completare PTh-DE/ execuție

Note: Ideile privind responsabilitățile și lipsa reglementării conținutului cadru formulate anterior rămân valabile. În cele mai multe cazuri cercetările pot fi finalizate doar odată cu eșafodarea clădirii în cadrul execuției. Conținutul cadru pentru proiectul de restaurare în sine este specificat, iar sistemul de avizare ale acestor proiecte funcționează (la nivel național), dar nu este detaliată (și nici nu se avizează) o fază pregătitoare care se poate atașa documentației DALI pentru cuantificarea atât a proiectării, cât și a restaurării în sine în cadrul execuției (devizul lucrării).

Nr. crt.:	13
Denumire studiu/proiect:	Studiul de componente artistice – picturi murale (preliminar sau detaliat, în general legat de faza de execuție)
Elaborator:	Restaurator de componente artistice – picturi murale, atestat Ministerul Culturii
Faza pt. care este necesară:	DALI/DTAC preliminar / completare PTh-DE/ execuție

Note: Rămân valabile cele detaliate la componentele artistice din piatră, cu mențiunea că în cazul majorității reședințelor nobiliare în erele gotice, renașcentiste, baroce s-au practicat picturi murale, ulterior picturi decorative, deci elaborarea acestor studii sunt inevitabile pentru aprecierea corectă a bugetului reabilitării clădirii. Tot acest studiu trebuie să ajute la formularea temei de proiectare, în special pentru proiectele de instalații pentru care traseele de cabluri trebuie să evite suprafețele purtătoare de componente artistice. Similar, pe baza acestor studii se condiționează și soluțiile, și tehnologia de consolidare structurală pentru subsansamblurile structurale degradate, dar purtătoare de picturi murale.

Nr. crt.:	14
Denumire studiu/proiect:	Studiul de componente artistice din fier forjat/ fontă, bronz (metal)/ sticlă etc. (preliminar sau detaliat, în general legat de faza de execuție)
Elaborator:	Restaurator de componente artistice din fier forjat/ fontă, bronz (metal)/ sticlă etc., atestat Ministerul Culturii
Faza pt. care este necesară:	DALI/DTAC preliminar / completare PTh-DE/ execuție

Note: Prezintă cazuri unicate și relativ rar întâlnite, dar tocmai aceste componente artistice – dacă există – contribuie la valorile istorice și estetice ale reședințelor nobiliare. În mod obligatoriu specialiștii domeniului trebuie introduși în echipa de cercetare, pe responsabilitatea șefului de proiect complex, proiectantului general – argumentând iarăși pentru contractarea concomitentă a cercetărilor cu proiectarea în sine.

Există un număr ridicat de studii, analize suplimentare – de exemplu în cazul studiilor geotehnice pot fi realizate și studii geo-electrice – pentru analiza unui teren mai extins, sau suprapunerea construcțiilor analizate peste altele existente. Acest lucru poate fi realizat prin studii cu aparate geo-radar ca parte integrantă din studiile arheologice etc.

S-a menționat anterior studiul dendrocronologic – în țările occidentale sunt baze de date naționale și cercetări naționale pentru datarea, determinarea vârstei materialului lemnos din construcțiile istorice.

Fazele de proiectare și conținutul cadru aferent

Fazele de proiectare sunt cele reglementate de legislația aferentă domeniului construcțiilor și sunt după cum urmează:

Faza DALI (adică studiu de fezabilitate conform HG 28/2008) – Documentația pentru Avizarea Lucrărilor de Intervenții – având conținutul cadru bine reglementat incluzând specialitățile de: arhitectură; structuri portante (rezistență – care se elaborează în strictă concordanță cu prevederile expertizei tehnice), instalații electrice (incluzând cele de curenți slabi: internet, antiefracție, etc.); sanitare, alimentare cu apă, canalizare, termice, de alimentare cu gaze naturale și ventilație dacă este cazul. Specificul conținutului cadru în acest caz este dat prin cerințele derivate din totalitatea studiilor enumerate anterior. Deci, de exemplu, dacă există componente artistice în clădire, la elaborarea DALI trebuie luate în considerare proiectele, respectiv bugetele aferente restaurării acestora.

În cazul monumentelor istorice listate nu este oportună (și nici obligatorie) realizarea auditului energetic însă în cazul curiilor/castelelor nelistate și acesta trebuie elaborat. Legea în acest caz din urmă nu prescrie obligativitatea colaborării cu specialiști atestați de Ministerul Culturii, dar se recomandă, deoarece aceste clădiri – din punct de vedere tehnic – nu diferă față de monumente și aplicarea termoizolațiilor moderne pe fațade ar strica valorile lor intrinseci.

Planșele caracteristice de prezentare a situației existente și propunerile de intervenții pe specialități sunt mai complexe decât în cazul clădirilor existente simple; de exemplu, planul șarpantă (releveul degradărilor) precum și planul sinteză a intervențiilor pe șarpantă trebuie să fie parte integrantă din piesele desenate aferente proiectului deja în această fază. Nu este obligatorie obținerea avizului ISU, însă – în special în urma tendințelor recente – este recomandată elaborarea scenariului la foc (și eventual obținerea avizului de principiu) deja în această fază.

Faza DALI este extrem de importantă pentru orice investiție de revitalizare a unei reședințe nobiliare – și în cazul în care nu se țintește vreo aplicație pentru fonduri europene sau bugetare –, pentru că aceasta este documentația tehnico-economică pe baza căreia se pot planifica fizic și economic pașii unei investiții. Se recomandă a se contracta și de către proprietarii care doresc finanțarea din resurse proprii sau private cooptate pentru investiția de revitalizare.

Faza DTAC – adică Documentația Tehnică pentru obținerea Autorizației de Construire – este și ea detaliat reglementată, fiind documentația pe baza căreia se eliberează

autorizația de construire pe baza avizelor identificate prin certificatul de urbanism (CU). Și în această fază specificul conținutului cadru este dat prin respectarea și includerea în proiectele de specialitate a concluziilor și propunerilor studiilor de fundamentare. Elaboratorii documentațiilor trebuie să fie specialiști/experti atestați de Ministerul Culturii. Verificările se realizează conform legislației în vigoare (Legea 10/1995, republicată în 2015).

Faza PTh-DE – Proiectul tehnic și detaliile de execuție, conținutul cadru fiind pe deplin reglementat, iar în această fază pe lângă specialitățile obișnuite aferente lucrărilor de construcții: arhitectură; structuri portante (rezistență – care se elaborează în strictă concordanță cu prevederile expertizei tehnice); instalații electrice (cu accent deosebit asupra iluminatului intern și extern, a trăsării circuitelor luând în considerare amplasamentul componentelor artistice, incluzând cele de curenți slabi: internet, antiefracție, etc.), sanitare, alimentare cu apă, canalizare, termice, de alimentare cu gaze naturale și ventilație unde este cazul. Traseele circuitelor de instalații, spargerile prin elementele structurale trebuie corelate cu specialiștii de structură (contrasemnat de expert), dar și de specialiștii restauratori de componente artistice, corelarea și coordonarea este responsabilitatea șefului proiect complex, respectiv al proiectantului general.

Se va avea atenție deosebită pentru fiecare specialitate în parte la elaborarea caietelor de sarcini generale și speciale, formularea cerințelor necesare privind utilizarea materialelor adecvate (de calitate și compatibile cu materialele istorice componente ale clădirii), respectiv a calificărilor necesare pentru executarea tehnologiilor specifice de conservare, restaurare, reabilitare arhitecturală și structurală a clădirii.

Similar, se va acorda atenție deosebită în privința formulării programului de control al calității, respectiv pentru corelarea documentației economice cu partea tehnică. Această fază de proiectare se avizează de către Ministerul Culturii prin Comisiile Zonale sau Comisia Națională, în funcție de clasa monumentului.

În cazul accesibilității componentelor artistice (majoritar) și fără realizarea eșafodajelor și schelelor în această fază se elaborează (și se avizează prin Secțiunea de Componente Artistice a Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice) restaurarea tuturor componentelor artistice identificate în clădire (din lemn, din piatră sculptată, picturi murale etc.). Includerea fazei de elaborare a proiectului tehnic de restaurare de componente artistice în etapa de execuție se poate argumenta doar în cazul în care accesibilitatea se poate asigura doar după realizarea schelelor (de exemplu, la ruinele cetăților medievale, sau castele ample aflate în stare de ruină: de exemplu castelul Lónyai din Medieșul Aurit, județul Satu Mare).

Această fază de proiectare se poate defalca pe etape de execuție în cazul în care finanțarea nu se poate asigura dintr-o singură sursă. Proiectul **PTh-DE** este documentul amplu pe baza căreia se licitează lucrarea sau pe baza căreia se cer oferte de preț de la executanți.

Echipa interdisciplinară în reabilitarea castelelor

Tabelul 1. sintetizează studiile enumerând și multitudinea de specialiști care trebuie să contribuie la realizarea acestora, specificând și necesitatea de corelare între specialiști. De exemplu, soluțiile de restaurare, reabilitare, consolidare structurală trebuie corelate cu restauratorii de picturi murale în cazul în care elementul sau subansamblul structural degradat este purtător de picturi murale. Dacă nu pot fi găsite soluții de intervenții structurale care să nu afecteze picturile, proiectul de restaurare trebuie să includă îndepărtarea tencuiei purtătoare de pictură și reazăzarea ei, dar, desigur, prima dată echipa de experți și proiectanți structuriști trebuie să încerce să găsească soluții prin care să nu se afecteze pictura. Prezentul capitol se reduce la sinteza redată prin Figura 3. a echipelor interdisciplinare care au rol activ în diferitele faze ale investiției ce țin de restaurarea, reabilitarea, punerea în valoare a unui castel.

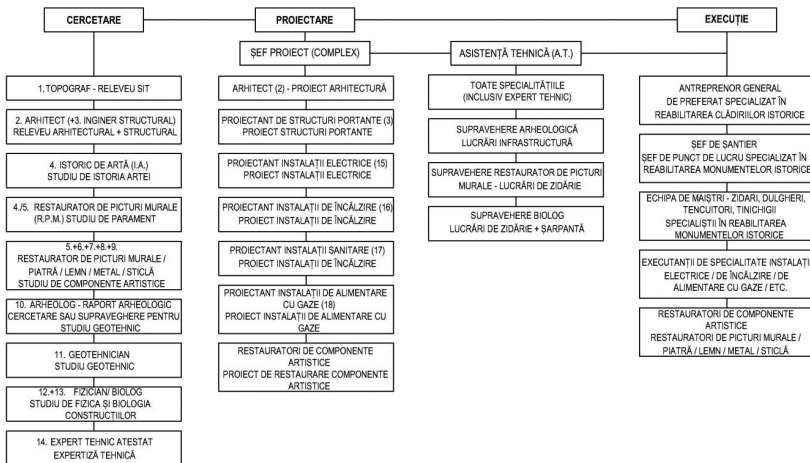

Figura 3. – Echipile interdisciplinare în reabilitarea unui castel în fazele de: cercetare, proiectare și execuție

Se atrage atenția asupra faptului că în faza de execuție legea prescrie asistența tehnică din partea proiectanților, prezența arheologilor la săpături, contrasemnarea dispozițiilor de șantier (DS) – documentele prin care se soluționează orice modificare a soluțiilor tehnice față de proiect, care sunt cauzate de situații neprevăzute în faza de proiectare – de către verficatori și în cazul celor cu caracter structural de către expertul tehnic.

Prezența specialiștilor biologi și de fizica construcțiilor, precum și asistența necesară la diversele lucrări a restauratorilor de componente artistice trebuie prescrise prin programul de control al proiectantului.

Prezența istoricului de artă în faza de execuție nu este reglementată prin lege, și aceasta se poate prescrie prin programul de control al proiectantului, dar prezența lui este extrem de dorită, deoarece multe elemente de valoare istorică pot fi descoperite cu ocazia îndepărtării diferitelor finisaje, intervenții ulterioare, astfel, atât documentarea, cât și soluționarea punerii în valoare necesită prezența și acestei specialități și pe parcursul execuției.

Figura 3. nu conține lista verificatorilor – prescrise în primul rând de legea calității în construcții (10/1995, republicată în 2015). Acestea, desigur, sunt verificatorii în fazele de proiectare (pe diversele specialități), iar în faza de execuție verificarea internă a executantului se asigură prin RTE – responsabilul tehnic cu execuția (care trebuie să fie atestat de Ministerul Culturii pentru lucrările pe monumente istorice), iar din partea beneficiarului calitatea lucrărilor, precum și corectitudinea decontării lucrărilor executate sunt verificate de diriginții de șantier (similar pe specialități). Se atrage atenția asupra faptului că și pe domeniile restaurării componentelor artistice există sistemul de verificare a calității prin diriginții de șantier de specialitate. Se poate observa că sunt implicați foarte mulți factori, specialități în toate fazele de cercetare–proiectare–execuție, astfel, coordonarea este extrem de importantă, proiectantul general/șeful de proiect complex având practic rolul de dirijor.

Lista specialiștilor din fazele de cercetare–proiectare–execuție poate fi completată în funcție de situațiile unice, cu muzeologi (de diverse specialități), dacă funcțiunea include și expoziții, utilizare muzeistică; arhitecți peisagiști, specialiști în grădini istorice; specialiști care vor avea un rol și în elaborarea proiectelor de revitalizare a curților, grădinilor castelelor istorice. Prin analogie, în cazul unor clădiri cu incinte semnificative, sau ansambluri la care trebuie asigurat și accesul, echipele de proiectare–execuție includ și specialiștii drumari.

Schema se poate completa cu echipele firmelor de consultanță și/sau a departamentelor de management de proiect responsabili pentru derularea cererii de finanțare pentru obținerea fondurilor europene, respectiv derularea proiectului finanțat din astfel de surse.

În cazul în care proprietarii privați urmează să finanțeze investiția din fonduri proprii sau alte fonduri private și se recomandă în acest caz numirea unui manager de proiect, sau contractarea unei firme de consultanță sau de management pentru derularea investiției, dar, desigur, întregul proces poate fi asumat și de (familie) proprietar.

Specificul fazei de execuție a reabilitării castelelor și al întreținerii sustenabile

Faza de execuție

În cazul construirii clădirilor noi execuția este relativ simplă, executantul trebuie să respecte proiectul, acest lucru este verificat prin asistență de către proiectant, prin diriginte de către beneficiar și prin sistemul fazelor determinante de către autorități (ISC

– Inspectoratul de Stat în Construcții). Modificări față de proiect (în limitele proiectului original) de obicei se fac pe baza cererii formulate de beneficiar.

Situația este esențial diferită în cazul clădirilor istorice – oricât de profesionistă și detaliată ar fi cercetările și de bine întemeiate proiectele, după realizarea schelelor și eșafodajelor, îndepărtarea finisajelor ulterioare, dezvelirea fundațiilor, etc. toate clădirile istorice (de fapt toate clădirile existente) vor dezveli informații (mai puțin profesional formulat: „surprize”), care vor necesita asistență din partea proiectanților (sau a specialiștilor elaboratori de studii) pentru adaptarea soluțiilor proiectate la situația identificată în teren. Pot fi găsite elemente arhitecturale sau componente artistice înzidite care vor necesita punere în valoare, in situ, sau îndepărtate din zidăria clădirii; pot fi identificate suprafețe necunoscute cu picturi murale, care pot modifica chiar și conceptul arhitectural pentru detalii sau soluții de ansamblu pentru anumite încăperi sau fațade. Aceste modificări pot atrage după sine necesitatea modificării unor detalii sau soluții ale proiectelor de instalații etc.

Similar, starea tehnică reală a elementelor și subansamblurilor structurale poate să fie diferită (mai rea sau mai bună) față de cele presupuse în fazele de proiectare. Toate aceste situații sunt uzuale în cazul clădirilor istorice, iar frecvența și amploarea lor este cu atât mai mare cu cât accesibilitatea în faza de cercetare – proiectare a fost mai limitată (cazul clădirilor în stare de semiruină, în special).

Deci tehnic vorbind problemele sunt absolut naturale și se soluționează prin sistemul dispozițiilor de șantier (reglementat similar). Problema financiară în cazul finanțării din programe europene (sau bugetare) poate să fie mai dificilă, argumentarea pentru justificarea compensării eventualelor lucrări suplimentare prin renunțarea la unele care au devenit inutile este actualmente un proces complicat, întemeierea trebuie să fie incontestabilă și, astfel, necesită o muncă laborioasă fiind o metodologie birocratică, dar posibilă. Similar, accesarea părții bugetare alocate pentru situații imprevizibile în cazurile bine justificate este posibilă.

Totodată aprecierea corectă a investiției din partea proiectantului dar și de către antreprenor la licitarea (ofertarea) lucrării este extrem de importantă atât în cazul lucrărilor finanțate prin programe, cât și în cazul investițiilor private.

Prezența echipei de proiectare pe tot parcursul execuției cu frecvență minimă de 2-4 ocazii lunare este absolut inevitabilă, astfel, asistența tehnică trebuie corect estimată deja din faza elaborării devizului general în faza DALI.

Întreținerea sustenabilă a castelelor

La finalizarea lucrării (la recepția la terminarea lucrării, respectiv la recepția finală), echipa de proiectanți și executanți asigură prin Cartea tehnică a construcției – Capitolul D – Urmărirea în timp a construcției – pe fiecare specialitate în parte stabilirea programului de verificare care trebuie urmărit pe parcursul existenței clădirii pe responsabilitatea

proprietarului. Totodată întreținerea sustenabilă înseamnă mult mai mult. Reparațiile de întreținere precum și cheltuielile de întreținere (de regie) pentru clădirile istorice sunt semnificative, și cresc o dată cu volumul, complexitatea și amploarea acestora. Astfel, funcțiunea aleasă la punerea în valoare (planul de management) trebuie concepută în așa fel încât aceste cheltuieli să fie acoperite.

Aceste aspecte trebuie luate în considerare deja în momentul demarării investiției din faza de cercetare și elaborare DALI. De exemplu optarea pentru aplicarea unei zugrăveli de var simplu (pe interior sau exterior) în favoarea/defavoarea unor zugrăveli respirante, minerale, pe bază de silicați este nu numai o întrebare legată de autenticitate, estetică, dar și de durabilitate și de costurile inițiale ale investiției versus întreținerii.

Nu există o regulă unic aplicabilă. Dar decizia trebuie să fie atât profesionistă (din punctul de vedere al principiilor de restaurare) cât și rațională din punctul de vedere al asigurării sustenabilității. Este extrem de important de conștientizat că o clădire reabilitată și pusă în valoare începe să îmbătrânească din momentul recepției (terminării lucrărilor) – trebuie asigurată întreținerea, reparațiile în mod permanent pentru cazurile curente, și neîntârziat în cazurile accidentale. Și în această situație trebuie avut în vedere că ciclul reabilitării nu este unul infinit, trebuie luat în calcul în termen de 15-25 de ani reparații mai ample, iar în 40-50 de ani un nou ciclu de restaurare. Amânarea acestora, precum și neefectuarea lucrărilor de întreținere permanentă conduc la accelerarea proceselor de degradare și majorarea investițiilor necesare pentru următoarea restaurare-reabilitare.

Programarea activității de intervenții pe castele

Deși nu există reguli general aplicabile, beneficiarul/proprietarul clădirii istorice trebuie să se gândească la intervenția de restaurare – reabilitare – punere în valoare ca la orice investiție financiară, deci trebuie alocați timp și bani necesari atât pentru etapa de proiectare cât și pentru execuție, durata cărora fiind determinată de densitatea valorilor istorice ale clădirii; volumul (dimensiunile), starea tehnică actuală precum și destinația (funcțiunea) dorită.

Procesul de proiectare a investiției începe cu identificarea posibilităților de utilizare a imobilului, precum și prin cercetarea pieței de oferte privind soluțiile de finanțare. Dacă este posibil – în paralel – se poate demara pregătirea elaborării proiectelor tehnice propriu-zise prin realizarea cercetărilor.

Elaborarea studiilor necesare pentru DALI sau DTAC poate dura între minim 3 luni (pentru clădiri foarte mici, complexitate redusă, finanțare continuă, echipă încheată) la 1-1,5 ani (pentru clădirile de dimensiuni și complexitate ridicate). Desigur discontinuitățile în finanțare sau lipsa de coerență în finalizarea temei de proiectare, alegerea incorectă a echipei de proiectare-cercetare pot avea efecte dramatice asupra perioadei necesare pentru finalizarea acestei etape. Elaborarea documentațiilor DALI/DTAC poate dura 50-100% din durata elaborării fazei de cercetare similar în funcție

de eficiența organizării. Obținerea avizelor și a autorizației în sine poate fi influențată de probleme birocratice nu numai tehnice. Elaborarea proiectului de execuție durează de obicei minim de 2 ori durata elaborării proiectului DALI. În cazul aplicării pentru fonduri trebuie avute în vedere perioade de așteptare atât în faza DALI (adjudecarea aplicației), cât și în faza PTh-DE, pentru analiza proiectului depus. Și în aceste cazuri procedurile durează minim luni, iar în unele cazuri chiar ani de zile.

Programarea execuției este mai simplă în cazul obținerii unei finanțări (cerere de finanțare câștigătoare), contract de finanțare semnat, pentru perioada de execuție determinată în proiect (în general de la 6 luni la 4-5 ani). În cazul finanțării din resurse proprii sau diverse scheme de finanțări parțiale această perioadă poate să fie extrem de lungă.

Deci ceea ce se dorește a se sublinia este faptul că și în cazurile simple investiția durează ani de zile, iar în cazul castelelor ample sau cetăților medievale se poate ajunge la ordinul deceniilor.

Este clar deci, că pe de o parte trebuie să existe un proprietar cu spirit de gazdă și plin de inovație, pe de altă parte trebuie să-și construiască echipa de specialiști (atât în restaurarea propriu-zisă, cât și în managementul proiectului pentru folosirea posibilităților existente de accesare a fondurilor), dar trebuie creat și sprijinul statului prin sensibilizarea autorităților competente pentru problematica specifică castelelor și a reședințelor nobiliare.

DE CE SUNT INTERESANTE CASTELELE?

Am văzut în acest capitol o analiză generală a situației castelelor din Transilvania, mai ales, din perspectiva mai multor experți și domenii de expertiză, cum ar fi legile în vigoare, arhitectură, istoria artei, turism și peisagistică. Toate aceste informații și date ne oferă o imagine mai amplă și detaliată despre starea castelelor și ne ajută să înțelegem mai bine rolul lor în societate. Totuși, întrebarea rămâne: de ce sunt interesante castelele, de ce este nevoie de restaurarea și valorificarea lor, cum poate o (micro)societate a secolului XXI să beneficieze de existența lor?

Factorul uman este probabil cel mai important în salvarea și conservarea cât mai profesionistă și eficientă a castelelor. De aceea trebuie să înțelegem acei factori subiecțivi care decid relația noastră față de această categorie de monumente.

În cazul Transilvaniei trebuie să conștientizăm faptul că, în general, castelele sunt văzute ca și o parte a patrimoniului cultural de referință maghiară, iar în multe cazuri (din cauza sentimentelor și frustrărilor naționale și patriotice exacerbate) după cele două războaie mondiale castelele au fost distruse intenționat de către populația sau administrația locală, ori pur și simplu au fost lăsate deliberat în paragină (Vințu de Jos, Coplean, Mănăstirea,

Aghireș, Sânpaul, Medieșul Aurit, Iernut, Dumbrăveni, Ocna Mureșului și șirul din păcate este foarte lung – menționăm că în perioada comunismului la câteva dintre acestea au avut loc totuși anumite lucrări de întreținere). După instaurarea comunismului (în care teoretic nu au fost diferențe dintre națiuni și naționalități) acest proces nu s-a oprit, ci chiar s-a amplificat, castelele fiind reședințele unui strat social condamnat la pierire.

Din păcate această concepție nu s-a pierdut nici acum, fiind dovezi eclatante în acest sens în cazul castelelor ruinate sau semiruinate mai sus enumerate. Chiar dacă mai multe castele au fost salvate aproape în ultimul moment (de ex. Bonțida, Criș, etc.), acestea au fost reabilitate de către organizații neguvernamentale, de familiile pentru care au fost retrocedate și de societăți comerciale și nu din inițiativa autorităților centrale sau locale. Menționăm faptul că aceste acțiuni pozitive au fost parțial finanțate de Statul Român, însă din aceste sume nu au fost recuperate nici pe departe acele distrugerii care au fost cauzate sau nu au fost stopate de autoritățile locale sau centrale (și majoritatea acestor stricăciuni sunt practic irecuperabile).

Castelele ca atare sunt construcții spațioase și exigente de o încărcătură istorică, arhitecturală și estetică deosebită. În acest sens revitalizarea lor este un exercițiu complex, în care trebuie să ținem cont de loc, stare de păstrare, popularitate, istorie, infrastructură, mărime, valorile păstrate etc.

Din păcate nu există o rețetă pentru reabilitarea și revitalizarea castelelor, dar putem constata că o reabilitare nu are rost fără revitalizare, și fiecare caz este aparte. Doar foarte puține castele au redevenit din nou reședința familiei proprietare de odinioară (de ex. castelul Mikes din Zăbala) din cauza ritmului lent al retrocedărilor și al posibilităților materiale modeste de astăzi al majorității familiilor de viață nobiliară. Cele mai multe castele și conace au fost revitalizate de societăți comerciale, mai ales ca și hoteluri, moteluri, restaurante și centre de recreere, adică în domeniul turismului și agroturismului sau al turismului cultural. Unele castele sunt utilizate de diferite uzine (de ex. Cetatea de baltă).

Societatea civilă și ONG-urile sunt actori deosebit de importanți în revitalizarea castelelor, care utilizează aceste ansambluri de clădiri în mod foarte original și pozitiv. La Bonțida funcționează cu succes un centru de specializare în reabilitarea patrimoniului construit, la Ozd sunt tratați bolnavi de dependență, castelul de la Criș este utilizat ca și tabără pentru copii orfani, castelul Kallós din Râșnăcruci oferă loc taberelor de dans popular, Gilău va deveni un centru cultural. Aceste proiecte nobile și interesante însă au o nevoie continuă de fonduri pentru reabilitarea și întreținerea castelelor, în afara costurilor activităților derulate la fața locului.

Statul Român este implicat de asemenea în întreținerea a mai multor castele, mai ales cele care funcționează ca și spitale sau centre de reabilitare. În mai multe conace sau castele funcționează primării, sedii administrative locale sau școli. În anumite castele transilvane deosebit de valoroase și reprezentative au fost amenajate muzee și au fost introduse în circuitul turistic deja în perioada comunismului (Hunedoara, Magna curia

din Deva, castelul Bran etc.), sau au fost amenajate ca și case memoriale (Muzeul Octavian Goga de la Ciucea). Din păcate lipsește o strategie națională adecvată pentru salvarea, conservarea și valorificarea castelelor (mai ales a celor în curs de ruinare), până acum nici pe Lista Monumentelor Istorice nu apar toate clădirile care sunt considerate castele de către specialiști.

Această strategie dorește să fie un document profesionist, bazat pe experiența și cunoștințele a mai multor experți din România, reprezentând diferite domenii de specialitate, respectiv pe datele și informațiile culese și prelucrate de Grupul PONT prin demersul „Castel în Transilvania”. Trebuie însă menționat, că atât tema, cât și informațiile la dispoziție în prezent, precum și rețeaua de instituții, organizații și persoane interesate în dezvoltarea castelelor sunt încă la începutul drumului, dar pline de potențial și entuziasm. Astfel, această strategie nu este un document finalizat, ci un început promițător în procesul instituționalizării ocrotirii castelelor.

ANALIZA SWOT A SITUAȚIEI GENERALE A CASTELELOR ȘI CONACELOR DIN TRANSILVANIA

Puncte tari

- Există un cadru normativ pentru protejarea patrimoniului cultural din care fac parte și monumentele istorice.
- Valoarea culturală și turistică a obiectivelor de patrimoniu este recunoscută la nivel local și național.
- Există mai multe exemple de bune practici de punerea în valoare a castelelor și conacelor.
- Există mai multe ONG-uri care activează pentru salvarea acestor monumente istorice (unele care activează pentru un singur obiectiv, altele care activează în domenii specifice legate de restaurarea castelelor).
- Există mai multe baze de date, publicații, lucrări științifice despre castele, grădini istorice.
- Există mai multe evenimente pentru promovarea turismului și a castelelor (Târgul Castelelor – organizat la Hunedoara).
- S-a acumulat deja o experiență în domeniul accesării finanțărilor din fonduri europene – proiecte implementate în perioada 2007-2013 – care vizează reabilitarea patrimoniului cultural.
- S-a creat deja o bază de date cu experți acreditați în domeniul reabilitării monumentelor istorice (baza de date conține experți în domeniul atragerii de finanțări, turism, peisagistică, juridic).
- Comunitatea „Castel în Transilvania” numără deja aproape 20.000 de persoane, o bază umană ce poate constitui în viitor o resursă importantă în implementarea acestei strategii precum și a planurilor de acțiune anuale dezvoltate pe baza acestui cadru strategic general.

- S-a dezvoltat o ofertă de furnizare de servicii de formare profesională și de re-conversie profesională pentru unele din meseriile necesare pentru protejarea monumentelor istorice, inclusiv prin „ateliere-școală” în cadrul șantierelor de restaurare.

Puncte slabe

- Nu există nici în prezent o bază de date coerentă, adecvată, actuală în ceea ce privește numărul și starea castelelor din regiunea Transilvaniei (incluzând și zonele Banatului, Crișanei și Maramureșului).
- În multe cazuri degradarea castelelor este una avansată din cauza procesului îndelungat de retrocedare, acest lucru crescând semnificativ nevoia de resurse pentru conservare, restaurare și punere în valoare.
- Din cauza perioadei tranzitorii îndelungate de la formularea unei cerințe de revendicare și până la obținerea sentinței judecătorești definitive privind dreptul de proprietate, utilizatorii, beneficiarii nu au posibilitatea de a obține fonduri (bugetare) pentru investiții, iar întreținerea de multe ori nu este nici ea asigurată.
- Multe clădiri retrocedate sunt nepopulate și nepăzite iar starea se agravează prin acte umane de vandalism, furt sau simpla nepăsare, urmată după aceea de procesele naturale, fizice de degradare.
- Proprietarii și/sau administratorii acestor clădiri și zonei înconjurătoare nu dispun de resurse financiare proprii pentru acoperirea costurilor de întreținere de bază, dar pentru valorificarea sustenabilă a acestor clădiri este nevoie de investiții de mare anvergură.
- Valoarea culturală a acestor clădiri se diminuează semnificativ și accelerat și prin intermediul faptului că mobilierul și dotările istorice au supraviețuit în foarte mică măsură.
- Nu există fonduri destinate pentru acoperirea costurilor de cercetare-proiectare (pt. o clădire istorică de 500 mp aceste costuri ajung la cca 30.000 de euro) în timp ce fără această activitate o restaurare și punere în funcțiune prin atragere de surse de finanțare din programe guvernamentale și europene este imposibilă.
- Există probleme de necorelare ale legislației în vigoare în ceea ce privește DALI și standardele de cost.
- Lipsa legislației tehnice aferente clădirilor istorice (aplicarea mot-a-mot a standardelor conduc la necesitatea supra-consolidării clădirilor istorice realizate de obicei din zidărie de piatră, mixtă sau blocuri ceramice mici, contribuind astfel la pierderea valorilor istorice).
- Clădirile istorice și grădinile nu sunt percepute ca un tot unitar. Din acest motiv accentul se pune pe salvarea clădirilor uitându-se de grădinile istorice și salvarea acestora în cadrul aceluiași proces.
- Nu există fonduri de finanțare speciale pentru salvarea grădinilor istorice.
- Nu există programe/strategii comune de turism pentru a pune în valoare aceste castele și conace.
- Lipsa de preocupare pentru stabilirea ex-ante a destinației monumentelor propuse a fi restaurate conduce la investiții nesustenabile.

- Competitivitate redusă în sectorul restaurărilor de monumente istorice, ceea ce determină distorsiuni ale pieței și facilitează apariția de poziții de monopol ale agenților economici.
- Insuficiența programelor de formare și specializare a resurselor umane din sectorul cercetare-restaurare-conservare.
- Viziunea limitată asupra modalităților de revitalizare și valorizare a monumentelor istorice, prin reducerea acestora la organizarea de manifestări ocazionale fără rezonanță în rândul publicului și mai ales fără continuitate.
- Lipsă de cunoștințe de marketing și management cultural mai ales în rândul angajaților instituțiilor publice, dar în general și în rândul ONG-urilor sau proprietăților privați.
- Lipsa unei abordări inter-sectoriale în ceea ce privește punerea în valoare a castelelor (aspecte socio-economice, culturale, istorice, educaționale, de mediu).

Oportunități

- Abordarea problematicei castelelor din Transilvania nu numai prin fiecare caz specific dar și ca un tot unitar permite crearea unor sinergii, colaborări care pot conduce la un impact unitar la nivelul tuturor acestor clădiri ce aparțin de patrimoniul construit al României.
- Existența programelor de finanțare pentru restaurarea monumentelor istorice de categoria A și B între anii 2014-2020 (2022) oferă o sursă financiară viabilă pentru stabilirea rolului socio-economic al castelelor și conacelor și repunerea în funcțiune a unora dintre acestea.
- Numărul bunelor practici este în continuă creștere, iar aceste exemple constituie surse de inspirație pentru găsirea unor soluții și în cazul altor castele și conace.
- Existența finanțării pentru diverse programe culturale, turistice pot avea impact asupra formării de rețele, conștientizării și mobilizării publice, aspecte ce nu rezolvă problema câte unui castel în parte, dar produc valoare adăugată în ceea ce privește tratarea problematicei la nivel de tot unitar.
- Existența programelor de parteneriate și finanțare inițiate de Ministerul Culturii în scopul protejării, conservării și punerii în valoare a obiectivelor de patrimoniu cultural.
- Există o creștere a nivelului de interes al unor persoane și entități juridice din afara țării pentru achiziționarea, reabilitarea și punerea în folosință a unora din aceste clădiri. Interesul se manifestă atât la nivel general (se caută câte o clădire cu anumite caracteristici) cât și la nivel specific (interesul existând pentru o astfel de clădire identificată deja).
- Există mai multe baze de date și informații ce pot constitui fundamentele pentru o bază de date finală completă, unitară, accesibilă (cu sursă deschisă). Baza de date creată în cadrul demersului „Castel în Transilvania” este de asemenea un punct de pornire în acest sens, strângându-se informații despre 300 de castele și conace transilvănene, împreună cu proiectul Monumente Uitate, ceea ce este cea mai mare bază de date la momentul actual despre castele și conace din țară.
- Există un nivel crescut de interes în rândul proprietarilor și administratorilor de castele de a crea o rețea împreună cu experții în diferite domenii ce au legătură cu protejarea, conservarea și valorificarea castelelor.

- O serie de inițiative de anvergură mică din trecutul recent au dovedit faptul că se pot mobiliza resurse din comunitate pentru a sprijini unele demersuri de restaurare și punere în valoare a castelelor și conacelor la nivel local și regional.
- Tendința ascendentă a acțiunilor de mobilizare comunitară (inclusiv atragere de resurse financiare din comunitate) combinată cu o comunicare profesionistă pot conduce la finanțarea unor inițiative sistemice.
- Există interes cu tendință de creștere a turiștilor față de acest tip de ofertă culturală (turism cultural).

Pericole

- Schimbarea legislației (de exemplu Codul fiscal) cu referire la impozitarea clădirilor istorice afectează nivelul minim de sustenabilitate ce poate fi asigurat de către proprietari. Codul Fiscal în vigoare nu acordă un regim fiscal unitar acestei situații speciale, ci lasă problema la latitudinea autorităților locale.
- Există în continuare un pericol de naționalizare a castelelor, care periclitează activitatea de planificare pe termen mediu și lung.
- Există pericolul ca activitatea economică-socială desfășurată în clădirile renovate să nu genereze atâtea venituri din care să poate fi susținută activitatea în castel pe termen lung și păstrarea castelului în stare bună. O intervenție de restaurare, reabilitare, reînnoire, punere în valoare (funcțiune) – oricât de amplă și costisitoare ar fi aceasta – și starea tehnică bună de funcționare nu este asigurată pentru veșnicie, și nici măcar pe o perioadă uzuală de 50 de ani, dacă nu se asigură mentenanța riguroasă.
- În prezent se previzionează fonduri insuficiente pentru reabilitarea castelelor (cetăți, castele, curii) – în perioada 2014-2020 sunt alocate 300 milioane de euro la nivel național. Numai în Transilvania ar fi necesare cca. 975 milioane de euro, fonduri calculate pentru 50 de cetăți, 250 castele și 500 de curii.
- Nu există în prezent specialiști în țară în domeniul peisagisticii care să aibă specializarea pentru grădini istorice, acest lucru periclitând o restaurare potrivită a grădinilor ce înconjoară castelele și conacele.
- Limitarea eligibilității eforturilor intelectuale în cadrul programelor de finanțare la POR 5% și PNDR 10% (necesarul ar fi 11-12% la investițiile mici ajunge și la 14-15%) nu asigură resursele necesare ca pe lângă o restaurare efectivă să se creeze și condițiile unui management integrat al activităților prin care se asigură sustenabilitatea clădirii și zonei sale înconjurătoare pe termen lung.
- Nepăsarea sau lipsa de interes în rândul autorităților locale față de obiectivele de patrimoniu este încă o caracteristică generală a atitudinii acestui sector.
- Nu există program de formare profesională accesibilă tuturor părților interesate în domeniul de marketing și/sau management cultural.
- Cooperarea deficitară la nivel inter-sectorial în vederea elaborării de programe și planuri de gestiune integrată a monumentelor istorice.
- Lipsa de educație la orice nivel despre importanța obiectivelor de patrimoniu în dezvoltarea socio-economică a localității.

CAPITOLUL 3

ANALIZA DATELOR CU PRIVIRE LA CELE 300 DE OBIECTE INCLUSE ÎN PROIECT

Baza de date conține în prezent 301 castele și conace din zona Transilvaniei, Maramureșului, Crișanei și a Banatului. Pe baza împărțirii pe județe, în prezent baza de date se constituie astfel:

- județul Alba: 16 edificii,
- județul Arad: 10 edificii,
- județul Bihor: 38 edificii,
- județul Brașov: 12 edificii,
- județul Cluj: 27 edificii,
- județul Covasna: 73 edificii,
- județul Hunedoara: 16 edificii,
- județul Harghita: 14 edificii,
- județul Maramureș: 6 edificii,
- județul Mureș: 36 edificii,
- județul Sibiu: 6 edificii,
- județul Sălaj: 13 edificii,
- județul Satu Mare: 11 edificii,
- județul Timiș: 6 edificii.

În activitatea de strângere de date și informații am parcurs următorii pași:

- **Identificarea celor 300 de castele și conace incluse în acest proiect:** am realizat o listă preliminară cu acele edificii ce pot constitui obiective de analizat în cadrul realizării cadrului strategic.
- **Analiza bazei de date inițiale construite pe parcursul diferitelor faze ale demersului „Castel în Transilvania”:** fiind lansată în 2010, această inițiativă a strâns deja informații prin mai multe surse și proiecte anterioare de mică anvergură. Din acest punct de vedere am putut să ne bazăm inclusiv pe o bază de date de fotografii existente care au fost strânse prin intermediul mai multor inițiative, cum ar fi Calendarul Castelelor, competiția de fotografii despre castele sau competiția pe echipe denumită webCastel.
- **Analiza informațiilor complementare existente pe internet cu sursă deschisă:** am făcut o trecere în revistă a unor surse complementare de informație cu sursă deschisă.

- **Crearea unei baze de date îmbunătățite pe baza informațiilor existente și strânse online:** realizarea acestei baze de date mai complete a permis o analiză cu privire la necesarul de informații noi ce trebuie să fie strânse prin activitatea de teren.
- **Deplasări în teren pentru completarea informațiilor și realizarea unor documentări și sub formă de imagini:** aceste deplasări au vizat atât strângerea de date și informații pentru descrierile sub formă de text cât și completarea materialelor sub formă foto.
- **Prelucrarea și sortarea informațiilor și construirea unei baze de date îmbunătățite, precum și categorizarea informațiilor:** pentru a putea fi creat un instrument de sortare și căutare pe pagina multilingvă de web a proiectului s-a realizat o categorizare amănunțită pe bază de cod monument, județ și localitate pe baza căruia se află, stilul în care s-a construit edificiul. Acest lucru a permis o mai bună gestionare a bazei de date și a permis și facilitarea unui acces mai simplu al celor interesați la volumul mare de informații din momentul în care acestea au devenit accesibile pe internet.
- **Realizarea traducerii și adaptării textelor pentru ca să existe versiuni complete curente în trei limbi:** pentru a putea ajunge la un public țintă cât mai larg, informațiile culese și sortate au fost adaptate pentru trei limbi (română, engleză și maghiară). Acest lucru a însemnat atât armonizarea conținuturilor existente în diferite limbi cât și completarea fiecărui material cu informațiile din celelalte limbi.
- **Adaptarea textelor pentru format web și încărcarea informațiilor:** după ce s-a creat baza de date finală s-a recurs la încărcarea informațiilor prin intermediul platformei de administrare a paginii web.

Unele dintre aceste activități s-au derulat în paralel sau s-a revenit asupra unor aspecte pe măsură ce activitatea de strângere, sortare și adaptare a informațiilor a progresat.

Baza de date completă este accesibilă pe pagina web:

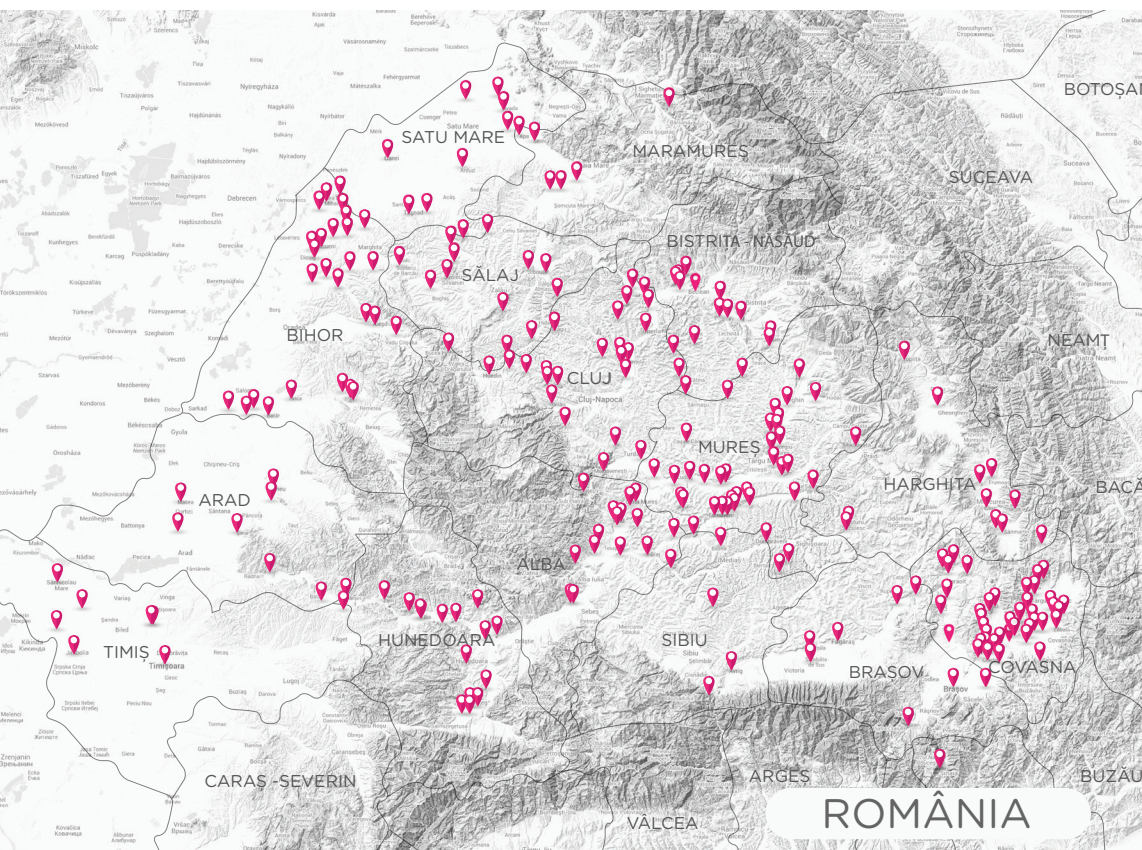
- castelintransilvania.ro (în limba română),
- castleintransylvania.ro (în limba engleză),
- kastelyerdelyben.ro (în limba maghiară).

Baza de date este completată și de un instrument de căutare și sortare a informațiilor pe baza următoarelor categorii de informații:

- denumire,
- cod monument,
- categorie monument,
- stilul în care s-a construit edificiul,
- județul și localitatea pe raza cărora se află clădirile.

Baza de date constituie un punct important de referință pentru continuarea demersurilor de completare, dezvoltare și întregire a acestei baze de date. Conform estimărilor există peste 600 de castele și conace în Transilvania, deci un număr mai mult de dublu față de ceea ce s-a analizat până acum în cadrul acestui proiect. Există de asemenea dorința de a se sincroniza baze de date existente și în cadrul altor inițiative care propun inventarierea monumentelor din România în general și în Transilvania în mod special.

Totodată prin intermediul unui proiect complementar sprijinit de Administrația Fondului Cultural Național s-au realizat și două aplicații online pentru smartphone-uri cu sisteme de operare iOS și Android, acest fapt creând o facilitate în plus pentru accesarea acestor informații de către publicul larg atât din România cât și din afara țării.

CAPITOLUL 4

VIZIUNE GENERALĂ ȘI OBIECTIVE

VIZIUNEA „CASTEL ÎN TRANSILVANIA”

„Castel în Transilvania” își imaginează viitorul printr-o comunitate și o rețea organizațională de sprijin pentru castelele și conacele din Transilvania care urmărește conservarea, restaurarea și valorificarea potențialului economic, cultural, comunitar și turistic al acestora. „Castel în Transilvania” își imaginează viitorul construind pe principiile adiționalității, sustenabilității, complementarității și relațiilor directe de la persoană la persoană, care împreună formează o rețea și o mișcare bazată pe încredere, valori comune și o viziune ce ia prezentul (starea castelelor și conacelor) ca atare și îl pune în serviciul viitorului.

În viziunea noastră îndeplinită castelele și conacele din Transilvania și rețeaua acestora au o sustenabilitate socio-economică atât prin prisma activităților derulate în și în jurul lor cât și prin valoarea adăugată produsă segmentelor țintă, în timp ce valoarea lor culturală și comunitară nu este periclitată.

În viziunea noastră regiunea Transilvaniei din România poate deveni un loc care pune un accent strategic pe valoarea moștenirii culturale a castelelor și conacelor și pe protejarea acestei valori, în strânsă corelație cu celelalte inițiative românești, europene și internaționale de protejare a patrimoniului cultural construit, care încorporează atât trecutul cât și prezentul acestora și care servesc dezvoltarea economică și socială a acestei regiuni atât pe termen mediu cât și pe termen lung.

În viziunea noastră Transilvania este o regiune în care una din principalele atracții turistice este reprezentată de castelele și conacele de pe teritoriul său, iar această atracție nu se constituie din clădirile în sine ci de întreaga experiență individuală și de grup completă, care rămâne imprimată în amintirea turistului prin activitățile la care participă, prin locurile pe care le vizitează și prin întreaga atmosferă transmisă prin toate simțurile omenești.

În viziunea noastră demersul „Castel în Transilvania” devine complet prin prisma unor comunități locale și o mișcare regională responsabilă în relația cu castele și conacele din Transilvania incluzând persoane fizice și organizații ce aparțin de aceste comunități și la care pot adera la rândul lor persoane și organizații din afara regiunii și țării care sunt de acord cu această viziune și sunt dispuși să intre în interacțiune cu aceste comunități locale.

În viziunea noastră, demersul „Castel în Transilvania” poate deveni o mișcare comunitară și o rețea de colaborare amplă care creează interacți-

unea unor persoane fizice și organizații pe termen mediu într-un mod sustenabil din punct de vedere economic, social, de mediu și de guvernanta și care produce resursele umane, financiare, intelectuale și fizice necesare gestionării activităților ce vin în sprijinul castelelor și conacelor din Transilvania. Prin această mișcare se creează o masă critică de persoane și interacțiuni care contribuie la existența unei puteri comunitare, ce produce o valoare adăugată semnificativă aducerii și menținerii acestor clădiri de patrimoniu și mediului lor înconjurător în circuitele socio-economice care conduce la justificarea existenței și rolului lor funcțional pe termen lung.

SISTEMUL OBIECTIVELOR STRATEGIEI „CASTEL ÎN TRANSILVANIA”

Viziune	„Castel în Transilvania” își imaginează viitorul printr-o comunitate și o rețea organizațională de sprijin pentru castelele și conacele din Transilvania care urmărește conservarea, restaurarea și valorificarea potențialului economic, cultural, comunitar și turistic al acestora.			
Obiective strategice	Creșterea rolului culturii în învierea economiei		Revitalizarea patrimoniului cultural	Creșterea rolului castelelor în dezvoltarea societății
Priorități	Prioritatea I: Dezvoltarea castelelor, ca unități economice	Prioritatea II: Dezvoltarea castelelor, ca unități de atractivitate locală	Prioritatea III: Dezvoltarea castelelor, ca unități culturale	Prioritatea IV: Dezvoltarea castelelor, ca unități comunitare
Domenii de intervenții	1.1 – Creșterea nivelului de implicare a castelelor în dezvoltarea turismului 1.2 – Creșterea nivelului de pregătire a sectorului turistic legat de valorificarea castelelor 1.3 – Realizarea unei colaborări intersectoriale între sectorul cultural și sfera antreprenorială, în scopul creării unui mediu de afaceri inovativ	2.1 – Cartografierea, ocrotirea și restaurarea patrimoniului construit și natural 2.2 – Promovarea castelelor 2.3 – Responsabilizarea autorităților cu atribuții în domeniu 2.4 – Modernizarea infrastructurii conexe castelelor în scopul creșterii accesibilității lor	3.1 – Realizarea bazelor de date detaliate ale castelelor din Transilvania 3.2 – Implementarea de acțiuni educaționale și culturale în scopul cunoașterii rolului castelului în dezvoltarea localității și în formarea identității culturale 3.3 – Creșterea nivelului de pregătire a instituțiilor responsabile pentru administrarea și valorificarea castelelor	4.1 – Creșterea participării comunităților locale la păstrarea valorilor universale a monumentelor 4.2 – Implicarea castelelor în activitățile culturale și educaționale ale localității 4.3 – Consolidarea parteneriatelor cu organizațiilor civile locale

PRIORITATEA 1 – DEZVOLTAREA CASTELELOR CA UNITĂȚI ECONOMICE

Turismul este o ramură a economiei. Astfel, în acest capitol am dori să abordăm tema valorificării castelelor din punct de vedere economic, adică valorificarea lor prin metode ce se leagă de activitățile tip business, orientat spre profit. Investiția în castele ca unități turistice este o formă „obișnuită” de valorificare a acestor monumente, iar în aceste cazuri, pe lângă valoarea lor culturală, castelele devin un element al economiei locale și naționale. Din această cauză este foarte important să facem diferență între castelele ca unități economice și castelele ca unități de atractivitate locală, deoarece această ultimă formă se referă la valorificarea castelelor ca elemente de destinație turistică dar care nu oferă cazare sau evenimente *for profit*, valoarea lor este reflectată prin interesul turiștilor de a le vizita, producând astfel profit pentru localitatea în care ele se află.

În anul 2014, contribuția turismului la Produsul Intern Brut național (PIB) a fost de doar 5,1%, în timp ce, la nivel mondial, procentul a fost de 9,5%, potrivit Consiliului Mondial al Turismului și Călătoriilor, în studiul realizat anul trecut. Pentru anul 2015 s-a preconizat o creștere cu 3,9%, ceea ce presupune o provocare prin care, dacă se reușește pregătirea în mod adecvat, la nivel local, regional și național, turismul poate deveni chiar forța motrică a economiei locale.

La nivel de oportunitate există mai multe pârgșii, însă acestea sunt rareori folosite în prezent. Unele castele au fost vândute unor noi proprietari cu scop economic, astfel că o parte mică a acestor clădiri au funcție economică și au devenit autosustenabile prin prisma veniturilor generate. Ca și potențial de generare a unor activități turistice castelele și conacele nu sunt aproape deloc folosite. Excepție fac acelea, care au și singure notorietate și sunt accesibile. În ceea ce privește promovarea acestora, până în prezent au existat numai inițiative izolate, care s-au axat mai ales pe un singur castel. La nivel de rețea aceste obiective turistice nu sunt în prezent promovate aproape deloc.

Castelele reabilite, revitalizate și reamenajate sunt locuri ideale pentru petrecerea valoroasă a timpului liber: o plimbare prin parcul castelului, o cină cu un meniu special, o vizită într-un muzeu amenajat într-un castel oferă experiențe recreative nemaîntâlnite, pentru care însă în momentul de față avem foarte puține locații și posibilități în Transilvania. Atmosfera unui castel sau unui parc poate fi inspirativ și pentru mass-cultura contemporană, vezi succesul enorm al festivalului de muzică electrică Electric Castle de la Bonțida.

Castelul de la Bonțida este exemplul perfect pentru o anumită metodă de valorificare a castelelor, cu scopuri de a genera profit. **Închirierea castelului pentru diverse evenimente** este o metodă eficientă de valorificare, este închirierea de scurtă durată pentru evenimente (conferințe, expoziții, nunți, botezuri etc.) a castelului. Locațiunea este contractul prin care o parte, numită locator, se obligă să asigure celelalte părți, numite locatar, folosința unui bun pentru o anumită perioadă, în schimbul unui preț, denumit chirie. Chiria poate consta într-o sumă de bani sau în orice alte bunuri sau prestații.

Din punct de vedere juridic este interesant de văzut ce posibilități are un proprietar dacă dorește să-și valorifice castelul cu scopuri economice.

Atragerea unui investitor

Dacă există un investitor, putem să negociem diferite forme de implicare a acestuia în viața castelului. Dreptul oferă diverse forme juridice în care poate fi concepută o colaborare cu un investitor.

Pe lângă locațiunea (închirierea) de scurtă durată, se pot concepe **închirieri de lungă durată**. Locațiunile nu se pot încheia pentru o perioadă mai mare de 49 de ani. Dacă părțile stipulează un termen mai lung, acesta se reduce de drept la 49 de ani. Locatorul este ținut, chiar fără vreo stipulație expresă:

- a) să predea locatarului bunul dat în locațiune;
- b) să mențină bunul în stare corespunzătoare de folosință pe toată durata locațiunii;
- c) să asigure locatarului liniștită și utilă folosință a bunului pe tot timpul locațiunii.

Locatorul este obligat să predea bunul împreună cu toate accesoriile sale în stare corespunzătoare utilizării acestuia. Locatorul este obligat să efectueze toate reparațiile care sunt necesare pentru a menține bunul în stare corespunzătoare de întrebuințare pe toată durata locațiunii, conform destinației stabilite.

Sunt în sarcina locatarului reparațiile locative, a căror necesitate rezultă din folosința obișnuită a bunului. Dacă, după încheierea contractului, se ivește nevoia unor reparații care sunt în sarcina locatarului, iar acelea din urmă, deși încunoștințat, nu începe să ia de îndată măsurile necesare, reparațiile pot fi făcute de locatar. În acest caz, locatorul este dator să plătească, în afara sumelor avansate de locatar, dobânzi socotite de la data efectuării cheltuielilor. În caz de urgență, locatarul îl poate înștiința pe locator și după începerea reparațiilor, dobânzile la sumele avansate neputând curge decât de la data înștiințării. De la acest regim se poate deroga prin înțelegerea expresă a părților cuprinsă în contractul de locațiune.

Locatorul este obligat să întreprindă tot ceea ce este necesar pentru a asigura în mod constant locatarului folosință liniștită și utilă a bunului, fiind dator să se abțină de la orice fapt care ar împiedica, diminua sau stânjeni o asemenea folosință. Locatorul garantează contra tuturor viciilor lucrului care împiedică sau micșorează folosirea lui, chiar dacă nu le-a cunoscut la încheierea contractului și fără a ține seama dacă ele existau dinainte ori au survenit în cursul locațiunii. Locatorul nu răspunde pentru viciile care erau aparente la data încheierii contractului și pe care locatarul nu le-a reclamat fără întârziere. Locatorul poate fi obligat la despăgubiri pentru prejudiciile pe care viciile aparente le cauzează vieții, sănătății sau integrității corporale a locatarului. Dacă locatorul nu înlătură viciile în cel mai scurt termen, locatarul are dreptul la o scădere proporțională a chiriei. În cazul în care viciile sunt atât de grave încât, dacă le-ar fi cunoscut, locatarul nu ar fi luat bunul în locațiune, el poate rezilia contractul, în condițiile legii.

Atunci când aceste vicii aduc vreun prejudiciu locatarului, locatorul poate fi obligat și la daune-interese, în afară de cazul când dovedește că nu le-a cunoscut și că, potrivit împrejurărilor, nu era dator să le cunoască.

Locatarul are următoarele obligații principale:

- a) să ia în primire bunul dat în locațiune;
- b) să plătească chiria în cuantumul și la termenul stabilite prin contract;
- c) să folosească bunul cu prudență și diligență;
- d) să restituie bunul la încetarea, din orice cauză, a contractului de locațiune.

O altă metodă prin care se poate atrage un investitor este constituirea unui **uzufruct** în favoarea acestuia. Uzufructul este dreptul de a folosi bunul altei persoane și de a culege fructele acestuia, întocmai ca proprietarul, însă cu îndatorirea de a-i conserva substanța. Pot fi date în uzufruct orice bunuri mobile sau imobile, corporale ori incorporeale, inclusiv o masă patrimonială, o universalitate de fapt ori o cotă-parte din acestea.

Uzufructul în favoarea unei persoane fizice este cel mult viager. Uzufructul constituit în favoarea unei persoane juridice poate avea durata de cel mult 30 de ani. Atunci când este constituit cu depășirea acestui termen, uzufructul se reduce de drept la 30 de ani. În lipsă de stipulație contrară, uzufructuarul are folosința exclusivă a bunului, inclusiv dreptul de a culege fructele acestuia.

Fructele naturale și industriale percepute după constituirea uzufructului aparțin uzufructuarului, iar cele percepute după stingerea uzufructului revin nudului proprietar, fără a putea pretinde unul altuia despăgubiri pentru cheltuielile ocazionate de producerea lor. Fructele civile se cuvin uzufructuarului proporțional cu durata uzufructului, dreptul de a le pretinde dobândindu-se zi cu zi.

În absența unei prevederi contrare, uzufructuarul poate ceda dreptul său unei alte persoane fără acordul nudului proprietar, dispozițiile în materie de carte funciară fiind aplicabile. Uzufructuarul are dreptul de a închiria bunul primit în uzufruct. Uzufructuarul preia bunurile în starea în care se află la data constituirii uzufructului. În exercitarea dreptului său, uzufructuarul este ținut să respecte destinația dată bunurilor de nudul proprietar, cu excepția cazului în care se asigură o creștere a valorii bunului sau cel puțin nu se prejudiciază în niciun fel interesele proprietarului.

Uzufructuarul este obligat să îl despăgubească pe nudul proprietar pentru orice prejudiciu cauzat prin folosirea necorespunzătoare a bunurilor date în uzufruct. În lipsa unei stipulații contrare, uzufructuarul este obligat să depună o garanție pentru îndeplinirea obligațiilor sale. Uzufructuarul este obligat să efectueze reparațiile de întreținere a bunului. Reparațiile mari sunt în sarcina nudului proprietar. Desigur, părțile contractului pot deroga de la această regulă.

Sunt reparații mari acelea ce au ca obiect o parte importantă din bun și care implică o cheltuială excepțională, cum ar fi cele referitoare la consolidarea ori reabilitarea con-

strucțiilor privind structura de rezistență, zidurile interioare și/sau exterioare, acoperișul, instalațiile electrice, termice ori sanitare aferente acestora, la înlocuirea sau repararea motorului ori caroseriei unui automobil sau a unui sistem electronic în ansamblul său. Reparațiile mari sunt în sarcina uzufructuarului atunci când sunt determinate de neefectuarea reparațiilor de întreținere.

Uzufructuarul este obligat să îl înștiințeze pe nudul proprietar despre necesitatea reparațiilor mari. Atunci când nudul proprietar nu efectuează la timp reparațiile mari, uzufructuarul le poate face pe cheltuiala sa, nudul proprietar fiind obligat să restituie contravaloarea lor până la sfârșitul anului în curs, actualizată la data plății. Uzufructul poate înceta la cererea nudului proprietar atunci când uzufructuarul abuzează de folosința bunului, aduce stricăciuni acestuia ori îl lasă să se degradeze.

Vânzarea castelului

Vânzarea este contractul prin care vânzătorul transmite sau, după caz, se obligă să transmită cumpărătorului proprietatea unui bun în schimbul unui preț pe care cumpărătorul se obligă să îl plătească. Contractul de vânzare privind un imobil trebuie încheiat în formă autentică.

Desigur, cei cărora au fost restituite castele, au multiple legături de ordin afecțional, datorită cărora vânzarea este o ultimă soluție de valorificare a castelului. Însă aceasta poate fi soluția în anumite situații specifice, când proprietarii sunt în vârstă, fără urmași care s-ar implica în revitalizarea castelului, și nu au resursele financiare dar și energiile necesare.

Castelele monumente istorice aflate în proprietatea privată a persoanelor fizice sau juridice pot fi înstrăinate, pot face obiectul circuitului civil, spre deosebire de monumentele istorice proprietate publică a statului sau a unităților administrativ-teritoriale sunt inalienabile.²⁵

Monumentele istorice aflate în proprietatea persoanelor fizice sau juridice de drept privat pot fi vândute numai în condițiile exercitării dreptului de preemțiune ale statului român, prin Ministerul Culturii, pentru monumentele istorice clasate în grupa A, sau prin serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii, pentru monumentele istorice clasate în grupa B, ori al unităților administrativ-teritoriale, după caz, potrivit prevederilor Legii nr. 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice, sub sancțiunea nulității absolute a vânzării. Practic, statul are un drept primordial de preemțiune (cumpărare prioritară), iar unitățile administrativ-teritoriale un drept secundar de preemțiune.

Procedura de urmat constă în următoarele:

25. Însă și aceste monumente istorice pot fi date în administrare instituțiilor publice, pot fi concesionate, date în folosință gratuită instituțiilor de utilitate publică sau închiriate, în condițiile legii, cu avizul Ministerului Culturii sau, după caz, al serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii.

- 1.) Proprietarii, persoane fizice sau juridice de drept privat, care intenționează să vândă monumente istorice, transmit serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii înștiințarea privind intenția de vânzare, însoțită de documentația stabilită prin ordin al ministrului culturii și cultelor.
- 2.) Serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii transmit Ministerului Culturii înștiințarea, documentația și propunerea de răspuns, în termen de 5 zile lucrătoare de la primirea acestora.
- 3.) Termenul de exercitare a dreptului de preemțiune al statului este de maximum 25 de zile de la data înregistrării înștiințării, documentației și a propunerii de răspuns la Ministerul Culturii au, după caz, la serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii; titularii dreptului de preemțiune vor prevedea în bugetul propriu sumele necesare destinate exercitării dreptului de preemțiune; valoarea de achiziționare se negociază cu vânzătorul.
- 4.) În cazul în care Ministerul Culturii sau serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii nu își exercită dreptul de preemțiune în termenul de 25 de zile de la data înregistrării înștiințării, acest drept se transferă autorităților publice locale, care îl pot exercita în maximum 15 zile.
- 5.) Comunicările privind neexercitarea dreptului de preemțiune au termen de valabilitate pentru întregul an calendaristic în care au fost emise, inclusiv pentru situațiile în care monumentul istoric este vândut de mai multe ori.

Ce se întâmplă în situația în care statul sau unitățile administrativ-teritoriale își manifestă intenția de cumpărare, dar ulterior această intenție nu se materializează în încheierea unui contract de vânzare? Înalta Curte de Justiție și Casație a hotărât că manifestarea de voință a titularului dreptului de preemțiune de a achiziționa un imobil monument istoric nu este suficientă pentru a justifica intenția sa neechivocă de a încheia contractul de vânzare-cumpărare, în condițiile în care, deși notificat cu privire la prețul imobilului, nu a făcut nici un demers pentru obținerea bugetului aferent plății.

Astfel, dacă exercițiul dreptului de preemțiune a fost oferit și respectat în integralitate, în condițiile impuse de Legea nr. 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice, însă entitatea titulară a dreptului nu s-a preocupat de materializarea acestuia prin achiziționarea bunului vizat, sancțiunea nulității absolute nu poate primi incidență (Secția a II-a Civilă, Decizia nr. 4776 din 4 decembrie 2012).

Domeniul de intervenție I.1 – Creșterea nivelului de implicare a castelelor în dezvoltarea turismului

Turismul este o activitate economică importantă, cu un impact extrem de pozitiv asupra creșterii economice și ocupării forței de muncă în Europa. Turismul este o activitate legată de patrimoniul cultural și natural, precum și de tradițiile și culturile contemporane ale Uniunii Europene; el ilustrează în mod exemplar necesitatea concilierii creșterii economice cu dezvoltarea durabilă, inclusiv cu dimensiunea etică a

acesteia.²⁶ Turismul reprezintă, ca importanță, a treia activitate socio-economică a UE, după sectoarele comerțului și distribuției și al construcțiilor. Dacă se iau în calcul și sectoarele care sunt legate de turism²⁷, contribuția acestuia la produsul intern brut este mult mai substanțială, întrucât se estimează că această contribuție este sursa a peste 10% din PIB-ul Uniunii Europene și că ea furnizează circa 12% din forța totală de muncă. În această privință, dacă ținem seama de tendința din ultimul deceniu, remarcăm faptul că, în sectorul turismului, creșterea economică a fost aproape întotdeauna mai accentuată față de cea din restul sectoarelor economiei.²⁸

Turismul românesc, la fel și turismul european, dar la o scară mai mică, se confruntă cu provocări majore care reprezintă, în același timp, șanse care nu trebuie ratate. PPe de o parte, industria trebuie să se adapteze la evoluțiile societății, care vor influența cererea din sectorul turismului, iar pe de altă parte, ea trebuie să facă față constrângerilor impuse de structura actuală a sectorului, de caracterul lui specific și de contextul economic și social al acestuia. Sectorul turistic are un potențial important de dezvoltare a activității antreprenoriale, majoritatea covârșitoare a întreprinderilor turistice fiind întreprinderi mici și mijlocii (IMM-uri). Mai mult, el se află în mare parte în sinergie cu artizanatul și cu meseriile de artă, care pot contribui la conservarea patrimoniului cultural, precum și la dezvoltarea economiilor locale.

Dezvoltarea unei strategii coerente pentru o mai bună valorificare a patrimoniului cultural al țării este inevitabilă. Valorificarea patrimoniului cultural trebuie să includă și activități de înregistrare a patrimoniului național la lista obiectelor care poartă denumirea de „marca patrimoniului european”, precum și alte acțiuni, care vizează Zilele Europene ale Patrimoniului și Premiul Uniunii Europene pentru Patrimoniul Cultural.

Programul operativ I.1.1 – Dezvoltarea strategiilor turistice la nivel național, regional și local în așa fel încât să includă castelele și obiectele de patrimoniu

Obiective operaționale:

- elaborarea unui mod de abordare integrată a turismului prin garantarea luării în considerare a acestui sector în alte domenii,

26. Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul social și economic european și Comitetul regiunilor. – Europa, destinația turistică favorită la nivel mondial – un nou cadru politic pentru turismul european /* COM/2010/0352 final */

27. În special, sectoarele distribuției, construcțiilor, companiile de transport în general (transport aerian, feroviar, maritim, autocare de linie etc.), precum și sectorul cultural (industriile culturale și creative, printre altele) în Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul social și economic european și Comitetul regiunilor – Europa, destinația turistică favorită la nivel mondial – un nou cadru politic pentru turismul european /* COM/2010/0352 final */

28. Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul social și economic european și Comitetul regiunilor – Europa, destinația turistică favorită la nivel mondial – un nou cadru politic pentru turismul european /* COM/2010/0352 final */

- organizarea de dezbateri intersectoriale la nivel național, regional și local privind valorificarea castelelor și conacelor din punct de vedere economic,
- realizarea unei rețele de operatori turistici și proprietari/administratori de castele (dacă acestea nu coincid) în scopul construirii unei colaborări pe termen lung,
- crearea condițiilor financiare și de finanțare la nivel regional și național pentru transformarea castelelor și conacelor în spații de cazare sau locații pentru evenimente mondene sau culturale,
- dezvoltarea sistemelor de finanțare pentru IMM-uri care construiesc activitatea economică pe valorificarea castelelor și conacelor,
- crearea unei rețele de suport tehnic în procesul de valorificare a castelelor, în ceea ce privește dezvoltarea de noi funcții a obiectului de patrimoniu (având în vedere faptul că concepția originală arhitecturală a clădirii sau a parcului nu se potrivește cu investiția planificată).

Programul operativ 1.1.2 – Dezvoltarea ofertelor turistice legate special de folosința castelelor și împrejurimii lor

Obiective operaționale:

- introducerea fenomenului de „experience economy” (economie de experiență) în procesul de valorificare a castelelor: dezvoltarea ofertei turistice mai diversificată decât oferirea cazării la castele și conace,
- crearea dialogului profesionist între experții din domeniul istoriei artei, peisagistică, arhitectură și agenții turiști în scopul dezvoltării de noi oferte turistice legate de castele și obiecte de patrimoniu cultural,
- asigurarea de sprijin financiar și profesionist operatorilor turistici în integrarea castelelor în circuitul economic
- dezvoltarea programelor de finanțare pentru operatori turistici în domeniul dezvoltării ofertelor turistice diversificate, legate de folosirea castelelor și conacelor.

Domeniul de intervenție 1.2 – Creșterea nivelului de pregătire a sectorului turistic legat de valorificarea castelelor

Inovarea și noile tehnologii ale informației au devenit un factor determinant pentru competitivitatea industriei turismului și pentru stimularea schimburilor cu alte sectoare adiacente. Utilizarea lor de către actorii din domeniile public și privat ale turismului, în special de către IMM-uri, ar trebui stimulată cu ajutorul inițiativelor de sensibilizare și de parteneriat și al unei utilizări adecvate a diferitelor programe naționale și europene. De asemenea, este necesară accelerarea integrării instrumentelor și serviciilor societății informaționale în ansamblul activităților turistice, în special în activitățile desfășurate de IMM-uri, precum și facilitarea accesului diferitelor părți interesate din turism la instrumentele financiare corespunzătoare.

Îmbunătățirea competențelor profesionale

Modernizarea activității turistice ar trebui să se desfășoare în paralel cu intensificarea eforturilor de îmbunătățire a competențelor profesionale ale lucrătorilor din acest sector, în special pentru facilitarea adaptării lor la noile tehnologii și la noile cerințe ale pieței, de exemplu în materie de sănătate și bunăstare, precum și pentru favorizarea mobilității lor. În acest sens, eforturile menționate s-ar integra în strategia „Europa 2020” și în special în inițiativa-pilot „O agendă pentru noi competențe și noi locuri de muncă”.

Programul operativ 1.2.1 – Facilitarea adaptării sectorului turistic și a întreprinderilor la evoluțiile pieței noilor tehnologii ale informației

Obiective operaționale:

- promovarea competitivității întreprinderilor din acest sector și crearea unui mediu favorabil dezvoltării lor,
- crearea rețelelor online ale castelelor transformate în structuri de primire turistică, respectiv a acelor castele și conace care sunt integrate în circuitul economic (adică stau la baza activităților for-profit),
- facilitarea accesului acestor structuri și a întreprinderilor turistice la rețelele turistice online din Europa,
- dezvoltarea programelor de finanțare pentru operatorii turistici din domeniul patrimoniuului cultural având scopul de a se adapta la noile cerințe ale pieței.

Programul operativ 1.2.2 – Crearea condițiilor necesare pentru creșterea nivelului de cunoștințe a personalului angajat în sectorul turistic

Obiective operaționale:

- dezvoltarea sau completarea ofertei educaționale în domeniul turismului cu subiecte referitoare la valorificarea patrimoniului cultural,
- organizarea de sesiuni de informare, cursuri și workshopuri în domenii de marketing și dezvoltare de servicii pentru operatori turistici care se ocupă cu valorificarea castelelor,
- dezvoltarea programelor de finanțare pentru dezvoltarea potențialului uman în sectorul turistic, cu privire specială la acel personal care se ocupă cu turismul de patrimoniu,
- dezvoltarea de programe naționale și internaționale de transfer de know-how în domeniul turismului de patrimoniu.

Domeniul de intervenție 1.3 – Realizarea unei colaborări intersectoriale între sectorul cultural și sfera antreprenorială, în scopul creării unui mediu de afaceri inovativ

Rolul tradițional al sectorului privat în domeniul patrimoniului cultural a fost acela de sponsor al proiectelor individuale, implicând de obicei activități de conservare

al unor importante monumente naționale sau locale. Această abordare parțială a sponsorizării private în domeniul cultural arată semnele unei transformări graduale în favoarea unor inițiative mai structurate și pe termen lung. O soluție propusă în acest context este „adoptarea” obiectivelor patrimoniului cultural de către întreprinderi sau companii private, o astfel de măsură fiind benefică la nivel local și putând deveni fundamentul unei comunități solide cu o dimensiune economică puternică. O formă deja prezentă a acestui tip de colaborare o reprezintă numărul crescut al atracțiilor patrimoniului cultural care sunt administrate privat, inclusiv muzeele private. Administrația locală, ONG-urile și sectorul privat pot constitui parteneriate importante pentru instituțiile publice responsabile în materie de dezvoltarea sectorului patrimoniului cultural.²⁹

Programul operativ 1.3.1 – Transformarea rolului sectorului privat în dezvoltarea culturală

Obiective operaționale:

- dezvoltarea pe plan național, regional și local al programului „Adoptă un obiectiv de patrimoniu cultural”,
- dezvoltarea de programe de informare pentru sectorul privat în ceea ce privește valorificarea castelelor,
- integrarea sectorului privat în strategii naționale și locale de patrimoniu cultural,
- organizarea de dezbateri și conferințe, respectiv programe de transfer de know-how pentru sectorul privat în domeniul valorificării patrimoniului cultural,
- realizarea de ghiduri de valorificare a patrimoniului cultural, dedicat în special sectorului privat,
- dezvoltarea de rețele intersectoriale în scopul de a crește nivelul de implicare al sectorului privat în protejarea, conservarea și valorificarea patrimoniului cultural, în special a castelelor și conacelor.

PRIORITATEA 2 – DEZVOLTAREA CASTELELOR CA UNITĂȚI DE ATRACTIVITATE LOCALĂ

Patrimoniul istoric și cultural al țării este îmbogățit esențial de castelele și grădinile construite în Transilvania. Din păcate cele două teritorii construite și dotate cu diferite funcții, însoțite cu dotări, nu sunt percepute ca un întreg, ca o singură imagine, ci sunt tratate separat. De cele mai multe ori se pune accent pe salvarea, evaluarea stării și conservarea clădirilor, uitând de grădina acestora. Grădinile istorice constituie o parte integrantă a castelului, au avut un rol-cheie în întreținerea familiei nobile, implicit al locuitorilor din jur și, prin mărimile lor impresionante, în formarea peisajului. Acestea erau gospodării funcționale, cu caracter de autoaprovizionare. Acel efect de formare

29. Patrimoniu Cultural Național – Strategie, p. 23.

a peisajului constituie una dintre cele mai valoroase caractere ale grădinilor castelelor care, din păcate, s-au pierdut aproape în totalitate în majoritatea cazurilor. Situația a devenit îngrijătoare, fapt la care a contribuit starea ruinată a castelelor, parcelarea ulterioară a proprietăților funciare, construirea haotică a altor clădiri „dominante”, dispariția funcțiilor grădinilor, starea lor deplorabilă.

Castelele au fost construite de cele mai multe ori cu o exigență ieșită din comun, folosind materiale de construcție și de finisaj dintre cele mai scumpe și pretențioase. În mod firesc, amenajarea interioară sau mobilierul castelului erau de asemenea foarte scumpe și reprezentau o exigență artistică ridicată. Din păcate mobilierul sau colecțiile castelelor transilvane au dispărut în ultimul secol: foarte multe castele au fost devastate și incendiate în urma celor două Războaie Mondiale (și doar o mică parte dintre aceste distrugerii au fost cauzate de armatele străine care au trecut prin Transilvania...), bunurile au fost furate de către localnici și de către autoritățile locale în perioada comunistă (iar resturile chiar și după această perioadă!) sau au fost naționalizate (aceste bunuri au ajuns în arhive, biblioteci sau muzee, deci există, însă nici până acum nu avem un inventar precis al acestora în vederea retrocedării). Până acum statul nu a făcut niciun demers (sau cel puțin nu suficient) în vederea urmăririi penale ale acestor evenimente, în vederea tragerii la răspundere a făptașilor, a depistării bunurilor furate sau în vederea retrocedării bunurilor mobile naționalizate. Fără retrocedarea acestor bunuri culturale, reabilitarea și refuncționalizarea castelelor va rămâne un proces incomplet, rămas în tors.

Aspectul factorului uman intim (factorul „tabloid”) este un factor marcant: vizitatorul castelului poate să descopere spațiul vieții intime al unei familii cu un nivel și mod de trai inedit. Pe lângă spațiile intime castelele erau și scene ale unor evenimente istorice de maximă importanță: aici s-au născut principii și aristocrați, reședințele au fost locațiile unor tratate de pace, de alianță sau de decizii politice, au avut loc spectacole sau petreceri memorabile, dar unde s-au întâmplat și scene de oroare: executări, torturi etc. Aceste evenimente, evocabile prin expoziții, fotografii, desene, tablouri, panouri, ne fascinează pe foarte mulți dintre noi.

Factorul de tabloid (nașteri, decizii politice, cercul literar Helikon, sfera intimă a familiei aristocratice) este un aspect al unei lumi dispărute, fascinante pentru publicul larg care este interesat asupra acestor interioare, asupra vieții din interiorul zidurilor.

Când vine vorba de desemnarea unor modele, întotdeauna trebuie căutate cazuri similare, exemple pozitive dar conforme proiectului nostru. În acest caz cele mai similare exemple și cazuri pot fi găsite în Ungaria, unde în ultimii ani au fost revitalizate mai multe grădini istorice. La rândul ei, Ungaria are ca și exemplu Austria, Germania și Marea Britanie. Fondurile centrale sunt departe de a fi suficiente pentru a permite reconstrucția ansamblurilor în valoarea și calitatea dorită. În cele mai multe cazuri nu sunt fonduri pentru întreținerea clădirilor renovate, iar recuperarea investiției este imposibilă. Guvernul central trebuie să își asume faptul că un obiect de restaurare (mai

ales cunoscând starea fizică a monumentelor naționale), în esență, este o investiție nerecuperabilă.

Clădirile cu mărimile mici sau mijlocii se bucură de o soartă mai bună, deservind câte-odată ca locuința unor cetățeni bogați, sau chiar pensionari, investitori din străinătate. Problema mai mare o constituie clădirile mari, cu mai multe camere. Pe de o parte este dificilă stabilirea noilor funcții ale clădirilor, iar de cele mai multe ori se optează pentru înființarea unui hotel, dar banii investiți se compensează încet, nu întâmplător mulți dintre proprietari au fost nevoiți să închidă porțile acestor unități. O altă problemă ar fi că piața imobiliară este nedezvoltată, prețurile de vânzare sunt ireale. Problema generală a castelelor este faptul că nu fac parte din turismul local.

Situația economică a țării nu permite execuția acestor lucrări din fondul propriu, restaurarea monumentelor necesită implicarea inevitabilă a capitalului privat, luând în considerare, desigur, aspectele profunde de conservare istorică. Întârzierea programelor de renovare – în speranța unui viitor mai bun – atrage după sine distrugerea continuă și rapidă a clădirilor, monumentelor și, mai ales, a grădinilor. Cu toate acestea revitalizarea și reconstrucția complexelor castel-grădină nu poate fi imaginată fără programe concrete, concepte de recuperare.

Salvarea ansamblurilor din sursă națională este o opțiune doar pentru câteva dintre castelele care vor fi utilizate ca muzee sau centre culturale. Astfel investiția va fi recuperată parțial. În majoritatea cazurilor ce privesc castelele din Transilvania, moșiile (terenurile) de suprafețe întinse, pe lângă exploatarea culturală a clădirilor, au nevoie de funcții și utilizări noi, din sfera privată, astfel se va observa o dezvoltare. Pentru asigurarea acestui obiectiv este nevoie de o serie de cercetări privind capacitățile cazului, tot atunci este necesară evaluarea exactă a valorilor istorice și a criteriilor de conservare.

Problemele de sistem de bază semnalate în legătură cu sistemele de finanțare funcționale sunt:

- Limitarea eligibilității eforturilor intelectuale în cadrul programelor de finanțare europene – capitolul 3 din devizul general incluzând: proiectarea, verificările studiilor, avizarea, autorizarea, asistența tehnică, dar și consultanța și dirigentarea de 5% (POR 5.1. 2007-2013, care crește la 7-8% în perioada următoare) este departe de a fi suficientă pentru toate serviciile intelectuale mai sus enumerate: 2-3% studii; 4,5-5,5% proiectare și verificări; 1-2% asistență tehnică; 2-4% consultanță; 1-2% dirigentare; total minim minimorum 11-12%. Situația este mai bună în cazul programelor PNDR – cu o eligibilitate de până la 10%, însă aceste investiții fiind mai mici, aportul serviciilor intelectuale tind spre procentajul mai ridicat din lista de sus, adică ar putea ajunge la 14-15%. Se propune revizuirea acestor limitări.
- Componenta cheltuielilor neprevizibile în cazul clădirilor istorice (în special la cele în stare de degradare avansată) a fost corect aplicată până în anii 2012 de către

INP, Ministerul Culturii la nivelul de 20%. La proiectele UE aceste valori sunt reduse la 10-15% și de multe ori proprietarii/proiectanții sunt descurajați să acceseze și aceste părți ale devizului general.

Pe lângă problemele sesizate la nivel de finanțare, există și problema legată de armonizarea legislației în vigoare, care este extrem de complexă și este clar că la nivel național întregul sistem legislativ necesită eforturi imense de corectare, completare, raționalizare, armonizare.

Prin lucrarea de față se amintesc doar două exemple de acte care parțial sunt utile, dar pot fi interpretate greșit și pot să conducă la controverse:

Dispoziția nr. 4300/VN/03.11.2005 privind unele măsuri pentru îmbunătățirea activității în domeniul avizării – care s-a emis premergător elaborării HG 28/2008, folosindu-se denumirea de „Studiu de fezabilitate”, această denumire fiind clar suprascrisă (eliminată) pentru clădirile existente de HG 28/2008, Art. 3. Aliniatul b): *documentație de avizare pentru lucrări de intervenții: documentația tehnico-economică similară studiului de fezabilitate, elaborată pe baza concluziilor raportului de expertiză tehnică și, după caz, ale raportului de audit energetic, pentru aprobarea indicatorilor tehnico-economici aferenți lucrărilor de intervenții la construcții existente;*”

Astfel pe baza legislației în vigoare în cazul clădirilor existente (deci inclusiv pe monumente istorice) nu se pot elabora Studii de fezabilitate, doar DALI – Documentații de Avizare a Lucrărilor de Intervenții. Este deci o interpretare incorectă cererea de elaborare pentru aceeași investiție și o documentație de avizare a lucrărilor de intervenții (DALI cf HG 28/2008), precum și o documentație separată: „Studiu de fezabilitate cu conținutul cadru cf. Dispoziției 4300/2005”, cum s-a cerut în cazul programului PNDR, submăsura 7.6. Dispoziția este foarte utilă pentru a cere documentațiile complete din punctul de vedere al studiilor specifice monumentelor istorice, deci nu trebuie abrogată, dar este necesară armonizarea acesteia cu legislația modificată.

Un al doilea exemplu – mai grav – se referă la HG nr. 363 din 14 aprilie 2010, privind *aprobarea standardelor de cost pentru obiective de investiții finanțate din fonduri publice*, cu modificările și completările ulterioare aduse de: HG nr. 717 din 14 iulie 2010; HG nr. 250 din 17 martie 2011; HG nr. 1.061 din 30 octombrie 2012; care – de exemplu în cazul proiectării intervențiilor la clădirile de școli (și în cazul unor clădiri existente) – limitează procentul studiilor, proiectării, verificărilor la un total de maximum 3 %, care conform calculelor din punctul precedent este minim 6,5% dar poate să ajungă la 8-8,5% din valoarea investiției de bază. Există județe unde ANAF verifică riguros respectarea acestor standarde de cost – de altfel foarte discutabile, chiar contestabile – în cazul achizițiilor publice ale primăriilor, penalizând pe cei care nu le respectă.

Lipsa legislației tehnice aferente clădirilor istorice este o altă problemă foarte gravă și considerăm că este necesară tragerea semnalului de alarmă în cadrul oricărui for po-

sibil. Este clar responsabilitatea specialiștilor domeniului reabilitării patrimoniului construit cultural pornirea inițiativelor de a elimina lacunele standardizării, reglementărilor tehnice naționale, care nu deosebesc clădirile/monumentele istorice – existente de sute, sau chiar de peste 500 de ani, și testate prin laboratorul natural al istoriei – de clădirile recent construite, chiar dimpotrivă prin includerea lor în categoriile și clasele de importanță superioare (B, II) se impune folosirea coeficienților de siguranță majore. Ceea ce poate să pară o abordare rațională la prima vedere, în practică poate conduce la subestimarea capacității structurilor istorice și supraevaluarea hazardului.

Aplicarea mot a mot a standardelor (în special privind alcătuirea structurilor – moderne – din zidărie de cărămidă (cu goluri), seismice și de fundații) conduc la necesitatea supra-consolidării clădirilor istorice realizate de obicei din zidărie de piatră mixtă sau blocuri ceramice mici, contribuind astfel la pierderea valorilor istorice (material, tehnologie și concepție structurală originală). Actualmente depinde de expertul tehnic în ce măsură consideră anumite prescripții cu caracter orientativ – în momentul în care de exemplu standardul aplicabil este destinat zidăriilor de cărămidă, iar clădirea este din zidărie de piatră – practic nestandardizată – sau dacă va lua în considerare toți coeficienții de siguranță prescriși în calcul. Dar astfel experții care confruntă rezultatele de calcul cu starea tehnică reală a clădirii pot fi trași la răspundere de ce nu au respectat nealterat prevederile unor normative, nefiind astfel protejați de procese în instanță.

Nu există conținuturi cadru clare pentru totalitatea studiilor necesare pentru reabilitarea clădirilor istorice și în special pentru cele care țin de biologia și fizica construcțiilor, studiile istorice, studiile de componente artistice – pentru nivelul de documentație DALI. Astfel, este deosebit de necesară reglementarea specifică a normelor PSI, pentru clădirile istorice, deoarece în prisma evenimentelor recente riscul supra-reglementării este extrem de ridicat. Deja s-au eliberat avize ISU cu prescrierea hidranților interiori în cazuri controversate, iar din lipsa generală de presiune din rețelele locale de apă (în marea majoritate a localităților din România) obligativitatea construirii bazinelor de apă de incendiu va supraîncărca bugetele investițiilor de reabilitare.

O altă problemă legată de valorificarea castelului în scopul creșterii atractivității unei localități se referă la nivelul de pregătire a instituțiilor responsabile pentru administrarea și valorificarea castelului. Trebuie, însă, menționat, că nivelul de pregătire nu se referă în mod exclusiv la nivelul de cunoștințe și expertiză al personalului angajat în aceste scopuri, ci și de numărul lor, ceea ce reflectă și seriozitatea instituțiilor care abordează această temă. Deși administrarea și valorificarea este înțeleasă în acest context la nivel local, responsabilitatea instituțiilor aferente trebuie analizată la nivel național.

În tabelul următor prezentăm evoluția situației personalului angajat în instituții de specialitate pentru patrimoniu în perioada 2007-2013.

Anul	Total personal angajat	Procente (%)	Modificarea absolută
2007	161	18%	0
2008	161	18%	-16
2009	145	16%	-20
2010	125	14%	-21
2011	104	12%	-6
2012	98	11%	-3
2013	95	11%	-
TOTAL	889	100%	-66

Sursa datelor: Strategia sectorială în domeniul culturii 2014-2020

În perioada 2007-2013 numărul specialiștilor a scăzut de la 161 în anul 2007 la 95 în anul 2013, adică cu 66 de persoane. Această scădere s-a produs pe fondul comasărilor și reorganizărilor instituționale și al restructurărilor. Considerăm că este necesar să avem scopul de a crește numărului salariaților (cercetătorilor științifice).

Există însă și exemple pozitive din Transilvania, în care nu numai clădirea a fost renovată, ci și grădina acesteia a fost revitalizată. Nu sunt lucrări de talie foarte mare, dar în cazurile fericite în care o parte din speciile ornamentale lemnoase s-au păstrat- gesturile mici pot avea efecte mari. Dacă grădina primește funcții noi, se fac lucrări de eliminare, toaletare sau plantarea unor arbuști (în cele mai multe cazuri nivelul arbuștilor lipsește), iar aspectul grădinii devine estetic și primitor. Astfel, castelul Mikes din Zabala este un exemplu pozitiv, dar există planuri de revitalizare a grădinii castelelor Bethlen din Criș sau Károlyi din Carei. Parcurile care s-au păstrat pot fi folosite ca și spații de recreere (loc de agrement), spații pentru învățământ de botanică, de arhitectură peisagistică sau de reconstituirea parcurilor etc., loc de concerte și de evenimente culturale, dar și ca parcuri de aventură, piste de ciclism sau de evenimente sportive, echitație etc.

Din punct de vedere juridic, situația devine din nou complexă. În cazul în care se hotărăște transformarea castelului într-un muzeu, proprietarii sau administratorii trebuie să facă față unei proceduri chiar și mai birocratice.

O parte sau chiar întregul imobil poate fi afectat prin înființarea unui muzeu, reglementată prin prevederile Legii muzeelor și a colecțiilor publice nr. 311/2003. Muzeul este instituția de cultură, de drept public sau de drept privat, fără scop lucrativ, aflată în serviciul societății, care colecționează, conservă, cercetează, restaurează, comunică și expune, în scopul cunoașterii, educării și recreerii, măturii materiale și spirituale ale existenței și evoluției comunităților umane, precum și ale mediului înconjurător.

Colecția este ansamblul de bunuri culturale și naturale, constituit în mod sistematic și coerent de către persoane fizice sau persoane juridice de drept public ori de drept privat.

Statul, prin autoritățile administrației publice centrale, precum și autoritățile administrației publice locale protejează muzeele, colecțiile publice și colecțiile private accesibile publicului, garantează libera lor funcționare și dezvoltare și poate acorda proprietarilor și titularilor de alte drepturi reale sprijin financiar și logistic, conform prevederilor legale.

Patrimoniul muzeal este alcătuit din totalitatea bunurilor, a drepturilor și obligațiilor cu caracter patrimonial ale muzeului sau, după caz, ale colecțiilor publice, asupra unor bunuri aflate în proprietate publică și/sau privată. Bunurile care alcătuiesc patrimoniul muzeal pot face obiectul dreptului de proprietate publică a statului și/sau a unităților administrativ-teritoriale ori, după caz, al dreptului de proprietate privată.

Pot face obiectul unui patrimoniu muzeal, conform legii:

- a) bunurile imobile de valoare excepțională, arheologică, istorică, etnografică, artistică, documentară, memorialistică, științifică și tehnică;
- b) siturile și rezervațiile care au caracter arheologic, istoric, artistic, etnografic, tehnic și arhitectural, constituite din terenuri, parcuri naturale, grădini botanice și zoologice, precum și construcțiile aferente;
- c) bunurile clasate în patrimoniul cultural național mobil, de valoare excepțională, arheologică, istorică, etnografică, artistică, documentară, științifică și tehnică, literară, memorialistică, cinematografică, numismatică, filatelică, heraldică, bibliofilă, cartografică și epigrafică, reprezentând mărturii materiale și spirituale ale evoluției comunităților umane, ale mediului înconjurător și ale potențialului creator uman;
- d) alte bunuri care au rol documentar, educativ, recreativ, ilustrativ și care pot fi folosite în cadrul expozițiilor și al altor manifestări muzeale.

În funcție de forma de proprietate, de constituire și de modul de administrare a patrimoniului muzeal, muzeele și colecțiile publice se pot afla în proprietate publică sau privată. Muzeele și colecțiile publice aflate în proprietate privată se înființează, se organizează și funcționează în subordinea persoanelor juridice private sau a persoanelor fizice. După forma de organizare, muzeele și colecțiile publice au personalitate juridică; prin excepție de la regulă, se pot organiza muzee și colecții publice fără personalitate juridică.

În funcție de aria de acoperire teritorială, de mărimea și de importanța patrimoniului, muzeele și colecțiile publice se clasifică astfel:

- a) muzee și colecții publice de importanță națională;
- b) muzee și colecții publice de importanță regională;
- c) muzee și colecții publice de importanță județeană;
- d) muzee și colecții publice de importanță locală.

Muzeele și colecțiile publice de importanță națională sunt muzeele și colecțiile publice de drept public sau de drept privat, care dețin în patrimoniul lor muzeal bunuri de valoare excepțională, semnificative în plan național pentru istorie, arheologie, etnologie, artă, arhivistică, știință, tehnică, literatură, cinematografie, numismatică, filatelie, heraldică, bibliofilie, cartografie și epigrafie.

Muzeele și colecțiile publice de importanță regională sunt muzeele și colecțiile publice de drept public sau de drept privat, care dețin în patrimoniul lor muzeal bunurile prevăzute mai sus, semnificative în plan regional.

Muzeele și colecțiile publice de importanță județeană sunt muzeele și colecțiile publice de drept public sau de drept privat, care dețin în patrimoniul lor muzeal bunurile prevăzute mai sus, semnificative în plan județean.

Muzeele și colecțiile publice de importanță locală sunt muzeele și colecțiile publice de drept public sau de drept privat, care dețin în patrimoniul lor muzeal bunurile prevăzute mai sus, semnificative în plan municipal, orașenesc sau comună.

Acordarea titlaturii de muzeu sau, după caz, de colecție publică de importanță națională, regională, județeană sau locală, după caz, se aprobă prin hotărâre a Guvernului, inițiată de Ministerul Culturii, cu avizul Comisiei Naționale a Muzeelor și Colecțiilor.

Muzeele și colecțiile publice, indiferent de constituire și de forma de proprietate și administrare a patrimoniului muzeal, funcționează în concordanță cu normele metodologice privind muzeele și colecțiile publice, elaborate de Ministerul Culturii, cu avizul Comisiei Naționale a Muzeelor și Colecțiilor, și aprobate prin ordin al ministrului culturii.

Înființarea unui muzeu sau a unei colecții publice presupune doi pași necesari: obținerea avizului prealabil și acreditarea. Pentru înființarea muzeelor și a colecțiilor publice este necesar avizul prealabil al Comisiei Naționale a Muzeelor și Colecțiilor. Obligația obținerii avizului prealabil revine, de drept, persoanei fizice sau juridice care solicită înființarea unui muzeu sau a unei colecții publice. Avizul prealabil pentru înființarea unui muzeu sau a unei colecții publice se acordă în baza unei documentații care să ateste îndeplinirea următoarelor criterii:

- a) existența unui patrimoniu cultural mobil propriu, constituit sistematic și coerent;
- b) existența unui spațiu adecvat funcționării unui muzeu sau a unei colecții publice și organizării unei activități specific muzeale, conform prevederilor legale în vigoare;
- c) existența unei organigrame adecvate structurii și specificului muzeului sau colecției publice pentru care se solicită avizul prealabil;
- d) dovada existenței surselor de finanțare pentru susținerea activității muzeului sau a colecției publice pentru o perioadă de cel puțin un an, din partea persoanei fizice ori juridice care solicită avizul prealabil.

În vederea obținerii avizului prealabil pentru înființarea muzeelor și colecțiilor publice, persoana fizică sau juridică depune, la compartimentul de specialitate din cadrul Ministerului Culturii, următoarea documentație:

- a) cererea de solicitare a avizului prealabil pentru înființarea muzeelor și a colecțiilor publice;
- b) motivarea intenției de înființare a muzeului, incluzând enunțarea misiunii acestuia, a scopurilor și obiectivelor sale de activitate;

- c) prezentarea grupului-țintă/beneficiarilor, a impactului asupra comunităților/colec-tivităților cărora se adresează;
- d) lista bunurilor culturale ce vor constitui patrimoniul muzeului sau al colecției publi-ce, incluzând denumirea, autorul, proveniența bunurilor;
- e) dovada existenței unui sediu/spațiu pentru muzeul sau colecția publică, împreună cu planurile acestuia (cuprinzând alocarea spațiilor, cu menționarea circuitului ad-ministrativ, de vizitare, de depozitare);
- f) planul expozițional și tematica expozițională;
- g) proiectul regulamentului de organizare și funcționare a muzeului sau colecției publi-ce, proiectul de organigramă și statul de funcții;
- h) proiecția bugetară pentru organizarea muzeului sau a colecției publice;
- i) graficul activității de organizare a muzeului sau a colecției publice, cu menționarea termenelor de desfășurare a acțiunilor specifice;
- j) proiecția bugetară pentru primul an de funcționare a muzeului sau a colecției publice;
- k) planul de activități pentru primul an de funcționare a muzeului sau a colecției publice;
- l) documentație atestând capacitatea organizatorică a solicitantului (experiența națio-nală sau internațională, colaborări și parteneriate cu autoritățile publice, cu alte orga-nizații guvernamentale și neguvernamentale din țară și din străinătate, după caz);
- m) nominalizarea partenerilor și a responsabililor de proiect, însoțite de C.V.-uri-le acestora.

Compartimentul de specialitate din cadrul Ministerului Culturii verifică integralitatea și corectitudinea documentației depuse în vederea obținerii avizului prealabil pentru înființarea muzeului sau a colecției publice și o supune avizării Comisiei Naționale a Muzeelor și Colecțiilor în termen de 30 de zile de la înregistrarea ei. În cazul în care documentația depusă este incompletă, compartimentul de specialitate va returna do-cumentarea solicitantului, spre completare, în termen de 10 zile de la data depunerii acesteia. Solicitarea se face în scris, cu precizarea expresă a documentelor lipsă. Avizul se comunică solicitantului de către compartimentul de specialitate din cadrul Ministe-rului Culturii în termen de 15 zile de la acordarea acestuia de către Comisia Națională a Muzeelor și Colecțiilor.

În situația în care avizul Comisiei Naționale a Muzeelor și Colecțiilor este nefavorabil, solicitantul are dreptul la contestație în termen de 30 de zile de la comunicarea avizului de către compartimentul de specialitate din cadrul Ministerului Culturii. Contestațiile se depun la compartimentul de specialitate din cadrul Ministerului Culturii. Contestația se analizează și se soluționează la nivel de ministru, în termen de 20 de zile de la depu-nera acesteia, rezoluția urmând a i se comunica solicitantului, prin compartimentul de specialitate din cadrul Ministerului Culturii, în termen de 5 zile de la scurgerea terme-nului de soluționare a contestației.

Funcționarea muzeelor și a colecțiilor publice, indiferent de forma de constituire, pro-prietate și administrare a patrimoniului, este condiționată de acreditarea acestora.

Persoanele fizice și persoanele juridice de drept privat, care au înființat sau înființează muzee și colecții publice în baza avizului prealabil, sunt obligate să solicite Ministerului Culturii acreditarea acestora; cererea de acreditare se depune la direcția pentru cultură județeană, respectiv a municipiului București, în a cărei rază teritorială se află sediul muzeului sau al colecției publice respective. Acreditarea muzeelor și a colecțiilor publice se aprobă, la propunerea Comisiei Naționale a Muzeelor și Colecțiilor, prin ordin al ministrului culturii. Acreditarea temporară poate conține condiții sau recomandări în conformitate cu dispozițiile legale în vigoare.

Domeniul de intervenție 2.1 – Cartografierea, ocrotirea și restaurarea patrimoniului construit și natural

Strategia sectorială în domeniul culturii 2014-2020 ne oferă o imagine amplă despre situația patrimoniului cultural național imobil, categorie care conține și castelele și conacele din Transilvania. Conform acestei strategii, patrimoniul cultural național imobil poate include:

- rezervații naturale;
- peisaje culturale (așezări, drumuri, amenajări agricole);
- clădiri (case, conace, castele, edificii de cult, edificii publice precum școli, spitale, hanuri, gări etc.);
- centre istorice ale localităților (care încorporează străzi, piețe, fronturi de case);
- cimitire și monumente funerare;
- vestigii arheologice (ruine, urme materiale ale unor culturi și civilizații aflate în sol sau sub apă);
- instalații tehnice (mori, ateliere, fabrici, sonde);
- patrimoniu subacvatic (epave, așezări sau edificii acoperite în prezent de apă).

Pentru a răspunde unor imperative de armonizare terminologică și de facilitare a exprimării, toate bunurile ce pot fi incluse în categoria de patrimoniu imobil sunt definite ca monumente istorice și sunt supuse regimului instituit prin Legea nr. 422/2001, cu modificările și completările ulterioare, care dispune că monumentele istorice sunt bunuri imobile, construcții și terenuri situate pe teritoriul României, semnificative pentru istoria, cultura și civilizația națională și universală. Regimul de monument istoric este conferit prin clasarea acestor bunuri imobile conform procedurii prevăzute în aceeași lege.³⁰ Definiția termenului de protejare este dată de legiuitor în Legea nr. 422/2001, cu modificările și completările ulterioare: „prin protejare se înțelege ansamblul de măsuri cu caracter științific, juridic, administrativ, financiar, fiscal și tehnic menite să asigure identificarea, cercetarea, inventarierea, clasarea, evidența, conservarea, inclusiv paza și întreținerea, consolidarea, restaurarea, punerea în valoare a monumentelor istorice și integrarea lor social-economică și culturală în viața colectivităților locale.”³¹

30. Strategia sectorială în domeniul culturii 2014–2020, p. 54.

31. Strategia sectorială în domeniul culturii 2014–2020, p. 55.

Lista monumentelor istorice din România a fost actualizată în februarie 2016 și a fost publicată în Monitorul Oficial al României, anul 184 (XXVII), Nr. 113 bis, partea I din 15 februarie 2016, având un caracter oficial și legal.³²

Din punct de vedere structural, monumentele sunt grupate pe patru categorii, în funcție de natura lor: monumente de arheologie; monumente de arhitectură; monumente de for public; monumente memoriale și funerare. Din punct de vedere valoric, lista monumentelor istorice cuprinde următoarele categorii: Categoria A – monumente de interes național; Categoria B – monumente de interes local.

- Monumente de arheologie – categoria I;
- Monumente de arhitectură – categoria a II-a;
- Monumente de for public – categoria a III-a;
- Monumente memoriale și funerare – categoria a IV-a.

Această clasare însă nu abordează separat castelele, această sarcină fiind asumată de organizații civile care se ocupă cu cartografierea castelelor. Dezbaterile mai ample a situației cartografierii este prezentă la Prioritatea III.

Realizarea acestei strategii s-a întâmplat cu contribuția a mai multor experți din diferite domenii de interes pentru conservarea, protejarea și valorificarea patrimoniului cultural: arhitecți, istorici de artă, manageri de proiecte ai finanțărilor nerambursabile, operatori turistici și peisagiști. În urma prelucrării studiilor realizate de ei, respectiv în urma dezbaterilor publice și conferințelor organizate în acest domeniu, am ajuns la concluzia că nu există o strategie națională amplă și pe termen lung de revitalizare a castelelor din România.

În urma celor analizate formulăm punctele/direcțiile prin care autoritățile competente – nu numai Ministerul Culturii; ca ministerul principal de resort ci în strânsă colaborare cu Ministerul Dezvoltării Regionale și Amenajării Teritoriului – fiind responsabil pentru domeniul general al construcțiilor dar și toate instituțiile și ministerele legate de eficientizarea administrării fondurilor Europene – pot contribui la crearea unui sistem necesar pentru punerea în valoare a acestui segment al patrimoniului construit cultural.

Nici până în momentul de față nu există un inventar național complet sau o topografie profesională incluzând toate clădirile istorice (lista națională a monumentelor istorice nu este nici ea completă) din categoriile cetăților/fortificațiilor medievale, castelelor și în special a curiilor. Suplimentar Lista Națională a Monumentelor cuprinde prea puține informații. Un exemplu bun de urmărit ar fi evidența cadastrală din SUA, unde datele cadastrale, topografice, cele de identificare a terenurilor, datele aferente regimului de

32. <http://www.monitoruloficial.ro/emonitornew/emonviewmof.php?fid=MS43MzU3MDc1OTk5ODA2RSszMA==>, ultima accesare 16.02.2016

proprietate, precum și toate informațiile suplimentare (deci în cazul nostru minim datele de pe lista națională a monumentelor) sunt adunate într-o bază de date pe suport de hartă digitală (GPS) accesibile pentru toată lumea (desigur cu sistemele de securitate necesare privind protejarea datelor).

Ideea principală privind eficientizarea punerii în valoare a castelelor/reședințelor nobiliare și cetăților este necesitatea imperativă a majorării fondurilor aferente conservării, protejării și promovării patrimoniului cultural și natural (actualmente POR 5.1), respectiv cerința de completare a axei, sau crearea a unor axe noi directe (țintite) pentru:

- (1) Valorificarea / includerea în rețele turistice a cetăților/fortificațiilor medievale (atât pentru cele din categoria A cât și cele din categoria B);
- (2) Revitalizarea și includerea în rețele turistice a castelelor și curiilor (atât pentru cele din categoria A cât și cele din categoria B).

Pe perioada 2014-2020 bugetul alocat acestei axe este de 300,3 milioane de euro, la nivel național (fiind similar bugetului perioadei 2007-2013), din care aprox. 99-100 milioane de euro revine aproximativ regiunilor de dezvoltare de pe teritoriul Transilvaniei. Clădirile istorice din aceste categorii (pe lângă clădirile istorice orășenești, bisericile, mănăstirile, elementele patrimoniului cultural industrial) nu pot să reprezinte mai mult de 25% din totalitatea construcțiilor istorice, deci maxim 25-30 milioane de euro pot fi calculate pentru reabilitarea acestui segment din patrimoniul cultural, adică pentru necesarul anterior calculat sunt necesare peste 30 de cicluri de finanțare pentru a acoperi necesitățile.

Desigur există și alte surse pentru reabilitarea castelelor (atât din fonduri europene, cât și bugetele de stat centrale și locale, dar și fonduri private), însă raportul anterior calculat atrage atenția asupra posibilităților de eficientizare atât a cheltuielii fondurilor Europene, cât și punerea în valoare a unui segment producător de venituri, motor al turismului, al patrimoniului cultural aflat în pericol de dispariție. Conform celor prezentate în capitolul 3, starea tehnică a majorității clădirilor din acest segment al patrimoniului cultural se află în stare de ruină, respectiv avansat degradată.

Este astfel clară, fiind demonstrată și prin rata ridicată de absorbție (nu se reiau aceste date din rapoartele experților domeniilor colaterale), peste 100% pentru toate regiunile de dezvoltare – necesitatea majorării bugetului și revizuirea criteriilor de eligibilitate pentru a înlesni posibilitatea de reabilitare specifică acestor categorii de clădiri. Nu se pot reabilita toate castelele ca muzee sau ca centre culturale.

Este foarte binevenită deschiderea spre finanțarea reabilitării monumentelor istorice și a programelor administrate prin AFIR: PNDR (FEADR), submăsura 7.6. – Investiții asociate cu protejarea patrimoniului cultural, dar prin limitarea beneficiarilor eligibili la diversele regimuri de proprietate care dețin „obiective de patrimoniu cultural de utilitate publică de clasă B” – dar și datorită punctajul legat de lista (majoritar incompletă)

a localităților cu potențial turistic (natural și cultural, elaborat în perioada aderenței țării noastre la UE) – practic castelele și curiile care ar fi folosite ca pensiuni, case pentru oaspeți, sau pur și simplu reabilite pentru funcțiunea originală sunt excluse din start³³.

Pe de altă parte cetățile / fortificațiile medievale – care sunt în proprietatea comunelor și pot fi reabilite pentru a le asigura utilitate publică – prin amploarea lor pot fi cu greu incluse în limita bugetului eligibil de 500.000 euro, doar săpăturile arheologice pentru a se ajunge în interiorul incintei cetății la cota de călcare istorică – în majoritatea cazurilor – ar putea consuma suma stabilită, nelăsând fonduri pentru consolidări, completări, respectiv asigurarea accesului în siguranță a turiștilor, nevorbind de asigurarea accesului până la sit, amenajarea parcurilor, racordarea la utilități, cel puțin curent electric etc. Astfel practic cetățile medievale care acoperă suprafețe mai mari de 1000-1200 mp nu pot fi eficient incluse în acest program de finanțare.

Și în cazul proprietăților de stat, dar în special în cazul celor private (persoane juridice: ONG-uri, IMM-uri, dar și persoane fizice) demararea unui proces de reabilitare este îngreunată de lipsa fondurilor deja la pornire. Pentru orice aplicație pentru fonduri (Europene în special) este nevoie de o documentație amplă și relativ costisitoare.

În cazul clădirilor istorice în special din mediu rural (de multe ori situații caracterizate prin lipsa resurselor financiare) doar pentru elaborarea documentațiilor (studii și documentația DALI) ar fi extrem de folositoare crearea unor fonduri (județene sau centralizate și coordonate prin Ministerul Culturii) la care să se poată depune aplicații pentru obținerea fondurilor necesare doar pentru comandarea, elaborarea documentațiilor³⁴. Ministerul Culturii nu are un buget foarte generos, dar aceste fonduri ar trebui investite în așa fel încât să ajute proprietarii la accesarea fondurilor mai considerabile pentru executarea în sine a lucrărilor. Nu considerăm eficientă comandarea centralizată a studiilor și proiectelor, deoarece factorul principal în derularea unui program de punere în valoare a unui castel (a unei clădiri istorice) în mod natural trebuie să fie proprietarul însuși. Trebuie să fie responsabilitatea lui alegerea echipei de specialiști, în toate fazele de cercetare-proiectare și până la urmă de execuție.

Informațiile acumulate prin săpăturile arheologice, dar și prin diverse studii de bază (dendrocronologie, analiza pietrelor de construcții pentru identificarea carierelor istorice)

33. Conținutul cadru al măsurii 7.6. prin identificarea a două documentații necesare una DALI conform HG 28/2008 și un SF – conform Dispoziția Ministrului Culturii 4300/2005, la rândul lui deschide discuții, și necesită clarificare pentru eficientizare și reducerea birocrăției dar aceste demersuri trebuie făcute în paralel cu elaborarea strategiilor generale.

34. Un sistem de acest gen este funcțional de ani de zile în județul Harghita, deschis pentru biserici în special, unde se poate aplica atât pentru finanțarea (parțială) a elaborării documentațiilor, cât și pentru executarea de lucrări.

obținute la diversele cercetări orientate pe obiect prezintă interes regional/național. Astfel, se propune crearea unor programe naționale/regionale pentru cofinanțarea acestor studii, respectiv includerea rezultatelor în bazele de date județene (ale Muzeelor de Istorie) sau regionale/naționale special create.

Eficientizarea elaborării săpăturilor arheologice în faza de cercetare (dar și pe parcursul execuției) este o problemă mai complexă și necesită armonizarea și eficientizarea legislației în vigoare, problemă menționată în prezenta lucrare doar la nivel de semnal de alarmă. Experiența arată că eficiența colaborării cu specialiștii/arheologii Muzeelor de Istorie Județene depinde extrem de mult de personalul (în special de conducere) acestor instituții.

Similar studiilor arheologice preliminare ar fi de dorit crearea unui fond de cercetare din care s-ar putea finanța studiile complexe arheologice sau studiilor de fizica construcțiilor, dendrocronologia pentru colectarea informațiilor legate de tipurile de pietre de zidărie și determinarea carierelor (istorice) de proveniență ale acestora; contribuind la crearea unei baze de date naționale.

Programul operațional 2.1.1 – Dezvoltarea de programe de susținere a proprietarilor și administratorilor de castele în demersurile lor de revitalizare a obiectelor de patrimoniu

Obiective operaționale:

- majorarea fondurilor alocate domeniului reabilitării clădirilor istorice, crearea axelor special dedicate categoriilor de cetăți și castele
- flexibilizarea/raționalizarea fondurilor accesibile prin PNDR
- crearea unor fonduri/programe de finanțare noi sau în cadrul sistemelor existente (de exemplu AFCN) axe pentru proiecte privind acoperirea cheltuielilor de cercetare-proiectare
- crearea unor fonduri județene, regionale sau naționale pentru cofinanțarea săpăturilor arheologice

Programul operațional 2.1.2 – Dezvoltarea condițiilor legale și sociale pentru conservarea și protejarea castelelor

Obiective operaționale:

- clarificarea situației juridice ale castelelor naționalizate în perioada comunismului și încă neretrocedate
- retrocedarea castelelor și a domeniilor aparținătoare, naționalizate în perioada comunismului, care astăzi au o situație juridică clară, dar încă nu au fost retrocedate
- lucrări urgente de conservare la castele: refacerea și consolidarea șarpantelor și a structurii de zidărie, pentru a opri degradarea accelerată a acestor edificii

Domeniul de intervenție 2.2 – Promovarea castelelor

„Ca și concept, marketingul cultural este destul de vehiculat, inclusiv strategiile guvernamentale din sfera culturii și reglementările legale în domeniu țin cont de acest concept și îl promovează. Din păcate, practica arată că acesta nu este foarte înțeles sau cel puțin nu i se acordă suficientă atenție în cadrul strategiilor manageriale” – spune într-un interviu dat site-ului laa.ro Alexandra Zbucnea, lector la Facultatea de Comunicare și Relații Publice din cadrul SNSPA. În părerea ei, însă, sunt și semne pozitive care arată o tendință de schimbare de mentalitate în acest sens, atât la nivelul instituțiilor publice de cultură, cât și la nivelul ONG-urilor de acest profil. Mai interesant este faptul că există câteva agenții de publicitate care se ocupă cu câteva proiecte sau instituții/organizații de cultură, în întregime pro-bono.

Marketingul cultural în general se află la începutul drumului în România, dar marketing-ul, promovarea castelelor este o provocare chiar și mai mare. În cazul proprietarilor privați, promovarea castelelor se pune numai în cazul în care proprietarul se decide în a-l deschide publicului și dorește să genereze venit din această activitate. Întrebarea devine mai interesantă în cazul proprietarilor publici, adică administrații locale, sau ONG-uri care au în administrare un castel, ruină sau un conac. Exact ca în cazul organizațiilor culturale, și în aceste situații facem față mai multor lipsuri „de bază” care conduc la lipsa activităților (profesioniste) de marketing. Este vorba, în primul rând, de lipsa fondurilor ce pot fi investite tocmai în această cauză. Diferențele de salariu dintre un specialist de marketing la o firmă de publicitate sau la un ONG cultural sunt așa de mari, încât abia mai există expert în domeniu care să aleagă a doua variantă ca loc de muncă. Majoritatea instituțiilor și ONG-urilor nu au un departament de marketing, ceea ce este un alt aspect „înfricoșător”: chiar și acele persoane care ar dori să lucreze la o astfel de instituție, nu vor să lucreze fără o echipă de specialiști. Așa ajungem la o altă lipsă, cea a specialiștilor în domeniul de marketing cultural, o profesie care este aproape inexistentă în România.

Programul operațional 2.2.1 – Dezvoltarea condițiilor de colaborare între unități interesate de promovarea castelelor

Obiective operaționale:

- dezvoltarea parteneriatelor cu sectorul turistic
- dezvoltarea unor programe integrate de gestiune și utilizare a monumentelor istorice de natură să genereze bunăstare și dezvoltare economică
- încurajarea instituțiilor financiare pentru identificarea și dezvoltarea soluțiilor de finanțare
- dezvoltarea unui program asemănător „Adoptă un castel” pentru profesioniștii în marketing

Programul operațional 2.2.2 – Dezvoltarea cunoștințelor în domeniul de marketing, promovare și comunicare a părților responsabile pentru castele (proprietari, administrații publice, ONG-uri)

Obiective operaționale:

- organizarea la nivel local, regional și național a unor cursuri de marketing și comunicare în sfera culturală, accesibile în mod special lucrătorilor culturali
- crearea de fondurilor publice pentru organizarea și participarea la astfel de cursuri
- extinderea „grupului țintă” în cazul seminariilor, conferințelor și simpoziunilor de comunicare și promovare, care să includă și lucrătorii culturali
- crearea rețelei profesioniștilor de marketing care se ocupă cu castele și conace

Programul operațional 2.2.3 – Dezvoltarea programelor educaționale pentru lucrătorii culturali

Obiective operaționale:

- dezvoltarea la nivel național a strategiilor de cultură având în vedere această lipsă a lucrătorilor culturali
- reluarea la nivel național a programului educațional de „Management cultural”
- dezvoltarea de fonduri nerambursabile în domeniul de management și marketing cultural
- crearea rețelei de profesioniști în domeniul marketingului cultural în scopul asigurării unui nivel înalt de educație și calificare în domeniu

Domeniul de intervenție 2.3 – Responsabilizarea autorităților cu atribuții în domeniu

Din momentul clasării, activitățile și măsurile de protejare a monumentelor istorice sunt considerate drept răspuns la un interes public, general, căruia i se subsumează interesele private, ori de grup, sau cele locale, și care astfel fundamentează rolul autorităților publice (centrale) în îndeplinirea acestui interes public.

În același timp, prin efectul actelor normative în vigoare și având în vedere misiunea sa declarată, Ministerului Culturii îi revin responsabilități specifice în ceea ce privește coordonarea și administrarea întregului sistem de protejare a monumentelor istorice, indiferent de regimul juridic de proprietate sau de calitatea deținătorilor, astfel încât să se poată asigura o abordare strategică coerentă și integrată a acestui domeniu esențial pentru prezervarea moștenirii noastre culturale, a identităților noastre.

Programul operațional 2.3.1 – Crearea condițiilor necesare pentru o descentralizare la nivel național în domeniul administrării și protejării obiectelor de patrimoniu cultural

Obiective operaționale:

- dezvoltarea departamentelor de specialitate cel puțin la nivel regional și național în scopul asigurării de asistență pentru administrații locale în demersurile sale de protejare, conservare și valorificare a patrimoniului cultural, în special a castelelor și conacelor
- dezvoltarea fondurilor necesare pentru a crea departamente de specialitate la nivel local în scopul asumării responsabile a activităților de protejare, conservare și valorificare a castelelor și conacelor

- organizarea la nivel județean a birourilor de asistență specială acordată în primul rând proprietarilor de castele și administratorilor privați și ONG-urilor. Resursa umană a acestor birouri să cuprindă un expert măcar din următoarele domenii: un jurist, un angajat al administrației locale, un arhitect, un peisagist, un istoric de artă și un consilier principal de patrimoniu cultural.

Domeniul de intervenție 2.4 – Modernizarea infrastructurii conexe castelurilor în scopul creșterii accesibilității lor

Fundația Națională a Tinerilor Manageri a demarat cu câțiva ani în urmă un proiect multianual dedicat tinerilor întreprinzători în domeniul turismului. În cadrul acestui proiect s-a realizat în anul 2012 un studiu despre obiceiurile turiștilor străini care au vizitat Europa de Est în ultimul an sau care intenționează să viziteze regiunea în următoarele 12 luni.

Colectarea datelor s-a desfășurat în lunile decembrie 2011 – martie 2012 pe un eșantion stratificat de 5000 de turiști străini, care au vizitat în ultimul an o țară din Europa de Est sau care intenționează să viziteze regiunea în următoarele 12 luni – reiese din raportul studiului. La chestionar au răspuns turiști din 124 de țări, dar 93,5% din turiști provin din doar 40 de țări.

Una dintre temele cercetate erau motivele pentru care străinii aleg să viziteze o țară din Europa de Est. Rezultatele arată că 35% din motivele identificate se referă la obiective ce merită vizitate, iar acest rezultat proiectat pe țări, arată că România este, după Cehia, țara care are cele mai multe obiective turistice care merită vizitate.³⁵

Studiul cuprinde și o parte în care s-a făcut evaluarea României ca destinație turistică. „Străinii care au vizitat recent sau intenționează să viziteze curând țări din Europa răsăriteană au fost rugați să evalueze România. Evaluarea s-a făcut atât în funcție de experiență personală, cât și pe baza informațiilor citite, văzute sau auzite cu diverse ocazii. Notele au pornit de la 1 – evaluarea cea mai slabă și au mers până la 5 – evaluarea cea mai bună. Între 60 și 75% din străini au dat note României, abținându-se de la evaluare mai ales în cazul aspectelor precum oportunitățile pentru noi aventuri și calitatea produselor și serviciilor din magazine. Tradițiile și natura înconjurătoare reprezintă atu-urile cele mai importante ale României, iar mijloacele de transport în comun și siguranța personală au primit cele mai slabe puncte.”³⁶

35. Cercetare privind comportamentul, motivațiile și așteptările turiștilor străini care au vizitat o țară din Europa de Est în ultimul an sau care intenționează să viziteze regiunea în următoarele 12 luni, p. 16, 2012, București.

36. Cercetare privind comportamentul, motivațiile și așteptările turiștilor străini care au vizitat o țară din Europa de Est în ultimul an sau care intenționează să viziteze regiunea în următoarele 12 luni, p. 32, 2012, București

„Gestionarea obiectivelor turistice, culturale și istorice este aspectul care a primit nota medie 3,65. Note mari au acordat acestei probleme cei din Egipt, China, Suedia, Israel, Rusia, Moldova, India, Japonia, Irlanda. Note mici a primit România la acest capitol de la bulgari, cehi, portughezi, belgieni, greci, germani, norvegieni, turci, olandezi, italieni, finlandezi, slovaci, estonieni. (...)”

Accesul la obiectivele turistice vizitate (distanță, infrastructură, informații) a fost evaluat cu nota medie de 3,58. Note mari au acordat cei din Macedonia, Israel, Irlanda, Ucraina, Egipt, Italia și Moldova, iar note mici au acordat cei din Cehia, Belgia, Serbia, Norvegia, Finlanda, Bulgaria, Slovenia, Turcia, Franța, Germania și Japonia.”³⁷

Concluziile studiului arată că pentru majoritatea turiștilor străini peisajele naturale sunt de mare atractivitate, li se par interesante obiceiurile și tradițiile, iar la capitolele privind mijloacele de transport public (legături, curățenie), siguranță și securitate personală țara noastră stă foarte prost.

Aceste rezultate, din păcate, nu sunt așa de surprinzătoare nici la începutul anului 2016. În capitolele anterioare am abordat tema restaurării, respectiv a marketingului și a promovării castelurilor și conacelor, dar nu se poate spune cu exactitate unde ar trebui să se înceapă dezvoltările: cu restaurarea, cu promovarea sau cu asigurarea accesului la aceste obiective de patrimoniu. Din punct de vedere a atractivității locale este o problemă enormă deoarece chiar și acele obiective de patrimoniu care sunt într-o stare destul de bună și merită vizitate, de multe ori nu sunt accesibile. Accesibilitatea înseamnă atât infrastructura „hard”, de bază, adică drumuri, poteci, atât pentru turiști care sunt pe jos, cu mașina sau cu bicicleta. Accesibilitatea înseamnă, de asemenea, plăcuțe de informare în mai multe limbi, lipsa de informații privind locația și importanța obiectivelor de patrimoniu fiind una dintre problemele principale ale accesibilității. Mai mult, chiar dacă există un drum spre și informații despre locația obiectivului de patrimoniu, turistul se găsește în situația în care nu poate să intre în obiectivul vizitat, nu știe pe cine să roagă să-i deschidă ușile unei biserici sau castel. Accesul obiectivelor de patrimoniu pentru oameni cu dizabilități este aproape imposibilă.

Astfel, creșterea nivelului de acces fizic la aceste obiective, castele și conace în cazul nostru, este la fel de importantă ca și restaurarea sau promovarea lor.

37. Cercetare privind comportamentul, motivațiile și așteptările turiștilor străini care au vizitat o țară din Europa de Est în ultimul an sau care intenționează să viziteze regiunea în următoarele 12 luni, p. 32, 2012, București.

Program operațional 2.4.1 – Creșterea gradului de accesibilitate fizică a castelelor și conacelor

Obiective operaționale:

- reabilitarea drumurilor ce conduc la castele și conace, construirea de piste pentru bicicliști
- realizarea panourilor de informare la nivel local și județean cu indicații concrete despre direcția spre castel, respectiv despre obiectivele de patrimoniu în cauză
- dezvoltarea de sisteme online (coordonate gps) prin care turiștii pot găsi ușor obiectivele de patrimoniu
- alocarea fondurilor nerambursabile în scopul dezvoltării infrastructurii conexe castelelor

Program operațional 2.4.2 – Creșterea gradului de accesibilitate a castelelor și conacelor pentru persoane cu orice fel de deficiență

Obiective operaționale:

- accesibilizarea ofertei culturale transmisă de castele și conace pentru persoane surzi sau cu deficiențe de auz
- asigurarea accesului persoanelor cu dizabilități la obiectivele culturale, atât în grădinile castelelor, cât și în interiorul lor
- dezvoltarea de descrieri și prezentări despre obiective de patrimoniu pentru persoanele nevăzătoare

PRIORITATEA 3 – DEZVOLTAREA CASTELELOR CA UNITĂȚI CULTURALE

Transilvania a rămas și astăzi un spațiu multicultural și multietnic, iar castelele oglindesc acest caracter interesant (și neutilizat pe deplin în scopuri cultural-turistice sau chiar politice pozitive) al regiunii. În zona sudică a Transilvaniei găsim castele construite de nobili sași (chiar dacă nu foarte mare la număr), în zona sud-vestică (Hunedoara, Hațeg, Caraș-Severin) de nobilimea de origine românească, în Banat avem multe reședințe ale comercianților și burghezilor germani sau evrei, în zona centrală și estică a Transilvaniei majoritatea castelelor au fost deținute de nobilimea și aristocrația maghiară. Trebuie să precizăm că mai multe familii nobiliare din Transilvania sau din Ungaria istorică au fost de origine franceză, germană, italiană, cehă, poloneză etc.

Aceste clădiri sunt mărturii eclatante ale unor epoci istorice trecute, impresionează nu numai prin vechimea lor, ci și prin faptul că sunt unele dintre puținele rămășițe ale patrimoniului construit de un strat social care în zilele noastre nu mai există (bineînțelese trăiesc succesorii nobilimii de altădată, dar stilul lor de viață, rolul în societate, privilegiile lor nu mai sunt valabile). O clădire de câteva sute de ani „vorbește” și despre conjunctura în care a fost ridicată. De exemplu, din epoca Renașterii nu prea s-au păstrat biserici în Transilvania, din această cauză castelele nobiliare (Sânmiclăuș, Criș, Medieșul Aurit etc.) sunt mărturiile cele mai semnificative ale arhitecturii epocii respective. Stilul

neoclasicist respectiv stilurile din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și din primele decenii ale secolului XX. de asemenea sunt reprezentate în anumite castele care sunt adevărate capodopere ale arhitecturii transilvane.

Clădirile (dar și întreaga reședință nobiliară extraurbană) au o valoare istorică, literară, de istoria arhitecturii, și pot fi considerate adevărate „centre culturale” ce găzduiau biblioteci și colecții de artă: în sălile castelelor erau expuse diferite colecții (de tablouri, de artă aplicată, de arme, de covoare orientale, colecții științifice etc.), dintre care colecția de portrete ale strămoșilor era prezentă aproape în toate edificiile. Deci amenajarea castelelor întrunea mai multe ramuri ale artei: arhitectură, arta amenajării interioare, amenajarea parcurilor, artă decorativă etc.

Castelele jucau un rol special și în **viața literară transilvană**, mai ales în prima jumătate a secolului XX. Dintre acestea menționăm castelul Boncza de la Ciucea (proiectat în stil eclectic de renumitul arhitect Ignác Alpár în jur de 1893, reconstruit în stil neobizantin la comanda lui Octavian Goga în anii 1920), unde a locuit poetul Endre Ady, ca și soțul (după 1915) fiicei lui Miklós Boncza, scriitoarea și poeta Berta (Csinszka). După moartea din 1919 a lui Ady, Berta Boncza, recăsătorită cu pictorul Ödön Márffy vânduse castelul poetului Octavian Goga, care a renovat clădirea distrusă și devastată de către localnici în 1918-19. Un alt castel care a avut un rol „literar” important este cel de la Brâncovenești unde proprietarul, János Kemény, aristocrat și scriitor în anii 1920-30, a fondat societatea Helikonul Transilvan, care întrunea mai mulți poeți, scriitori și oameni de cultură ai vremii. Ultimul proprietar de succes, romanele lui sunt editate și astăzi. Mai multe personaje ale nobilimii transilvane figurează chiar în romane sau în beletristică (de exemplu, baronul László Nopcsa, comite de Hunedoara, a cărei viață tumultuoasă era redată de personajul banditului Fația Negra din romanul Sărmanii bogați din 1860 al romancierului Mór Jókai, sau din binecunoscutul roman de aventuri al lui Jules Verne, Castelul din Carpați).

Ansamblul nobiliar reprezenta centrul simbolic al domeniului nobiliar și al localității din care făcea parte. Un castel, o reședință nobiliară, adică clădirea centrală (împreună cu clădirile anexe – grajd, manej, bucătărie, aripa servitorilor etc. și parcul), prin limbajul arhitectural adoptat (suprafețe ornamentate cu decorații plastice; volumetrie impunătoare; blazoanele și inscripțiile referitoare la construirea clădirilor și la comanditar, expuse la vedere) a oglindit starea financiară a comanditarului și rolul său în societate. Construcția reprezenta concepțiile personale ale comanditarului, iar prin înfățișarea exterioară și amenajarea somptuoasă a interiorului, era un simbol al vechimii și al rolului distins al familiei nobiliare. Parcurile și grădinile ornamentale din jurul castelelor (începând din epoca barocă) erau considerate de asemenea elemente distinctive arhitecturale reprezentative ale castelelor.

Ca și fapt pozitiv, dorim să menționăm că dorința de salvare, conștientizarea importanței de revitalizare și prelungirea vieții grădinilor de castele arată o tendință de creștere. Acest lucru se datorează muncii unor oameni de specialitate, ale unor pro-

grame care au ca și obiectiv salvarea castelelor, prezentarea exemplurilor pozitive din Europa Occidentală, și nu în ultimul rând educarea și conștientizarea tinerilor referitor la importanța salvării patrimoniului cultural și istoric.

Domeniul de intervenție 3.1 – Realizarea bazelor de date detaliate ale castelelor din Transilvania

„Proiectul Monumente Uitate (inițial moNUmenteUITATE) a fost inițiat în 2008 de dr. prof. arh. Anca Brătuleanu. El se adresa studenților din anul III de la Facultatea de Arhitectură a Universității de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” din București, propunându-le acestora cercetarea pe teren a unor clădiri de patrimoniu „uitate”: vechile reședințe din mediul rural ale nobililor fostului Imperiu Austro-Ungar. Motivul: lipsa de informații istorice sau statistici recente cu privire la situația actuală a acestor monumente.”

„Site-ul monumenteuitate.org este o bază de date amplă, dinamică și în continuă dezvoltare, dar și o platformă de promovare a reședințelor nobiliare extraurbane din România. Prezentând deopotrivă ansambluri nobiliare existente astăzi in situ, dar și numeroase altele dispărute, site-ul își propune să le includă atât pe cele clasate în Lista Monumentelor Istorice 2010, dar și pe cele neclasate. Platforma online cuprinde informații accesibile deopotrivă publicului specialist și celui larg, ce își propune ca acestea să fie cât mai corecte și argumentate din punct de vedere științific.”

Pe baza demersului „Castel în Transilvania” stă inițiativa Grupului PONT, site-ul www.castelinttransilvania.ro, care încearcă aproape același lucru ca site-ul monumenteuitate.org, adică cartografierea, realizarea bazei de date a castelelor și conacelor din Transilvania. Aceste două site-uri sunt, de fapt, cele mai mari baze de date în acest sens și ambele proiecte afirmă că datele culese de ei sunt departe de a fi complete.

Nici până în momentul de față nu există un inventar național complet sau o topografie profesională incluzând toate clădirile istorice (lista națională a monumentelor istorice nici ea nu este completă) din categoriile cetăților/fortificațiilor medievale, castelelor și în special a curiilor. Suplimentar Lista Națională a Monumentelor cuprinde prea puține informații. Un exemplu bun de urmărit ar fi evidența cadastrală din SUA, unde datele cadastrale, topografice, cele de identificare a terenurilor, datele aferente regimului de proprietate, precum și toate informațiile suplimentare (decă în cazul nostru minim datele de pe lista națională a monumentelor) sunt adunate într-o bază de date pe suport de hartă digitală (GPS) accesibile pentru toată lumea (desigur cu sistemele de securitate necesare privind protejarea datelor).

Se propune pe de o parte crearea suportului informatic pentru astfel de baze de date – iar până la realizarea conectării la sistemul sau integrării la sistemul cadastral să se lanseze un program național de colectare de date, pornind de la verificarea datelor din lista monumentelor istorice dar cu posibilitatea accesării și din exterior: ONG-uri, proprietari, care să poată să furnizeze informații suplimentare, creând sistemul de verificare a datelor

care devin incluse în baza de date și care pot deveni publice. Se recomandă abordarea realizării bazelor de date pe categorii de clădiri, verificarea listei integrale fiind extrem de laborioasă, tot atunci s-a dovedit a fi inefficientă (2010, 2015). Totodată există deja nenumărate baze de date și topografii administrate de diverse instituții guvernamentale (de exemplu topografia municipiului Târgu Mureș, o bază de date exemplară, detaliată) dar și de biserici sau de către ONG-uri (Hereditarium, Asociația pentru protecția Monumentelor Istorice Kelemen Lajos etc.), pe lângă inițiativa din care face parte elaborarea prezentei strategii. Toate aceste sisteme ar trebui interconectate.

Programul operațional 3.1.1 – Lansarea unui program național de inventariere a castelurilor (fortificațiilor)

Obiective operaționale:

- evaluarea numărului și a stării castelurilor care se păstrează în zilele noastre și în urma acestora actualizarea Listei Monumentelor Istorice
- relevarea arhitecturală a castelurilor care nu dispun de documentații arhitecturale
- relevarea parcurilor și a grădinilor
- dezvoltarea unui sistem de urmărire a stării castelurilor (documentări periodice etc.)
- realizarea de parteneriate cu acele organizații și inițiative care au făcut deja demersuri în acest sens.

Programul operațional 3.1.2 – Dezvoltarea unei baze de date complexe și utile pentru toți factorii interesați în conservarea, protejarea și valorificarea castelurilor

Obiective operaționale:

- dezvoltarea unui sistem online, care să cuprindă toate datele culese în legătură cu castele, conace și fortificații
- implicarea a unui număr mare de experți pe diferite domenii conexe în realizarea acestei baze de date
- dezvoltarea de „servicii conexe” în cadrul sistemului în scopul de a deveni o bază de date dinamică
- realizarea de parteneriate cu proprietarii și administratorii de castele și conace
- asigurarea accesibilității pe diferite nivele la acest sistem.

Domeniul de intervenție 3.2 – Implementarea de acțiuni educaționale și culturale în scopul cunoașterii rolului castelului în dezvoltarea localității și în formarea identității culturale

Conștientizarea necesității implicării autorităților locale în realizarea complexului de activități descrise este de asemenea foarte importantă. Este evident un prim pas către o responsabilizare reală și cât mai deplină a autorităților locale care până în prezent au considerat (cu excepții notabile) că toate responsabilitățile, mai ales cele financiare, cu privire la monumentele aflate pe teritoriul lor administrativ, sunt în sarcina Ministerului Culturii, a nivelului central.

Încercările anterioare de descentralizare, deci de retragere a Ministerului Culturii din susținerea unor funcțiuni culturale de la nivel local, și cu precădere în ceea ce privește restaurarea monumentelor istorice, au arătat dificultatea implementării unui asemenea demers, ca și necesitatea unui proces lung și susținut de modificare nu numai a cadrului normativ aplicabil, ci și – mai ales – a abordărilor și mentalităților cu privire la valoarea, importanța și beneficiile economice și sociale pe care le pot determina investițiile în protejarea unui monument.³⁸

Programul operațional 3.2.1 – Crearea condițiilor pentru parteneriate între diferite sectoare ale societății în scopul valorificării castelelor în beneficiul comunității locale

Obiective operaționale:

- realizarea de parteneriate cu autoritățile din domeniul educației precum și cu furnizorii de servicii educaționale, pentru dezvoltarea de programe de formare profesională
- regândirea sistemului de formare universitară precum și a celui specific pentru meseriile tradiționale
- îmbunătățirea accesului publicului, precum și încurajarea populației și a comunităților, prin implicarea autorităților locale, în vederea conștientizării și înțelegerii importanței și valorii universale a monumentelor

Program operațional 3.2.2 – Dezvoltarea de programe culturale și educaționale cu scopul promovării importanței castelelor

Obiective operaționale:

- stimularea creării acelor producții artistice și/sau culturale care au ca temă principală castelul, viața în sau în jurul castelului
- susținerea și stimularea publicării acelor ediții, care se ocupă cu rolul unui castel în viața comunității respective
- organizarea dezbaterilor academice cu implicarea studenților de la mai multe universități din România despre importanța castelelor în dezvoltarea societății
- organizarea de workshopuri și seminare pentru jurnaliști și bloggeri despre tema castelelor.

Domeniul 3.3 – Creșterea nivelului de pregătire a instituțiilor responsabile pentru administrarea și valorificarea castelelor

„Suportul de specialitate pentru deciziile științifice și administrative în domeniul patrimoniului național este asigurat în prezent de un sistem constituit din Comisia Națională a Monumentelor Istorice și comisiile zonale, Comisia Națională a Muzeelor și Colecțiilor, Comisia Națională de Arheologie precum și de Institutul Național al Patrimoniului aflat

38. Strategia sectorială în domeniul culturii 2014-2020, p. 68.

în subordinea Ministerului Culturii. Atribuțiile INP, prevăzute în HG 593 din 2011, sunt deosebit de complexe și reclamă personal cu specialități diferite, precum și o specializare permanentă a acestuia. Numărul specialiștilor care asigură protecția monumentelor istorice este insuficient pentru a se ocupa la un nivel satisfăcător de conservarea și punerea în valoare a obiectivelor de patrimoniu cultural național, așa cum se poate observa în cazul celor trei instituții prezentate în tabelul următor. Facem precizarea ca cele trei instituții au fost comasate, mai întâi INMI (Institutul Național al Monumentelor Istorice) și ONMI (Oficiul Național al Monumentelor Istorice) în 2010 sub denumirea de INP (Institutul Național al Patrimoniului), iar în 2012 INP a preluat și CIMEC – Institutul de Memorie Culturală. Comasarea a fost dictată de nevoia reducerii personalului (per total se constată o reducere de 41%) însă efectele în planul eficienței și eficacității activităților proprii nu sunt vizibile.”³⁹

„Cercetările empirice întreprinse cu privire la interesul, la implicarea și la cunoașterea de către autoritățile locale a valorilor multiple pe care le poartă și le poate genera un monument istoric arată că acestea sunt extrem de inegale și depind mai mult de individ decât de o cultură organizațională stabilă și o abordare consacrată.”⁴⁰

Program operațional 3.3.1 – Crearea condițiilor pentru extinderea echipei de specialiști la diferite nivele de administrație, responsabile pentru patrimoniul cultural

Obiective operaționale:

- restructurarea instituțiilor subordonate la nivel local în scopul creării posibilității de a angaja un număr mai mare de specialiști
- susținerea schimburilor și a circulației pentru specialiști
- alocarea fondurilor necesare pentru extinderea echipei cu specialiști în domeniu

Programul operațional 3.3.2 – Dezvoltarea de programe educaționale și de informare pentru angajații instituțiilor publice responsabile pentru patrimoniul cultural

Obiective operaționale:

- organizarea de cursuri de specialitate pentru experții și/sau angajații administrațiilor locale în domeniul protejării, conservării și valorificării obiectelor de patrimoniu cultural
- acces la programe internaționale de pregătire și specializare a resurselor umane din domeniu
- organizarea vizitelor de studii în alte regiuni sau țări unde protejarea și conservarea patrimoniului cultural se află la un alt nivel de dezvoltare.

39. Strategia sectorială în domeniul culturii 2014-2020, p. 68.

40. Strategia sectorială în domeniul culturii 2014-2020, p. 68

PRIORITATEA 4 – DEZVOLTAREA CASTELELOR CA UNITĂȚI COMUNITARE

„În România, în general, monumentul istoric nu are rol și „misiune” în viața comunității. În țările din vestul Europei sunt cunoscute „calitățile” patrimoniului construit, ca factor de creștere a calității vieții prin dezvoltarea economică, socială, și prin dezvoltarea cetățeniei active în cadrul societății, contribuind la coeziunea comunității. În același timp nu se acordă atenția cuvenită specializării în meserii tradiționale, folosirea materialelor locale în restaurare, care ar putea contribui la dezvoltarea durabilă a regiunii și crearea unui grup de specialiști atât de necesar pentru protecția patrimoniului cultural.”⁴¹

Relația castel-comunitate prezintă, de asemenea, aspecte și situații foarte colorate. Cu ocazia concursului online WEBcastel derulat în 2011 de Grupul PONT și partenerii săi, s-a organizat o probă care a fost consacrată înțelegerii situației din prezent a castelelor și a percepției comunității despre acestea. Ca și concluzie putem să spunem că există situații în care relația castel-comunitate este bună în sensul că pe parcursul unui an se desfășoară activități publice prin care locuitorii pot fi prezenți în viața castelului cu ocazia unor evenimente, proiecte specifice. În multe cazuri însă această relație se rezumă la istorie, trecut, unele evenimente speciale petrecute, dar care constituie și în prezent o parte semnificativă a memoriei locuitorilor. Putem să concluzionăm chiar că nici un castel nu este considerat ca fiind mort, inexistent, ci există mai degrabă un sentiment de nostalgie și de dorință a restaurării acestuia.

Această atitudine a comunității față de castele provine cel mai probabil din diferitele funcțiuni „asumate” de castele în viața comunității.

Funcțiunea economico-administrativă a castelelor: castelul se afla pe un domeniu nobiliar (fiind considerat centrul acestui domeniu sau moșii, construit pe un teren cu un statut administrativ special, un teren curial), care conținea terenuri agricole cultivate (terenuri arabile, pășuni, lanuri de grâu etc.), păduri, heleșteie, complexe industriale (sau manufacturi agricole), care erau administrate din castel, de către administratorul de moșie. Domeniile nobiliare au fost, până la sfârșitul primului război mondial (și până la reforma agrară din 1920–21 care a desființat marile domenii nobiliare), cele mai stabile structuri agrare. Aceste reședințe au fost unele dintre cele mai importante dintre factorii responsabili de dezvoltarea mediului rural. Castelele au avut un deosebit rol economic microregional, sătenii lucrând pe domeniile moșierului cu care aveau relații strânse și patriarhale cu nobilimea (mult mai familiale decât se crede pe baza literaturii moderne). Chiar și în zilele noastre, în cele mai multe locuri oamenii se gândesc cu nostalgie la „baronii” sau „grofii” (conți) de odinioară, de la care au și-au câștigat pâinea și la care au putut apela în cele mai diverse situații ale vieții lor.

41. <http://www.heritagetraining-banffycastle.org/index.php?p=60>, ultima accesare: 28.11.2015

Funcțiunea culturală – castelele sau reședințele nobiliare erau mult timp singura legătură cu cultura înaltă în mai multe regiuni ale Transilvaniei. În afara faptului că nobilimea în cele mai multe cazuri întreținea școala și biserica satului în care era castelul, reședințele găzduiau diverse tipuri de colecții: pinacotecă (colecție de pictură și sculptură), arhiva familială, bibliotecă, colecții de trofee vânătoarești, colecții arheologice, colecții de antichități, artă populară, artă decorativă și de istoria naturii etc. Ar fi o idee naivă să credem, că toți cei care au aparținut domeniului au avut acces liber la aceste colecții, însă se știe că nobilimea a susținut de multe ori cu burse sau cu ajutor direct învățarea unor membrii mai talentați ai societății. Familia nobiliară pentru copii lor a angajat de regulă „învățători de casă” (între care muzicieni, pictori etc.), care de multe ori locuiau cu ei. Oamenii de știință au fost oaspeții în mod regulat ai castelelor transilvane (aici menționăm doar exemplul marelui filolog și epigrafist german Theodor Mommsen, care a studiat inscripții romane în castelul din Mintia al familiei Kuun, sau gruparea de scriitori Helikon care își ținea întrunirile în castelul de la Brâncovenești). De foarte multe ori castelele au fost căutate de trupe teatrale sau de muzicanți care au organizat spectacole. Castelele au avut un rol marcant în difuzarea culturii: arta populară întotdeauna a avut tentația de a imita obiectele decorative sau de uz casnic, mobilierul etc. văzute în castele.

În mod firesc sunt și vești pozitive, ambianța legislativă referitoare la monumente și la patrimoniul construit în special dar și la proprietatea privată în general favorizează reabilitarea și acestei categorii de monument. Numeroase programe și proiecte finanțate de statul român (de multe ori prin autoritățile locale) sau de Uniunea Europeană ajută în procesul de reabilitare și revitalizare, care este un factor primordial. Pe lângă activitatea statului, societatea civilă prin diferite fundații și alte asociații, organizații contribuie deosebit de mult la salvarea castelelor și la repararea greșelilor din trecut.

În alte situații, când se dorește înstrăinarea castelului, aceasta poate avea loc și cu titlu gratuit. Spre exemplu, dacă castelul are nevoie de investiții serioase și legăturile de afecțiune dintre proprietar și viitorul donatar justifică acest act, transmiterea dreptului de proprietate poate avea loc și pe calea donației. Contractul de donație trebuie încheiat în formă autentică. În cazul donației nu există preempțiune. Atenție: donația simulată pentru a masca o vânzare în acest caz este lovită de nulitate absolută potrivit Legii nr. 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice. Donația nu este valabilă atunci când cuprinde clauze ce permit donatorului să o revoce prin voința sa.

Totuși, donația poate fi revocată pentru ingratitudine și pentru neexecutarea fără justificare a sarcinilor la care s-a obligat donatarul. Donația se revocă pentru ingratitudine în următoarele cazuri:

- a) dacă donatarul a atentat la viața donatorului, a unei persoane apropiate lui sau, știind că alții intenționează să atenteze, nu l-a înștiințat;
- b) dacă donatarul se face vinovat de fapte penale, cruzimi sau injurii grave față de donator;

c) dacă donatarul refuză în mod nejustificat să asigure alimente donatorului ajuns în nevoie, în limita valorii actuale a bunului donat, ținându- se însă seama de starea în care se afla bunul la momentul donației.

Dacă donatarul nu îndeplinește sarcina la care s-a obligat (de exemplu, să finanțeze lucrările de reabilitare a castelului), donatorul sau succesorii săi în drepturi pot cere fie executarea sarcinii, fie revocarea donației.

Deși începând din 1990 interesul față de acest segment din patrimoniul cultural construit este în creștere și există mai multe studii, încercări de a crea baze de date, nu există un inventar (studiu topografic) exhaustiv privind castelele, cetățile, reședințele nobiliare istorice din Transilvania, și nu există o bază de date cu datele privind regimul lor de proprietate, starea lor tehnică, și o estimare (măcar la modul general) privind ordinul de mărime a investiției necesare pentru intervenții urgente în vederea opririi proceselor de distrugere, respectiv pentru reabilitarea și punerea lor în funcțiune.

Astfel, este greu de apreciat atât numărul, cât și procentul reședințelor nobiliare aflate sub risc iminent: stare de ruină (1), semiruină (2), respectiv avansat degradată (3) – adică nefuncțională. Având în vedere experiența profesională a specialiștilor (atât în calitate de elaboratori de proiecte de reabilitare, cât și în calitate de avizatori în diversele comisii), se poate afirma că marea majoritate a clădirilor se înscriu în primele 3 categorii, fiind mare și numărul clădirilor din categoria (4), unde protejarea valorilor și punerea în valoare necesită investiții de amploare semnificativă.

Domeniul de intervenție 4.1 – Creșterea participării comunităților locale la păstrarea valorilor universale a monumentelor

În capitolele anterioare ne-am ocupat cu factorii inetresați de conservarea, protejarea și valorificarea castelelor. Este evident faptul că instituțiile statului sunt considerați ca fiind primii responsabili de această sarcină, totuși, experiența arată că tot mai multe sectoare ale societății devin interesați în această „muncă”. Organizațiile civile chiar sunt considerați ca fiind cei mai puternici în acest demers.

Pe lângă sectorul public și cel privat (inclusiv cel al societății civile) există și un alt factor interesat, care poate fi considerată cel mai important factor în procesul de dezvoltare a castelelor și acest factor este comunitatea însăși.

În urma a mai multor consultări cu proprietarii și administratorii de castele – fie din sectorul public sau cel privat –, respectiv analizând bunele practici din România, se poate afirma că valorificarea unui castel nu se poate întâmpla fără consimțământul comunității locale ai cărei spațiu vital este afectat de procesul de valorificare a castelului, fie o valorificare for profit sau direct în folosul comunității.

Totuși, în ciuda faptului că importanța participării comunității în procesul de conservare, protejare și valorificare a castelelor și conacelor este vitală, cercetările întreprinse

de Centrul de Cercetare și Consultanță în Domeniul Culturii demonstrează că în multe comunități, înșiși membrii comunităților respective au un interes marginal, sau chiar o lipsă totală de interes cu privire la monumentele lângă care trăiesc și care îi reprezintă, reiese din Strategia sectorială în domeniul culturii 2014-2020. Astfel, programele de educație culturală, de educație pentru patrimoniu trebuie să capete preeminență în acest cadru strategic.⁴²

La baza acestei probleme de interes marginal sau dezinteres total din partea comunității față de conservarea și valorificarea patrimoniului cultural se află mai multe cauze. Lipsa unei concepții integratoare privind animarea, punerea în valoare și reinsertia monumentelor istorice în spațiul comunitar este una dintre aceste probleme. Viziunea limitată asupra modalităților de revitalizare și valorizare a monumentelor istorice, prin reducerea acestora la organizarea de manifestări ocazionale fără rezonanță în rândul publicului și mai ales fără continuitate, la fel nu ajută la creșterea implicării localnicilor. O altă problemă care duce la dezinteres în rândul localnicilor este legată de vizibilitate redusă în rândul cetățenilor/contribuabililor a acțiunilor de protejare a monumentelor istorice.

Accesul public este fundamental în managementul patrimoniului cultural. Activitățile de conservare și expunere sunt justificate ca un mijloc de garantare a dreptului de acces la resursele culturale de valoare atât în prezent cât și în viitor. Deși sunt strâns legate, pentru a servi aceluiași scop, conservarea și prezentarea patrimoniului cultural sunt considerate domenii de sine stătătoare. Ambele domenii sunt reglementate juridic în aplicarea lor, au dezvoltat politici, etici profesionale și standarde, precum și ghiduri de bune practici. Acestea sunt integrate în contextul internațional, atât în sfera muzeelor și conservării, cât și la nivel mai amplu, al sectorului patrimoniului cultural.⁴³

Program operațional 4.1.1 – Creșterea nivelului de înțelegere a rolului identitar și coeziv pe care îl are monumentul istoric

Obiective operaționale:

- asigurarea accesului public pentru comunitatea rezidentă în castele și conace aflate pe teritoriul spațiului lor vital
- sesiuni și publicații pentru conștientizarea populației țării asupra valorii și sortii castelurilor transilvane, conștientizarea comunităților locale asupra acestor valori acestor clădiri
- promovarea cunoașterii a castelurilor și conacelor prin intermediul noilor tehnologii sau prin editarea de materiale informative

42. Strategia sectorială în domeniul culturii 2014-2020, p. 69.

43. Strategia Patrimoniu Cultural Național, p. 23.

Program operațional 4.1.2 – Dezvoltarea de programe comunitare în scopul dărâmării „zidurilor” invizibile între castelul și comunitatea

- adoptarea măsurilor de stimularea interesului personal ca fiind cel mai puternic factor motivant al acțiunii umane
- susținerea voluntariatului
- implementarea planurilor anuale de gestiune și protecție, precum și a acțiunilor prevăzute de acestea la nivel local, național și internațional
- îmbunătățirea relației cu presa locală, județeană și regională în scopul transmiterii mesajelor pozitive despre castele.

Domeniul de intervenție 4.2 – Implicarea castelelor în activitățile culturale și educaționale ale localității

Acest domeniu de intervenție se leagă foarte strâns de cel prezentat anterior, programele educaționale și culturale realizate în castele sau în grădina castelelor duc la o acceptare și interes crescut în rândul populației locale. Spre deosebire de *Domeniul de intervenție 3.2. Implementarea de acțiuni educaționale și culturale în scopul cunoașterii rolului castelului în dezvoltarea localității și în formarea identității culturale*, acest domeniu de intervenție se referă la „folosirea” castelelor în scopuri culturale și educaționale, activități comunitare, în beneficiul comunității. Așa cum reiese din fișele de castel, sau din proiectele „Castel în Transilvania” sau Monumente Uitate, se poate observa că sunt exemple foarte bune de valorificare a castelului în scopuri publice. În aceste cazuri, pe lângă faptul că funcția primară a castelului este o instituție publică (muzeu sau bibliotecă locală), clădirea este deschisă pentru tot feluri de evenimente locale, servește de multe ori ca locația acestor acțiuni culturale sau educaționale.

Totuși, trebuie menționat că în afara câtorva exemple de bune practici, valorificarea castelelor în beneficiul comunității și cu implicarea comunității este caracterizată de lipsa de programe de intervenție sau animație culturală care să valorizeze aceste monumente istorice și să ofere în același timp forme alternative de comunicare artistică.

Educația este resursa națională cea mai importantă, iar patrimoniul cultural este asociat sectorului educațional. Stakeholderi în acest sector sunt atât instituțiile publice de profil, cât și cele universitare sau alte nivele educaționale alături de ONG-uri. Marea varietate a resurselor patrimoniului cultural din România reprezintă un bun în sine și poate deveni un stimul pentru cercetători, experți locali sau străini. Informația academică despre patrimoniul cultural, impactul său asupra vieților noastre, rolul său în economia locală și informațiile cu privire la protejarea și informațiile despre salvagardare și protecție ar trebui să înceapă de la învățământul secundar în special prin editarea de cărți, crearea unor portaluri online și organizarea unor vizite la obiectivele patrimoniului cultural.⁴⁴

44. Strategia Patrimoniul Cultural Național, p. 25.

Strategia Patrimoniu Cultural Național pentru 2008-2013 identifică următoarele lipsuri:

- investiția în cercetare este limitată și nestructurată;
- fondurile financiare pentru cercetare în scopurile educaționale sunt greu accesibile și lipsesc în general.

Aceste probleme pot fi depășite prin dezvoltarea unei abordări coordonate în privința problematicei cercetării și educației, implicând toți stakeholderii, inclusiv folosirea fondurilor disponibile și a datelor despre patrimoniul cultural din resursele deja disponibile pentru o mai bună comunicare cu publicul.

Program operațional 4.2.1 – Derularea acțiunilor de sensibilizare a părinților în scopul îndrumării copiilor spre cultură

Obiective operaționale:

- organizarea de evenimente locale de mare importanță pentru locuitori în castele, conace sau în grădina acestor obiective
- organizarea de baluri de caritate pentru toți factorii interesați de valorificarea castelului
- organizarea de evenimente tip „clacă” împreună cu localnicii în scopul restaurării în comun a obiectivelor de patrimoniu cultural
- organizarea de seminarii, conferințe, prelegeri despre importanța obiectivelor de patrimoniu cultural, prezentarea de bune practici din alte părți ale regiunii, țării sau a lumii
- organizarea de evenimente special dedicate copiilor în castele sau în grădina lor

Program operațional 4.2.2 – Dezvoltarea de parteneriate între instituții culturale și de învățământ locale și din regiune, în scopul stimulării activităților comune în castele și conace

Obiective operaționale:

- crearea unui for de colaborare între toate instituțiile și ONG-urile interesate în scopul dezbaterii a nevoilor și planurilor comune ce se leagă de dezvoltarea castelurilor și conacelor
- stimularea de programe comune pentru sărbătorile oficiale (Paștele, Crăciunul etc.)
- dezvoltarea de programe comune pentru săptămâna „Școala Altfel”
- stimularea programelor comune care au ca locație castelul sau grădina sa
- dezvoltarea de programe de școli înfrățite în scopul prezentării obiectivelor de patrimoniu cultural pentru elevii din alte orașe/comune/țări

Program operațional 4.2.3 – Dezvoltarea de programe locale, care stimulează cercetarea castelelor locale

Obiective operaționale:

- demararea de programe de educație pentru patrimoniu
- dezvoltarea de burse locale pentru cercetători care își aleg ca temă de cercetare obiectivul de patrimoniu din localitatea respectivă

- dezvoltarea de programe educaționale care pot fi aplicate de către profesori în școlile locale
- organizarea de prelegeri și dezbateri în școlile locale cu cercetători de patrimoniu (ex. istorici de artă, arheologi, arhitecți, consilieri de patrimoniu cultural etc.)

Domeniul de intervenție 4.3 – Consolidarea parteneriatelor cu organizațiile civile locale

ONG-urile și administrația locală pot contribui la conservarea patrimoniului cultural. Odată stabilită, această premisă se consideră că este necesară încurajarea implicării lor continuă în managementul direct al siturilor și colecțiilor sau alte obiective de patrimoniu. Rețelele de colaborare dintre administrația locală și ONG-uri pe probleme de patrimoniu cultural sunt încurajatoare, însă încă destul de limitate. Se resimte nevoia extinderii lor în scopul consolidării unei astfel de legături, iar o unealtă importantă poate fi însuși suportul legislativ. Aceste entități sunt invitate să ajute în special acele zone unde instituțiile publice nu pot acoperi nevoile locale din insuficiența resurselor umane și financiare.

O formă deja prezentă a acestui tip de colaborare o reprezintă numărul crescut al atracțiilor patrimoniului cultural, care sunt administrate privat, inclusiv muzeele private. Administrația locală, ONG-urile și sectorul privat pot constitui parteneriate importante pentru instituțiile publice responsabile în dezvoltarea sectorului patrimoniului cultural.

Lipsa unei abordări inter-sectoriale în legătură cu valorizarea monumentelor istorice (turism, culte, industrie hotelieră, transporturi, construcții civile, alte servicii) este una dintre problemele generale ale procesului de conservare, protejare și valorificare a patrimoniului cultural.

Program operațional 4.3.1 – Creșterea implicării sectorului non-profit în protejarea monumentelor istorice

Obiective operaționale:

- dezvoltarea practicilor participative, de voluntariat.
- susținerea ONG-urilor care se implică în revitalizarea, conservarea și reabilitarea castelelor
- susținerea dezvoltării de parteneriate cu societatea civilă

Program operațional 4.3.2 – Crearea rețelor ONG-urilor care se ocupă cu protejarea patrimoniului cultural:

Obiective operaționale:

- evaluarea „pieței” societății civile în scopul cunoașterii acele organizații care se ocupă cu astfel de proiecte

- organizarea de întâlniri și dezbateri între aceste organizații în scopuri de transfer de know-how în legătură cu protejarea, conservarea și valorificare patrimoniului cultural
- înființarea unei federații naționale de ONG-uri de patrimoniu cultural
- armonizarea activităților ONG-urilor de protejare și valorificare a castelelor
- realizarea de parteneriate internaționale cu alte ONG-uri sau rețele de ONG-uri care se ocupă cu conservarea, protejarea și valorificarea patrimoniului cultural

CAPITOLUL 5

PRINCIPII DEZVOLTARE

Pentru a putea implementa un cadru strategic ambițios, cum se propune a fi strategia „Castel în Transilvania”, este nevoie de un set de principii care asigură un cadru, asigură un reper în demersul persoanelor și organizațiilor care se asociază într-o comunitate și care doresc să contribuie la realizarea obiectivelor formulate de acest program. Fiecare din aceste principii pot aduce o contribuție semnificativă la o mai bună aprofundare a filozofiei din spatele acestui cadru strategic.

Viziunea pe termen lung completată de planificarea și implementarea strategică și operațională

Dată fiind anvergura problematicei castelelor din Transilvania, în contextul numărului mare de clădiri, a procesului prelungit de retrocedare a acestor clădiri către vechii proprietari, dar și a stării lor de degradare de multe ori avansată, soluțiile cu impact mare nu pot fi găsite și produse într-un orizont de timp restrâns. Tocmai din acest motiv propunerea cadrului strategic „Castel în Transilvania” este de a avea un orizont de timp pe termen lung de 40 de ani, ce este structurat pe patru perioade strategice de zece ani. Implementarea măsurilor din aceste perioade strategice fiind realizate prin planuri de acțiune anuale care operaționalizează demersurile efectuate pentru atingerea viziunii pe termen lung.

Integrare

Demersul integrează informații, rezultate deja existente și demersuri care nu au fost interconectate până în acest moment, precum și expertiza și experiența din diferite domenii de activitate, care au legătură cu valorificarea potențialului castelelor sau pregătirea acestei valorificări pe termen mediu și lung. Demersul integrează de asemenea și la nivelul subiectului abordat, dat fiind faptul că tratarea castelelor și conacelor din Transilvania ca și un tot unitar deschide pârgii de colaborare, combinare a rezultatelor și mobilizare și alocare mai eficientă a resurselor, dar nu diminuează specificitatea fiecărei clădiri în parte și a soluțiilor specifice care pot fi găsite la acest nivel specific.

Colaborare, parteneriat

Proiectele și programul din care fac parte se bazează pe un parteneriat larg, la care organizațiile participă cu expertize și resurse diferite și cu o arie geografică de activitate diversă. Acest parteneriat se construiește pe următoarele dimensiuni specifice:

- Geografică, prin combinații și interacțiuni care se realizează la nivel local, regional, european, național și internațional precum și prin legăturile care se creează între aceste niveluri.
- Intersectorială, conectând mediul public al administrațiilor centrale și locale cu mediul privat, profit și neguvernamental-nonprofit, toate acestea fiind completate și de grupuri informale de persoane neinstituționalizate.

- Multidisciplinară prin coroborarea expertizei din diferite domenii conexe clădirilor de patrimoniu și dezvoltării locale și regionale.
- Beneficiari multipli, respectiv proprietari și administratori, experți, investitori, structuri publice și unități administrativ-teritoriale precum și o comunitate de persoane pentru care aceste clădiri reprezintă o valoare sentimentală.

Expertiză și colaborare multidisciplinară în acuratețea informațiilor

Modul de strângere și de creare de informații au un fundament profesional semnificativ, la care se pot adăuga la un următor nivel și străngeri de fonduri și resurse din comunitate și creări de baze de date cu informații la care oricine are acces liber. Mai mult, aceste informații pot fi completate pe bază de colaborare liberă.

Soluții moderne digitale

O valoare adăugată semnificativă poate fi creată și prin prisma folosirii instrumentelor oferite de soluții digitale moderne. Punerea la liberă dispoziție a tuturor informațiilor create utilizând metode și instrumente de partajare a informațiilor; formarea și dezvoltarea unor rețele care folosesc de asemenea tehnologia informației dar și construirea unor acțiuni, măsuri și campanii de conștientizare și care adoptă soluții moderne care contribuie la adresarea unor grupuri țintă specifice cum ar fi de exemplu tinerii.

Voluntariat și inițiative locale. Subsidiaritate

Pe lângă importanța rețelilor care conectează oameni și organizații din regiuni, țări diverse, interacțiunea comunitară locală și legătura sentimentală cu castelul aflat pe raza teritoriului unei localități reprezintă unul dintre factorii cheie de succes în atingerea sustenabilității conservării, restaurării și punerii în valoare a acestor clădiri. Legătura directă și relațiile existente dintre activitățile conectate de castel și comunitatea locală asigură realizarea unei motivații comunitare care contribuie de asemenea la sustenabilitatea acestor monumente pe termen mediu și lung. Altfel spus. dacă o comunitate locală vede interesul propriu în existența unui castel sau conace, atunci va avea și motivația de a acționa în interesul existenței sale pe termen lung. De asemenea pe baza principiului subsidiarității, cele mai bune soluții specifice pot fi găsite la nivel local prin implicarea tuturor actorilor locali ce pot deveni factori interesați în soarta câte unui castel.

Strategie cooperativă în detrimentul competiției

Cu toate că în multe aspecte pot exista situații concurențiale în ceea ce privește unele măsuri care se generează într-un asemenea cadru strategic, anvergura problemei creează premisele unor interese comune a unui număr mare de factori care permit crearea unei abordări cooperative, chiar dacă pe durate determinate. Strategia „Castel în Transilvania” pornește de la premisa că alinierea eforturilor factorilor interesați va conduce la rezultate și la un impact mult mai semnificativ decât comportamentul competițional, individualist.

Tranzacții non-financiare completate de cele financiare

Principiul transferului de resurse din partea unor părți interesate către actorii unei rețele și comunități precum și către proprietarii și administratorii de castele în sine este un factor cheie al succesului acestui demers strategic. Un aspect aparte este însă punerea unui accent semnificativ și pe importanța tranzacțiilor non-financiare de resurse (cum ar fi resursele materiale, resursele umane măsurate prin timpul alocat de oameni benevoli pentru acest demers, dar și resursele intelectuale prin care se pot realiza tranzacții de know-how). Tranzacțiile și alocările financiare care servesc obiectivele acestui cadru strategic au rolul de a asigura acele resurse materiale, umane și intelectuale ce nu pot fi mobilizate pe alte căi.

Sustenabilitate și investiție în viitor

Resursele consumate de acest proiect produc rezultate care permit atragerea și organizarea a și mai multor resurse în viitorul îndepărtat. Fiecare proiect întreprins în cadrul acestui cadru în viitor are menirea de a produce efecte și rezultate și pe termen scurt, dar și de a crea condițiile necesare pentru un impact pe termen mediu și lung. Dată fiind anvergura situației castelurilor și conacelor din Transilvania, nici un demers singular nu va rezulta într-un impact ce se poate resimți la nivelul întregii problematice. Totuși, prin însumarea rezultatelor fiecărei inițiative, derulate în contextul acestui cadru strategic, acest impact se poate crea, iar rezultatele oricărui demers pot fi continuate prin noi inițiative ce construiesc pe acestea. O componentă specifică a sustenabilității poate fi realizată și prin aspectul ciclic al implementării în care inițiativele de dezvoltare construiesc una peste alta, iar rezultatele sunt transmise prin mai multe proiecte.

Responsabilitate în sustenabilitate

Demersurile realizate în relație cu acest cadru strategic vor fi implementate luând în considerare perspectiva acțiunii responsabile din punct de vedere economic, social, de mediu și de bună guvernare. Aceste patru componente asigură o transparență și cu privire la modul prin care dezideratele acestui cadru strategic își ating obiectivele într-un mod responsabil, transparent, sustenabil din punct de vedere economic și social și cu impact redus asupra mediului.

Comunitate: conștientizare, atragere, retenție

Subiectul castelurilor din Transilvania stârnește reacții emoționale puternice în rândul unei părți a populației atât în țară cât și în străinătate. Crearea unei strategii ce abordează subiectul castelurilor într-un mod integrat la nivel regional creează și premisele extinderii comunității de sprijin al acestui demers. Consolidarea acestei comunități de sprijin construiește pe trei pârghii majore și anume în primul rând pe conștientizarea subiectului și a stării acestor clădiri, precum și a potențialului de conservare, restaurare și valorificare, în al doilea rând în transformarea unui public conștient dar pasiv într-unul activ, și în al treilea rând, pe menținerea și consolidarea în timp a motivației de a rămâne o comunitate activă și dornică de implicare.

Promovare peer-to-peer (de la persoană la persoană)

Date fiind abordările propuse în acest cadru strategic, în ceea ce privește aspectele de comunicare și interacțiune se pune accent pe construirea relațiilor directe tip peer-to-peer. Acest principiu este de fapt pentru înțelegerea nevoii grupului țintă la care răspunde o astfel de inițiativă, găsirea acelor medii prin care grupul țintă poate fi adresat cel mai ușor, minimalizarea efortului de interacțiune din partea grupului țintă și comunității de sprijin printr-o comunicare facilă și ușoară și o permanentă atenție dată impresiilor și feedback-urilor oferite de comunitate către coordonatorii implementării diferitelor acțiuni. Crearea unor relații pe acest principiu conduc la un nivel ridicat de motivație din partea tuturor actorilor implicați, atât persoane fizice cât și organizații. Astfel se creează unul dintre pilonii puternici ai susținerii implementării acestei strategii, și anume sprijinul comunitar. O persoană împuternicită să acționeze prin diferite măsuri devine cel mai autentic ambasador al întregului demers.

CAPITOLUL 6

ANALIZA RESURSELOR POTENȚIALE PENTRU DEZVOLTAREA CASTELELOR

ANALIZA PĂRȚILOR INTERESATE

Grupuri de părți interesate

Modul prin care sunt interesați

Autorități publice locale

Autoritățile publice locale devin părți interesate din mai multe aspecte. Pe de o parte prin conservarea, restaurarea unui castel aspectul general al localității se îmbunătățește. Pe de altă parte prin valorificarea sa socio-economică acest obiectiv devine parte a proceselor de existență și dezvoltare a localității care poate produce efecte directe cum ar fi venituri în plus prin taxe și impozite locale, dar și efecte indirecte cum ar fi creșterea turismului care conduce de asemenea la creșterea veniturilor locale.

Comunități locale pe raza cărora se află castele

Comunitățile locale sunt părți interesate prin perspectiva faptului că prin implementarea activităților inițiate în contextul acestui cadru strategic se creează premisele unor acțiuni și interacțiuni la nivel local prin care se îmbunătățesc unele relații dintre diferiți actori comunitari. Acest spirit de colaborare poate la rândul său rezulta în noi inițiative ce conduc de asemenea la dezvoltare a comunităților locale pe termen scurt, mediu și lung.

Filantropi

La nivel european sau mondial există un grup de persoane care au pe de o parte surplusuri de resurse financiare iar pe de altă parte au o afecțiune față de valori culturale și în special față de patrimoniu cultural construit. Aceste persoane pot fi părți interesate în sensul că pot deveni potențiali susținători ai demersurilor pentru conservarea, restaurarea și valorificarea socio-economică a acestor clădiri-monument.

Grupuri de părți interesate	Modul prin care sunt interesați
Instituții europene și mondiale	Printr-un proces prin care se dorește salvarea unei componente importante a patrimoniului cultural construit din România se contribuie și la protejarea patrimoniului cultural construit la nivel mondial. Dacă acest demers se dovedește a fi o bună practică, rezultatul și modelul de lucru al acestuia poate deveni o sursă de inspirație și pentru alte demersuri și inițiative de protejare a patrimoniului cultural construit. Traducerea acestei strategii în limba engleză asigură un acces lărgit la acest document.
Instituții guvernamentale naționale	Prin intermediul implementării unui program și cadru strategic prin care se dorește să se intervină pentru conservarea, restaurarea și valorificarea castelelor și conacelor din Transilvania se poate atinge un impact care se resimte și în mod general în ceea ce privesc demersurile însumate de protejare a patrimoniului cultural construit din România. Astfel instituțiile autorităților publice centrale devin interesate în rezultatele produse prin intermediul implementării acestui cadru strategic.
Investitori străini privați	Deja prin semnale primite în ultimii ani se poate trage concluzia că există interes din partea unor investitori, persoane sau grupuri de persoane fizice, respectiv companii de a investi în cumpărarea și folosirea unor castele sau conace în scop comercial. În cazul în care pe lângă acest interes comercial se poate conserva și valoarea patrimonială a unei clădiri în care se investește sub această formă, se poate atinge o conservare, restaurare și valorificare sustenabilă.
Proprietari și administratori de castele	Proprietarii și administratorii de castele sunt de asemenea părți interesate în demersul „Castel în Transilvania” ca și o categorie specifică de beneficiari finali. Prin intermediul implementării acestui cadru strategic, pe lângă aspectele comunitare se vor produce rezultate și la nivelul îmbunătățirii stării fizice a unora din aceste clădiri.

FONDURI NERAMBURSABILE PENTRU RESTAURAREA MONUMENTELOR ISTORICE

În acest capitol vom încerca să prezentăm câteva linii directoare despre surse și fonduri nerambursabile pentru patrimoniu cultural:

- **Programul Operațional Regional (POR) – Axa 5.1**
- **Programul Național de Dezvoltare Rurală – Submăsura 7.6**
- **EEA GRANTS (PA16/RO12 Programul „Conservarea și revitalizarea patrimoniului cultural și natural”)**
- **Fondul Norvegian**
- **Fundația „Teleki László” (Hu)** – Instituția a finanțat și obiective culturale din Transilvania
- **Centrul „Forster Központ” (Hu)** – Instituția a finanțat și obiective culturale din Transilvania
- **Ambassadors Fund for Cultural Preservation**
- **Fundația „King Baudouin”**
- **World Monuments Watch (Int)**

În ceea ce privește programele naționale, putem aminti Administrația Fondului Cultural Național fiind un finanțator public care organizează consultări cu operatorii culturali și cu reprezentanții Ministerului Culturii din România pentru stabilirea unei strategii de finanțare a culturii. Administrația Fondului Cultural Național promovează întoarcerea la cultură și acordă finanțări nerambursabile pentru proiecte culturale. Suma disponibilă pentru finanțarea nerambursabilă în cazul ultimei licitații de proiecte la sfârșitul anului 2015 era 5.100.000 lei și era împărțită între diferite sectoare culturale. Pentru patrimoniu cultural material este repartizată suma de 7.500.000 lei.

Cu toate acestea, comparația cu anii precedenți subliniază creșterea sprijinului Ministerului culturii, de exemplu în anul 2013 suma disponibilă a fost 2.500.000 lei. Din raportul de activitate pe 2013 al Fondului reiese că în categoria de patrimoniu cultural național din cele 248 proiecte depuse numai 28 proiecte au fost finanțate de către Administrația Fondului Cultural Național, care nu este un număr semnificativ.

În următorul pas facem o sinteză din programe și oportunități de proiecte la nivel European, principalele programe de finanțare cu fonduri nerambursabile sunt Programul Operațional Regional, axa prioritară 5: *Îmbunătățirea mediului urban și conservarea, protecția și valorificarea durabilă a patrimoniului cultural*.

Programul Operațional Regional (POR)

Programul Operațional Regional (POR) 2014-2020 este continuatorul Programului Operațional Regional 2007-2020 și unul dintre programele prin care România va putea accesa fondurile europene structurale și de investiții provenite din Fondul European pen-

tru Dezvoltare Regională (FEDR), în perioada 2014-2020.⁴⁵ Programul își propune ca obiectiv general creșterea competitivității economice și îmbunătățirea condițiilor de viață ale comunităților locale și regionale, prin sprijinirea dezvoltării mediului de afaceri, infrastructurii și serviciilor, pentru creșterea, evaluarea și dezvoltarea durabilă a regiunilor.⁴⁶

Aceste obiective sunt exprimate prin 11 axe prioritare, iar cea care ne interesează este Axa prioritară 5, denumirea axei fiind: Îmbunătățirea mediului urban și conservarea, protecția și valorificarea durabilă a patrimoniului cultural. Pentru această axă pot aplica toate regiunile de dezvoltare din România.

Conservarea, apărarea și valorificarea durabilă a patrimoniului cultural reprezintă o alternativă viabilă pentru stimularea dezvoltării în zonele rurale și cele sărace, a căror economie se baza exclusiv pe activități agricole sau exploatarea resurselor naturale, furnizând avantaje ambivalente, reprezentate de creșterea locurilor de muncă și a veniturilor, totodată cu promovarea tradițiilor și patrimoniului cultural și natural.⁴⁷ Cu acest program inegalitatea între regiuni se poate compensa, programul oferă o șansă de egalizare și dă șansă de dezvoltare a regiunilor mai puțin dezvoltate.

Acțiunile efectuate până în 1990, prin care se urmărea crearea unui spațiu urban nou, depersonalizat, au influențat negativ atât viața economică și socială, cât și atitudinea față de patrimoniul cultural. După căderea regimului comunist România a intrat într-o primă etapă a îndelungatei sale tranziții postdecembriste. Structurile vieții sale politice, socio-culturale și economice au fost de mai multe ori schimbate din temelii.

Au apărut noi instituții administrative, politice, juridice, educaționale, militare, bisericești etc. S-a deschis drum pentru marile mutații care aveau să apară în societatea românească în sensul adâncirii procesului de modernizare. Startul tranziției a fost dificil, dar de fapt la scurt timp după înlăturarea regimului comunist România și-a exprimat dorința de integrare în structurile europene și a ieșit din tranziția postdecembristă atunci când a intrat definitiv în Uniunea Europeană și începea o nouă etapă de modernizare a țării, prin integrarea în Uniune. În perioada 22 decembrie 1989 – 31 decembrie 2006, România s-a înscris într-un proces de reconstrucție instituțională, legislativă, economică, socială și politică care a avut drept țintă modernizarea țării.

Implementarea acestei axe prioritare în toate regiunile de dezvoltare este justificată de o distribuție teritorială echilibrată la nivel național a resurselor de patrimoniu cultural. În toate cele opt regiuni, aceste resurse de patrimoniu cultural sunt slab valorificate indiferent de nivelul de dezvoltare ale regiunilor.⁴⁸ Distribuția teritorială echilibrată a

45. <http://www.fonduri-ue.ro/por-2014>, data accesului: 15.11.2015

46. <http://www.fonduri-ue.ro/por-2014>, data accesului: 15.11.2015

47. Programul Operațional Regional 2014-2020, p. 120.

48. Idem.

obiectivelor de patrimoniu constituie o mare oportunitate, patrimoniul cultural putând deveni un pilon de bază al strategiei de dezvoltare, dar și un instrument eficient pentru educație, reducerea sărăciei și ocuparea forței de muncă. De asemenea, investițiile asupra revitalizării mediului urban vor contribui la refuncționalizarea zonelor urbane și îmbunătățirea aspectului estetic al acestora.⁴⁹

Obiectivul specific al priorității de investiții 5.1 este: conservarea, protejarea, promovarea și dezvoltarea patrimoniului natural și cultural, creșterea dezvoltării locale prin păstrarea, apărarea și exploatarea patrimoniului cultural.

Programul sprijină obiectivele care sunt incluse și în patrimoniul UNESCO, patrimoniul cultural național și patrimoniul cultural local. Pot fi finanțate obiectivele de patrimoniu care se regăsesc în Lista patrimoniului mondial, Anexa A conform HG nr. 493/2004 și Lista monumentelor istorice, actualizată prin Ordinul ministrului culturii și patrimoniului național nr. 2361/2010.⁵⁰

În cadrul acestui proiect vor fi finanțate: restaurarea, protecția, conservarea și valorificarea durabilă a obiectivelor de patrimoniu UNESCO, patrimoniu cultural național și patrimoniu cultural local din mediul urban.⁵¹ (PNDR va finanța patrimoniul cultural din mediul rural).

Acțiunile sprijinite în cadrul priorității de investiții sunt:

1. Restaurarea, consolidarea, protecția și conservarea monumentelor istorice
2. Dotări interioare (instalații, echipamente și dotări pentru asigurarea condițiilor de climatizare, siguranța la foc etc.)
3. Dotări pentru expunerea și protecția patrimoniului cultural
4. Activități de marketing și promovare turistică a obiectivului restaurat

Rata de cofinanțare din partea Uniunii Europene este 85% din valoarea cheltuielilor eligibile. Valoarea maximă a unui proiect este de 5 milioane de euro și valoarea minimă este de 100.000 euro.

Solicitanți eligibili sunt:

- Unități administrativ-teritoriale
- Autorități ale administrației publice centrale
- Unitățile de cult
- ONG-uri
- Parteneriate între aceste entități

49. Programul Operațional Regional 2014-2020, p. 120.

50. Ghidul solicitantului pentru Programul Operațional, măsura 5.1, p.7..

51. Idem, p. 4.

Rata sprijinului este 85% din partea Uniunii Europene (în afară de regiunea București-Ifov), la care se va adăuga sprijinul financiar din partea Bugetului de Stat al cărei valoare nu este definită în acest moment⁵². Valoarea maximă a proiectului este de 5 milioane euro.

În cazul obiectivelor de patrimoniu înscrise pe lista UNESCO, valoarea maximă a proiectului este de 10 milioane euro. Valoarea minimă a proiectului este de 100.000 euro, indiferent de clasificarea monumentului istoric.

Criterii de eligibilitate – Solicitantul eligibil trebuie să îndeplinească criteriile enumerate mai jos:

1. **Unități administrativ-teritoriale:** definite conform Legii administrației publice locale nr. 215/2001, cu modificările și completările ulterioare;
2. **Autoritate a administrației publice centrale:** în conformitate cu prevederile legislației în vigoare;
3. **Unități de cult:** în conformitate cu prevederile Legii nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor, cu modificările și completările ulterioare;
4. **Organizații neguvernamentale:** persoane juridice de drept privat fără scop patrimonial.

Asociații și fundații constituite în conformitate cu prevederile Ordonanței guvernului nr. 26/2000 cu privire la asociații și fundații cu modificările și completările ulterioare, inclusiv filiale ale asociațiilor și fundațiilor internaționale recunoscute în conformitate cu legislația în vigoare în România.

5. **Unitate administrativ-teritorială lider al unui parteneriat cu:**

- unități administrativ-teritoriale
- autoritate a administrației publice centrale
- unități de cult
- ONG (persoane juridice de drept privat fără scop patrimonial)⁵³

sau

6. **Autoritate a administrației publice centrale lider al unui parteneriat cu:**

- unități administrativ-teritoriale
- unități de cult
- ONG (persoane juridice de drept privat fără scop patrimonial)

Cheltuieli eligibile:

- Cheltuieli pentru pregătirea amplasamentului și conservarea patrimoniului cultural
- Cheltuieli pentru restaurarea, consolidarea, sprijinirea patrimoniului cultural

52. În data de 09.12.2015 nu a fost publicată Ghidul final în cadrul POR 5.1, nefiind clarificat aspectul privind cofinanțarea din partea Bugetului de Stat. (În perioada 2007-2013 cofinanțarea din partea Bugetului de Stat era de 13%, ceea ce a însemnat o finanțare nerambursală totală de 98% din valoarea eligibilă a proiectului).

53. Ghidul solicitantului pentru Programul Operațional, măsura 5.1, p. 9.

- Cheltuieli pentru utilitățile generale (canalizare, energie electrică etc.)
- Cheltuieli pentru instalații, echipamente și dotări pentru asigurarea condițiilor de climatizare, siguranță la foc etc.
- Cheltuieli privind organizare de șantier
- Cheltuieli privind protecția patrimoniului cultural
- Cheltuieli pentru mobilierul necesar realizării investiției
- Cheltuieli pentru amenajarea terenului (la început)
- Cheltuieli efectuate pentru lucrări de protecția mediului
- Cheltuieli pentru dotări necesare
- Servicii de consultanță (în limita 7%)
- Cheltuieli pentru publicitate și informare⁵⁴

Programul Național de Dezvoltare Rurală (PNDR)

Programul Național de Dezvoltare Rurală (PNDR) 2014–2020 se concentrează pe un număr mai restrâns de măsuri care adresează nevoile identificate pe baza analizei socio-economice și de mediu și a analizei SWOT a spațiului rural românesc și reflectă direcțiile de acțiune în dezvoltarea agriculturii și a satului românesc respectând, totodată, prevederile Regulamentului nr. 1305/2013 privind sprijinul pentru dezvoltare rurală acordat din FEADR și documentele cadru ale Comisiei Europene (COM).

Menționăm că noul PNDR a fost transmis oficial Comisiei Europene (COM) în iulie 2014. PNDR beneficiază de 8,128 mld. euro, alocare financiară FEADR pentru perioada 2014-2020.

Programul Național de Dezvoltare Rurală, Submăsura 7.6

Submăsura 7.6 „Investiții asociate cu protejarea patrimoniului cultural” este o posibilitate din Fondul European Agricol pentru Dezvoltare Rurală (FEADR) implementat prin Programul Național de Dezvoltare Rurală (PNDR) 2014-2020 care contribuie la protejarea monumentelor istorice.

Fondurile nerambursabile se acordă pentru protejarea, prin întreținere, restaurare și modernizare a obiectivelor de patrimoniu cultural de interes local, așezăminte monahale inclusiv a așezămintelor culturale, cămine culturale. Investițiile vor avea un impact pozitiv asupra turismului local și vor ajuta la dezvoltarea și protejarea patrimoniului cultural.⁵⁵

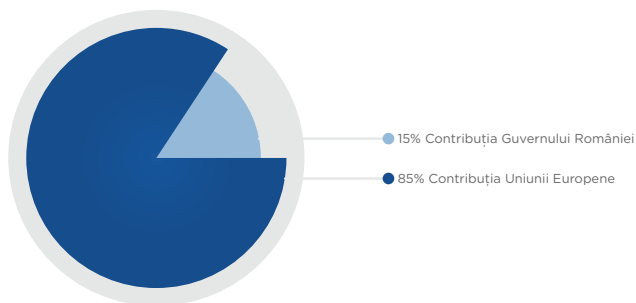
Contribuția publică totală aferentă sesiunii 2015 este de 97.000.000 euro, din care:

- Pentru zona montană: 24.250.000 euro
- Pentru restul teritoriului: 72.750.000 euro

54. Ghidul solicitantului pentru Programul Operațional, măsura 5.1, p. 12–13..

55. www.afir.info

Contribuția publică totală este de 194.688.825 euro din care:

Zona montană este acoperită de un număr total de 658 localități, totalizând o suprafață agricolă de 2.089.399 ha.⁵⁶

UAT-uri încadrate în categoria zona montană sunt prezentate în figura de mai jos:

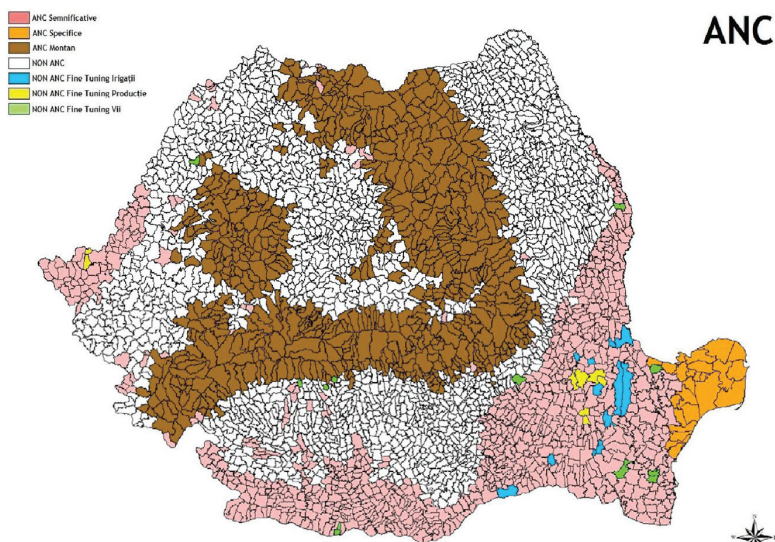

Figura nr. 4 – Unități teritorial-administrative incluse în zona montană (Sursa: Autoritatea Națională pentru Calificări (ANC))

56. Studiu cu privire la delimitarea zonelor care se confruntă cu constrângeri naturale sau cu alte constrângeri specifice și ajustarea zonelor.

Obiectivele submăsurii 7.6:

- Susținerea investițiilor de restaurare, conservare și accesibilizare a patrimoniului cultural imobil de interes local, a așezămintelor monahale inclusiv a așezămintelor culturale;
- Punerea în valoare a moștenirii culturale locale, la promovarea turismului rural, conducând astfel la creșterea nivelului de trai în zonele rurale;
- Dezvoltare locală sustenabilă.⁵⁷

Obiectivele propuse de submăsura 7.6 corespunde cu obiectivele specifice (SMART) prezentate anterior, adică:

- Adoptarea măsurilor de stimulare socială, familială și personală;
- Asigurarea constantă la nivel optim a resurselor umane, materiale și financiare;
- Crearea de noi locuri de muncă în sectorul de cercetare, restaurare, conservare;
- Susținerea cu prioritate la nivel central a reabilitării monumentelor de patrimoniu de categoria A, iar a monumentelor de categoria B de către autoritățile locale.

Intensitatea sprijinului:

- **100%** din totalul cheltuielilor eligibile pentru proiectele de utilitate publică, negeneratoare de venit, dar nu va depăși **500.000 euro**;
- **80%** din totalul cheltuielilor eligibile pentru proiectele de utilitate publică, generatoare de venit, dar nu va depăși **200.000 euro**.

În continuare sunt prezentate regulile de eligibilitate ale cheltuielilor⁵⁸:

- Să fie realizate după data semnării Contractului de Finanțare și să fie în legătură cu îndeplinirea obiectivelor investiției;
- Să fie efectuate pentru realizarea investiției cu respectarea rezonabilității costurilor;
- Să fie efectuate cu respectarea prevederilor contractului de finanțare semnat cu AFIR;
- Să fie înregistrate în evidențele contabile ale beneficiarului, să fie identificabile, verificabile și să fie susținute de originalele documentelor justificative, în condițiile legii.

Toate proiectele eligibile vor fi punctate în acord cu criteriile de selecție, care sunt prezentate în Ghidul Solicitantului pentru submăsura 7.6. Punctajul maxim care se poate obține este de 100 de puncte. Proiectele cu punctaj egal se vor departaja după numărul de activități culturale ce au avut loc în ultimele 12 luni anterioare datei depunerii Cererii de Finanțare.

Beneficiarii eligibili pentru sprijinul acordat sunt:

- Comunele: Conform dicționarul explicativ al limbii române comuna provine din limba franceză de la denumirea comune și este o unitate de bază administrativ-economică din România, alcătuită din unul sau mai multe sate și condusă de Consiliu

57. www.afir.info, ultima accesare: 27.11.2015

58. Ghidul Solicitantului pentru sub-măsura 7.6

comunal în fruntea căruia se află un primar.⁵⁹ În general comuna poartă numele satului în care se află reședința, dar uneori, comuna poartă numele altui sat din componența sa. De exemplu, Comuna Acățari poartă numele satului Acățari, care este reședința comunei.

- ONG-uri: O organizație non-guvernamentală este o instituție care lucrează independent față de activitatea guvernului, deși unele ONG-uri sunt parțial sau integral finanțate de acesta.
- Unități de cult: Culele recunoscute de lege sunt persoane juridice de utilitate publică. Ele se organizează și funcționează potrivit legii și în baza prevederilor constituționale, în mod autonom (culele religioase).⁶⁰
- Persoane fizice autorizate/societăți comerciale, care dețin în administrare obiective de patrimoniu cultural de utilitate publică, de clasa B (monumente de interes local).
- Regimul de proprietate a monumentelor este foarte important din perspectiva intervenției pentru conservare și restaurare. Monumentele cu regim de proprietate privată au o situație complicată, deoarece intervenția statului este limitată. Monumentele cu regim de proprietate de stat pot deveni beneficiarele principale ale unei astfel de strategii.⁶¹

În concluzie submăsura 7.6 este o alegere bună pentru comunele, ONG-urile, unitățile de cult sau persoane fizice autorizate/societăți comerciale, care dețin în administrare obiective de patrimoniu cultural de utilitate publică, de clasa B. Totodată este important de menționat că în cadrul acestui program cu 2 săptămâni înaintea datei limită de depunere a proiectelor pentru anul 2015 erau fonduri disponibile, peste 90% din fondurile alocate acestei măsuri pentru anul 2015 – acest lucru însemnând că șansele de câștig ale proiectelor bine pregătite au fost deosebit de mari.

EEA GRANTS (finanțările Mecanismului Financiar al Spațiului Economic European – Norvegia, Islanda și Liechtenstein)

În acest caz programul de finanțare dedicat perioadei 2009-2014 este în curs de finalizare fără apeluri publice rămase. Se estimează faptul că pe baza noului exercițiu financiar EEA Grants sprijinirea proiectelor legate de patrimoniul cultural și natural va continua.

În acest caz estimăm o posibilă perioadă pentru noi apeluri de finanțare în anii 2017-2018. Mai jos se pot găsi informațiile cu privire la programul de finanțare derulat în perioada precedentă.

59. Dicționarul Explicativ al Limbii Române (DEX), www.dexonline.ro, ultima accesare: 03.12.2015

60. Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor, M. Of. nr. 11/08.01.2007.

61. Strategia sectorială în domeniul culturii 2014-2020, p. 60.

PA16/RO12 Programul Conservarea și revitalizarea patrimoniului cultural și natural

Fondul este conferit de statele: Norvegia, Islanda, Liechtenstein prin Mecanismul Financiar al Spațiului Economic European. Următoarele tipuri de investiții sunt finanțate:

- conservarea, renovarea și protejarea patrimoniului cultural
- restaurarea, conservarea și punerea în valoare a monumentelor istorice;
- restaurarea/conservarea patrimoniului cultural mobil;
- digitizarea bunurilor de patrimoniu și/sau a arhivelor, cataloagelor, inventarelor și crearea de baze de date;
- crearea și dezvoltarea de muzee și spații culturale.

Beneficiari sprijiniți:

- instituții publice: autorități publice, instituții culturale și arhivele statului;
- organizații neguvernamentale, inclusiv filiale ale asociațiilor și fundațiilor internaționale recunoscute în conformitate cu legislația în vigoare în România, active în domeniile vizate de program (e.g. patrimoniu cultural, minorități etnice);
- culte și asociații religioase recunoscute potrivit legislației în vigoare în România;
- instituții de învățământ superior și instituții de cercetare;
- alte entități fără scop lucrativ active în domeniile vizate de program (e.g. patrimoniu cultural, minorități etnice).

Solicitantul trebuie să dovedească calitatea de proprietar/administrator sau faptul că are dreptul de folosință cu titlu gratuit sau deține în concesiune imobilul și/sau terenul care face obiectul investiției.

Suma minimă a sprijinului nerambursabil este de 200.000 euro pe proiect și suma maximă este de 2.000.000 euro pe proiect.

Rata finanțării nerambursabile:

- în cazul proiectelor implementate de organizații de drept public – rata finanțării va fi de maxim 100% din totalul costurilor eligibile ale proiectului;
- în cazul proiectelor implementate de organizații de drept privat – rata finanțării va fi de până la 90% din totalul costurilor eligibile ale proiectului;
- De exemplu lucrările de restaurare ale Arhiepiscopiei Romano-Catolice din Alba Iulia au fost finanțate din acest fond.

Fundația „Teleki László”

Scopul fundației este studiul și protejarea culturii maghiare, studiul amănunțit al fenomenului social din centrul și estul Europei. În anii 1999-2007 au fost sprijinite: patrimoniul cultural imobil al unor confesiuni, primăriei, organizații neguvernamentale, fundații din care au fost restaurate parțial sau integral mai multe monumente istorice, icoane, picturi murale, mobilier etc., care fără acest sprijin mai mult ca probabil s-ar fi distrus.

Printre altele au beneficiat de sprijin:

- Biserica „Szent Péter” din Cluj-Napoca
- Biserica Reformată-Calvină din Orașul de Jos
- Biserica Franciscană din Cluj-Napoca

Centrul „Forster Központ”

Misiunea centrului este: arheologia, protejarea operelor de arte și patrimoniului cultural; cercetare științifică, documentarea, ținerea în evidență a unor castele, cetăți și palate din proprietatea statului; inventarierea, dezvoltarea, prezentarea precum și funcționarea parcurilor istorice și alte sarcini în legătură cu acestea.

Au beneficiat de acest sprijin:

- Biserica Franciscană din Dej
- Biserica Evanghelică din Hălmeag

World Monuments Watch

World Monuments Watch este o evidență a celor mai periclitate 100 de monumente istorice și are ca scop atenționarea organelor competente asupra pericolelor avansate cu necesități imediate de intervenții. Programul sus menționat colectează sprijin financiar pentru obiective istorice aflate pe listă. Nominalizarea se poate face de către oricine, din doi în doi ani, în urma analizelor făcute de experți.

Criterii principale:

- Relevanța locului
- Urgența situației sau posibilități de schimbări
- Viabilitatea planului de realizare

Obiectivele de pe listă în proporție de 40% au beneficiat de sprijin începând cu anul 1996, iar valoarea totală alocată acestora ajunge la 90 de milioane de dolari.

Au fost înregistrate pe listă:

- Castelul Bánffy de la Bonțida
- Biserici de lemn din nordul Olteniei și sudul Transilvaniei
- Sinagoga din Iași
- Cetatea din Oradea
- Orașul București (a fost inclusă pe listă pentru anul 2016).

Fundația „King Baudouin” din Belgia

Misiunea fundației este foarte largă și clară: ajută îmbunătățirea circumstanțelor pentru populație. Conform statutului este o structură independentă care sprijină idei originale și realizează noi proiecte. Sprijină proiecte și cetățeni care sunt angajați la crearea unor împrejurări mai bune pentru societate.

Teme concrete: democrația, sănătate, sărăcie, moștenire etc. Oferă sprijin și în afara Belgiei sau a Europei.

Au beneficiat de finanțare:

- Muzeul Horta din Franța – lucrări de restaurare (50.000 euro)
- Pictura Fluieraș a lui Jacob Jordaens (93.000 euro).

The Getty – Los Angeles

Sprijin pentru păstrarea construcțiilor monumentale: în perioada 1988-2008 au sprijinit păstrarea mai multor construcții principale cu rol important. Fundația pune accent pe proiectare și cercetări istorice anterioare.

Au beneficiat de sprijin:

- Biserica Reformată de pe Ulița Lupilor din Cluj-Napoca – plan de restaurare (274.000 dolari).

Începând cu anul 2009 nu mai sprijină restaurarea construcțiilor de monumente istorice, noile priorități fiind: păstrarea și testarea construcțiilor importante din secolul XX. și prelucrarea unor planuri și management durabile.

Ambassadors Fund for Cultural Preservation

Programul sprijină:

- Spații culturale, nu exclusiv construcții istorice sau săpături arheologice;
- Obiecte culturale, colecții muzeologice, nu exclusiv obiecte etnografice și arheologice, picturi, statui, manuscrise;
- Muzica tradițională, limbi și meșteșuguri arhaice.

Îndreptățiți la sprijin:

- Obiective economice cu renume, ONG-uri, muzee, în unele cazuri ministere culturale, sau alte instituții asemănătoare;
- Organizații care au capacitate de a dovedi că au experiență necesară și capacitate în managementul proiectelor păstrării patrimoniului cultural.

SURSE ATRASE DIN COMUNITATE

Experiența din anii precedenți cu demersul „Castel în Transilvania” a dovedit faptul că există un interes general în rândul populației cu privire la acest subiect, interes ce poate fi transformat destul de ușor într-o motivație de acțiune și implicare. Un exemplu concret este competiția WebCastel organizată în anii 2011-2012 în care echipe locale s-au constituit pentru „adoptarea” unui castel pe perioada unei competiții. Aceste echipe s-au implicat voluntar în activități de cercetare-documentare, dar și în organizarea unor

acțiuni concrete pentru castel. În aceeași ordine de idei o campanie de conștientizare derulată cu ocazia Festivalului Peninsula din anul 2012 la Târgu-Mureș a rezultat în strângerea a peste 3.500 lei de la participanți printr-o acțiune de bombardare (cu mingi de tenis) a celor mai semnificative probleme cu care se confruntă castelele din Transilvania.

Din cauza faptului că există un interes general în ceea ce privește subiectul castelelor din Transilvania, lucru coroborat și cu faptul că interesul se transformă repede în acțiune, una din soluțiile de atragere a surselor de finanțare poate fi crowdfunding-ul, respectiv comunitatea de sprijin a demersurilor implementate.

Ce este crowdfunding?

Crowdfunding-ul este un mod de a finanța o cauză socială sau un obiectiv de business în care se implică financiar un număr mare de persoane (crowd=mulțime) care implică de cele mai multe ori o platformă pe internet dar se poate manifesta și prin intermediul unor evenimente de caritate, prin cale poștală sau prin alte metode prin care tranzacția financiară are loc.

Puncte tari și puncte slabe ale activităților de tip crowdfunding⁶²

Puncte tari

Sursă de finanțare cu efort scăzut. Spre deosebire de alte metode, crowdfunding-ul nu necesită o muncă enormă. Este suficient un ochi bun și un creier dezvoltat pentru a face rost de sume decente de bani. Desigur, depinde de proiect și de inițiatorul lui, însă cu atâtea posibilități în față, primul pas este cel mai important. Bineînțeles, sistemul nu trebuie subestimat. Vorbim de interacțiune directă între finanțator și proiectul finanțat, deci implementarea unor strategii bine gândite trebuie făcută cu seriozitate. Deși munca fizică nu este copleșitoare, munca intelectuală trebuie să dea randament de 100%.

Puterea social media. Anul 2010 a fost anul decisiv pentru Facebook și Twitter. S-au impus ca lideri pe segmentele lor de piață și au crescut intens zi de zi. Acest lucru permite dezvoltarea unui sistem de crowdfunding în jurul acestor rețele, fiind necesară implicarea unui număr mai mic de resurse financiare decât în crearea unei rețele proprii. În plus avem formate deja comunități pe o gamă variată de domenii, posibil și pe cel de care avem nevoie. Totodată social media înseamnă globalizare și facilitarea accesului la un public foarte larg și nișat.

Distribuția și promovarea sigură. Odată strânși banii necesari și creat produsul final, intrarea lui pe piață se face printr-o strategie de marketing pornită de la zero. În cazul crowdfundingului abordarea se schimbă, deoarece există deja un public format în jurul produsului, datorită rețelei sociale și a investitorilor în număr mare din spatele

62. Sursa: <https://ro.wikipedia.org/wiki/Crowdfunding>, 19 ianuarie 2016.

lui. Astfel se beneficiază de o promovare mouth-to-mouth din primă mână în care este implicat interesul personal al investitorilor.

Puncte slabe

Puterea rețelei sociale create. Dacă rețeaua creată în jurul produsului nu este suficient de încheată, este improbabil ca suma de bani strânsă în urma crowdfunding-ului să fie suficientă. De aceea este foarte importantă alegerea publicului țintă, nișarea exactă și comunicarea în cadrul rețelei, creând astfel o rețea strânsă, ai cărui membri pot realiza legături rapide și eficiente. Abordarea directă a targetului implică o strategie de risc, un plan de rezervă, dar și un posibil succes. Importanța puterii rețelei sociale crește pe măsură ce proiectul avansează. Dacă lucrurile se destramă aproape de final, riscurile financiare și legale cresc.

Suma necesară. Sistemul de crowdfunding își pierde eficiența cu cât suma de bani necesară este mai mare. Indiferent de puterea financiară a publicului vizat, această tehnică este foarte riscantă cât timp există sume mari în joc. Ideală este alegerea unei finanțări parțiale a proiectului prin acest sistem și obținerea fondurilor complementare pe alte căi. Desigur, suma posibilă este direct proporțională cu mărimea rețelei sociale și cu nișa publicul țintă. De aceea trebuie creată mai întâi rețeaua și apoi stabilită suma în buget. Totuși un proiect cu necesar mic de fonduri poate să existe cu o finanțare crowdfunding de 100%.

Produsul final. Cu cât produsul final este mai credibil, cu atât este mai ușoară strângerea de fonduri. Dacă oamenii au încredere în produs, sunt dispuși să dea bani. De aceea partea de PR a proiectului este extrem de importantă încă din primele stagii. Comunicarea cu publicul devine astfel un aspect vital. De fapt ideea care trebuie luată în calcul este că publicul devine într-o măsură sau alta finanțatorul proiectului. De aceea trebuie tratat ca atare. De asemenea, pentru ca produsul final să fie viabil, ideea inițială și planul de acțiune creat la început sunt elemente cheie ale proiectului.

Sistemul de recompensare. Dacă acest sistem nu este bine pus la punct riscul de a strânge prea puțini bani sau chiar deloc crește substanțial. Sunt recomandate recompense cât mai personale și cât mai diferențiate, organizate într-o structură ierarhică bine implementată. Secretul stă în atragerea investitorilor și în recompensarea lor cât mai exactă, fără a pierde bani. Pentru zece dolari este suficient un tricou de un dolar, dacă acel tricou dă impresia că e creat special pentru cel care a dat banii. Pentru 1000 de dolari sunt aproape inutile produsele materiale (în general promoționale), ele fiind asociate cu suvenirurile, iar o astfel de investiție trebuie să-ți aducă mai mult decât un suvenir. Se cere deci un sistem echivalent valoric. Cu cât sistemul este mai complex cu atât investițiile vor veni în număr mai mare.

Platforme de crowdfunding din România

Crowdfunding-ul a prins aripi și în spațiul comunitar românesc. În ultimii ani au apărut tot mai multe platforme și inițiative prin care această activitate și-a extins rădăcinile. Unele dintre acestea sunt următoarele:

- CRESTEMIDEI.RO este o platformă independentă creată de o echipă voluntară din Cluj-Napoca. Are la activ deja mai multe zeci de inițiative ce au fost finanțate prin această platformă.
- MULTIFINANTARE.RO este, de asemenea, o inițiativă lansată în Cluj-Napoca, dar care se concentrează și pe inițiative tip investiție. Prin platformă mai multe inițiative au fost finanțate integral, dar sunt și inițiative care nu au atins pragul stabilit pentru a fi finanțat, caz în care fondurile strânse fără a atinge pragul nu sunt virate către inițiatorul proiectului.
- BURASBINELUI.RO este o platformă creată de Banca Comercială Română prin care pune la dispoziție oricărei organizații neguvernamentale platforma prin care se pot strânge resurse. Pe lângă platformă banca investește și în acțiuni concrete de mobilizare a resurselor, cum ar fi Campionatul de Bine încurajând atât implicarea sectorului neguvernamental cât și a grupurilor informale.

Metode propuse pentru atragerea de resurse prin crowdfunding în cadrul demersului „Castel în Transilvania”

Cele două direcții identificate pentru crearea unui Fond „Castel în Transilvania” sunt următoarele:

- Crearea unui fond operațional din care se pot finanța acțiuni de intervenție rapidă prin mobilizarea permanentă de resurse și alocarea acestora când apare o urgență;
- Realizarea unor mobilizări de resurse financiare din comunitate pentru obiective și sarcini specifice clar definite, inclusiv cu un obiectiv de sumă concretă ce trebuie strânsă;
- Crearea unui fond de acumulare și atragerea de resurse în acest fond urmând ca unele acțiuni și demersul în contextul acestei strategii să fie finanțate din dobânzile ce provin din existența acestui fond.

Strângerea resurselor din comunitate poate fi realizată prin următoarele căi:

- Platformă disponibilă online pentru strângerea resurselor și prezența pe platforme deja existente;
- Evenimente dedicate de caritate și de mobilizare sub brandul „Castel în Transilvania”;
- Prezență la evenimente majore și derularea unor campanii de conștientizare și mobilizare la fața locului;
- Contacte directe cu diferite grupuri de factori interesați care sunt dispuși să investească în acest demers.

CAPITOLUL 7

MANAGEMENTUL PROCESULUI DE IMPLEMENTARE A STRATEGIEI ȘI REZULTATELE PRECONIZATE

RELAȚIA DINTRE VIZIUNE, PLANURI STRATEGICE ȘI PLANURILE OPERAȚIONALE

Element strategic	Orizont de timp	Descriere
VIZIUNE PE TERMEN LUNG	2016–2055	„Castel în Transilvania” își imaginează viitorul ca o comunitate și o rețea organizațională de sprijin pentru castelele și conacele din Transilvania care urmărește valorificarea potențialului economic, cultural, comunitar și turistic al acestora. „Castel în Transilvania” își imaginează viitorul construind pe principiile aditionalității, sustenabilității, complementarității și relațiilor directe de la persoană la persoană care împreună formează o rețea și o mișcare bazată pe încredere, valori comune și o viziune ce ia prezentul ca atare și îl pune în serviciul viitorului.
STRATEGIE PE TERMEN MEDIU 4	2046–2055	Realizată pe baza evaluării intermediare a celei de a treia strategii pe termen mediu și pe baza Planurilor Anuale de Acțiune implementate deja în a treia perioadă strategică. Planificare: 2043–2045. Implementare 2046–2055. Evaluare: 2056
STRATEGIE PE TERMEN MEDIU 3	2036–2035	Realizată pe baza evaluării intermediare a celei de a treia strategii pe termen mediu și pe baza Planurilor Anuale de Acțiune implementate deja în a doua perioadă strategică. Planificare: 2033–2035. Implementare 2036–2045. Evaluare: 2046
STRATEGIE PE TERMEN MEDIU 2	2026–2035	Realizat pe baza evaluării intermediare a primei strategii pe termen mediu și pe baza Planurilor Anuale de Acțiune implementate deja în prima perioadă strategică. Planificare: 2023–2025. Implementare 2026–2035. Evaluare: 2036

STRATEGIE PE TERMEN MEDIU I

2016–2025

Realizat în cadrul proiectului „Castel în Transilvania”: strategie și modele de dezvoltare.
Obiectiv general: scopul PROGRAMULUI și FONDULUI „CASTEL ÎN TRANSILVANIA” este întărirea rolului economic și social al castelelor și al caselor țărănești specifice din Transilvania, contribuirea la dezvoltarea durabilă regională, pe lângă păstrarea valorii lor de moștenire culturală.

Priorități tematice: Dezvoltarea castelelor ca unități economice – Dezvoltarea castelelor ca unități de atractivitate locală – Dezvoltarea castelelor ca unități culturale – Dezvoltarea castelelor ca unități comunitare
Priorități orizontale: Accesibilitate (A+) – Date (D+) – Parteneriat (P+) – Comunitate (C+) – Fluxuri de valori (F+) – Reprezentare (R+).

Planificare: 2015–2026. Implementare 2016–2025. Evaluare: 2026

PLANURI DE ACȚIUNE ANUALE

2016–2055

Planurile operaționale se realizează de la an la an. Se stabilesc obiective specifice și un portofoliu de proiecte concrete. O planificare financiară se realizează de asemenea la nivel anual.
Planurile de acțiune se elaborează în perioada octombrie-decembrie al anului n-1, se implementează pe parcursul anului n și se evaluează în perioada ianuarie-martie a anului n+1.

Diagrama GANTT a planificării, implementării și evaluării strategiilor pe termen mediu

Trimes-tru din deceniu	1x /3	1x /4	2x /1	2x /2	2x /3	2x /4	3x /1	3x /2	3x /3	3x /4	4x /1	4x /2	4x /3	4x /4	5x /1	5x /2	5x /3
Strategia 1	P/I	I	I/ EI	I	E												
Strategia 2				P	I	I/ EI	I	I	E								
Strategia 3								P	I	I/ EI	I	I	E				
Strategia 4												P	I	I/ EI	I	I	E

Unde:

P – planificare

I – implementare

EI – evaluare intermediară

E – evaluare finală

Planurile Anuale de Acțiune

Planurile Anuale de Acțiune reprezintă punerea în practică a strategiei pe termen mediu printr-un mecanism de planificare și implementare structurată. Planurile Anuale de Acțiune concretizează implementarea strategiei prin proiecte și activități întreprinse în contextul obiectivelor generale și specifice, a priorităților tematice și orizontale.

Planificarea și implementarea unui Plan Anual de Acțiune se desfășoară pe următorul orizont de timp:

Anul		N-I	N				N+I	
Trimestrul	III	IV	I	II	III	IV	I	II
Plan Anual de Acțiune anul N	P	P	I	I	I	I	E	E

Planul Anual de Acțiune este pregătit de Biroul „Castel în Transilvania” și este adoptat de Consiliul „Castel în Transilvania”. Raportul de evaluare asupra unui Plan Anual de Acțiune este de asemenea adoptat de Consiliul „Castel în Transilvania”.

MODELUL ORGANIZAȚIONAL AL IMPLEMENTĂRII DEMERSULUI „CASTEL ÎN TRANSILVANIA”

Modelul Organizațional servește ca și punct de pornire pentru planificarea unor acțiuni și demersuri concrete ce se constituie în planurile anuale de acțiune dezvoltate în contextul acestei strategii. În sens general, modelul organizațional prezentat mai jos servește ca și un ghid simplificat pentru punerea în context al oricărui demers inițiat sub egida strategiei „Castel în Transilvania”.

- **Segmente de beneficiari:** Proprietarii și administratorii castelelor și conacelor din Transilvania * Persoane fizice care doresc să sprijine demersul de conservare, restaurare și valorificare socio-economică a castelelor și conacelor din Transilvania * Experți din domenii care au relații cu subiectul castelelor și conacelor din Transilvania * Factori de decizie cu influență asupra patrimoniului cultural construit din România
- **Valoare propusă:** Valorificarea și introducerea în circuitele socio-economice ale castelelor și conacelor din Transilvania * Transformarea subiectului castelelor și conacelor din Transilvania într-unul orientat spre prezent și viitor și prin combinarea acestui subiect cu păstrarea valorii culturale și istorice autentică
- **Canale:** Sprijin profesional * Instrumente de mobilizare a comunității de sprijin * Rețea de sprijin, interacțiune * Instrumente și modele de direcționare a unor resurse financiare și non-financiare
- **Relațiile cu clienții:** Parteneriate * Comunitate * Reprezentare * Sprijin primit prin alocarea unor resurse materiale, umane, intelectuale și financiare pentru cauză

- **Venituri:** programe de finanțare dedicate dezvoltării regionale, protejării patrimoniului cultural construit, educației culturale * resurse financiare și non-financiare atrase din comunitate * investiții private
- **Resurse cheie:** Cunoștințe profesionale în domenii ce aduc atingere subiectului castelelor din Transilvania * Sisteme de gestiune date și rețele de comunicare * Brandul „Castel în Transilvania”
- **Activități cheie:** Comunitate de sprijin * Acțiuni tip on-spot * Thinktank * Gestiune date * Activitate editorială
- **Parteneri cheie:** Proprietari și administratori de castele * Organizații cu obiective similare celor din această strategie * Investitori privați și finanțatori din sectorul public * Experți în comunicare și mobilizare comunitară
- **Costuri:** Planificare, management, monitorizare, evaluare * Rețele de comunicare * Activitate editorială * Expertiză profesională * Organizare evenimente

Acest Model Organizațional urmează să fie adaptat specific primului Plan Anual de Acțiune și apoi va constitui punctul de pornire pentru fiecare plan anual în viitor, definind și redefinind cele nouă componente care stau la baza elaborării măsurilor și acțiunilor specifice din cadrul unui an calendaristic.

MĂSURI DE IMPLEMENTARE A PLANURILOR ANUALE DE ACȚIUNE

Prioritățile orizontale vin în completarea priorităților tematice printr-un set de măsuri, care nu se referă la o anumită prioritate ci servesc întregul cadru strategic producând rezultate la nivel sistemic. Aceste măsuri orizontale se constituie în șase domenii orizontale specifice, și anume: Accesibilitate (A+) – Date (D+) – Parteneriat (P+) – Comunitate (C+) – Fluxuri de valori (F+) – Reprezentare (R+). Cele șase priorități orizontale specifice precum și cele 20 de măsuri orizontale concrete au menirea de a consolida abordarea holistică în ceea ce privește demersurile prin care pe termen lung putem înfăptui viziunea noastră pentru castelele și conacele din Transilvania. Aceste măsuri asigură o aplicare practică a principiilor ce stau la baza creării și implementării acestei strategii.

ACCESIBILITATE (A+)

Accesibilitatea contribuie la conștientizarea corectă a situației și stării fizice a castelelor și conacelor din Transilvania, precum și la stârnirea interesului unor categorii din comunitate care nu au o legătură directă cu acest subiect, cu aceste clădiri.

A+ conștientizare, dezvoltarea audienței se adresează în primul rând unui grup țintă, care se comportă pasiv față de obiectul acestei strategii. În cadrul acestui grup țintă măsura se adresează pe de o parte categoriei de persoane care sunt interesate deja de subiect dar doresc să afle mai multe informații despre situația lor și demersurile făcute. Pe de altă parte se adresează tipului de persoană care nu a fost până acum interesată

de subiect. O atenție specială se va acorda conștientizării în rândul tinerilor prin acțiuni educaționale.

A+ acțiuni însumează acele evenimente care se întâmplă în spațiul fizic și asigură un acces direct persoanelor și comunităților interesate de castelele și conacele din Transilvania. Aceste acțiuni pot fi singulare sau implementate în paralel în mai multe locuri, respectiv pot combina accesul fizic cu accesul virtual astfel conectând grupuri de oameni și întreaga comunitate de sprijin.

A+ editorial reprezintă o măsură prin care se generează și creează conținut autentic, cu surse verificate despre acest subiect, care este de actualitate, conține informații proaspete, urmărește tendințe, evenimente, decizii, relaționări. Activitatea editorială oferă un punct important de pornire în eforturile de lărgire și consolidare a comunităților de sprijin dar și identificarea și atragerea de noi audiențe.

DATE (D+)

Datele oferă o resursă, care are un efect asupra tuturor domeniilor și acțiunilor ce vor fi realizate sub auspiciul acestui cadru strategic. Datele și informațiile reprezintă în continuare una din cele mai acute lipsuri pentru o activitate profesională consolidată pentru că inexistența lor restrânge mult capacitatea de analiză, cercetare și identificare exactă a problemelor.

D+ centru de documentare va avea obiectivul principal de a crea un spațiu fizic și virtual care asigură accesul la informații atât în format fizic cât și format virtual. Măsura creării unui astfel de centru de documentare va asigura o sursă de informații de încredere pentru orice proiect sau inițiativă lansată sub auspiciul acestui cadru strategic.

D+ big data va permite gestionarea unei cantități mari de date și informații, sub formă de text, imagini, filmări și alte tipuri de documentări. Măsurile big data vor asigura necesarul de condiții tehnice care deservește o cantitate mare de informații, respectiv stocarea și gestionarea acestora.

D+ cercetare înglobează măsurile specifice de cercetare și analiză care se realizează pe baza datelor strânse, gestionate și actualizate prin măsurile complementare din cadrul priorității date. Măsurile specifice de cercetare permit atât fundamentarea unor activități și măsuri sub egida acestui cadru strategic cât și justificarea unor proiecte concrete ce constituie fondul unor atrageri de surse de finanțare nerambursabile și resurse din comunitate.

PARTENERIAT (P+)

Parteneriatul reprezintă componenta instituțională a construirii rețelelor de colaborare în slujba castelelor din Transilvania. Măsurile de parteneriat oferă expertiză și asistență în inițierea unor colaborări instituționale concrete în cadrul platformei „Castel în Transilvania”. Este de subliniat faptul că acest cadru strategic și măsurile concrete ce derivă la nivel operațional trebuie să asigure o abordare permisivă în ceea ce privește

libertatea inițierii unor colaborări concrete fără o centralizare prea puternică, puterea colaborărilor având un potențial crescut.

P+ geografic încurajează parteneriatele și colaborările formate la nivel de unități geografice, cum ar fi localități, microregiuni, județe, regiuni, la nivelul țării sau chiar la nivel internațional. Rolul demersului „Castel în Transilvania” este să înlesnească aceste colaborări, să asigure resurse pentru derularea acestora și să disemineze rezultatele, soluțiile găsite în urma acestor parteneriate. Aceste parteneriate pot acoperi zone geografice care coincid și cu arii acoperite de unități administrativ-teritoriale, însă în alte cazuri pot propune o acoperire ce se justifică prin alte caracteristici.

P+ tematic este măsura de încurajare a colaborărilor tematice pe anumite subiecte care necesită contribuții ce provin din mai multe domenii profesionale. Exemplele de colaborări tematice pot adresa cazuri specifice ale câte unui castel sau conac sau o anumită problemă specifică în care se regăsesc mai multe clădiri și la care se poate găsi o soluție identică care rezolvă aceeași problemă în toate cazurile în care aceasta apare.

P+ sectorial încurajează colaborările instituționale între entități ce activează în același domeniu, sau domenii strâns legate. De exemplu, colaborarea unor actori mass-media în promovarea cauzei castelelor este un alt existent binevenit ce poate fi extins și în viitor. Această măsură construiește pe principiul de cooperare pe baza căruia se pot crea parteneriate (chiar dacă temporare) chiar și prin implicarea unor entități care se află de altfel în situații concurențiale sau semi-concurențiale.

P+ orientat pe subiect înglobează acele parteneriate ad-hoc create pentru gestionarea unor situații concrete, chiar de urgență când este nevoie de coalizarea unor forțe pe termen scurt pentru atingerea unui obiectiv imediat sau rezolvarea unei situații critice.

COMUNITATE (C+)

Comunitatea reprezintă cheia transformării demersului „Castel în Transilvania” într-o mișcare comunitară, care devine una auto-motivantă și care ajunge la acel nivel critic în care se autogenează, se autoextinde, se consolidează și își creează propriile pârgii de acțiuni în cadrul oferit de strategia existentă. Această prioritate orizontală înglobează toate grupurile principale de țintă care se compun mai ales din persoane fizice și creează mai ales cadrul interacțiunii directe care însumează laolaltă o întreagă rețea de relații și colaborări.

C+ rețele de informare și comunicare construiește și gestionează arhitectura tehnică necesară derulării activităților de consolidare și largire a comunității de sprijin precum și a instrumentelor de comunicare cu experți, proprietari și administratori ai castelelor din Transilvania.

C+ experți adună laolaltă experți din diferite domenii profesionale, care prin activitatea lor au legătură sau ajută demersul de conservare, restaurare și valorificare. Crearea, lărgirea și

consolidarea rețelei de experți și eforturile de creare a unor interacțiuni între experți din același domeniu dar și de generare a unor interacțiuni multidisciplinare constituie premisa avansării în găsirea unor soluții pragmatice ce produc rezultate și impact pe termen mediu și lung.

C+ ambasadariat înglobează acel set de măsuri specifice ce va pune în valoare motivația persoanelor care aderă la comunitatea „Castel în Transilvania” și care sunt dispuse să fie agenți activi ai promovării cauzei, acțiunilor și celorlalte măsuri ce ținesc conservarea, restaurarea și valorificarea socio-economică a acestor clădiri. Ambasadariatul în acest sens este un cuvânt cheie, care pune în aplicare principiul relației directe cu cei mai activi membri ai comunității.

C+ proprietari, administratori se adresează relației cu proprietarii și administratorii castelelor din Transilvania. Fiind o comunitate destul de închegată (cu excepția cazurilor în care aceste clădiri sunt încă în administrarea unor instituții publice sau mai rar în administrarea unor ONG-uri), o relație directă și personală este premisa cheie pentru a păstra un interes și totodată de a se face înțeles modul de abordare al acestui cadru strategic. Însă această relație și colaborarea practică faptul că planurile operaționale și acțiunile derulate în cadrul demersului „Castel în Transilvania” pot implica efectiv castele și zonele lor înconjurătoare în acțiuni, evenimente, intervenții care li se adresează.

FLUXURI DE VALORI (F+)

Fluxurile de valori reprezintă acea prioritate orizontală care dorește să pună în practică un set de mecanisme și inițiative prin care, folosind instrumentele și principiile acțiunilor comunitare sau de acțiuni de tip „sharing economy” și „new power” se pot mobiliza resurse financiare și non-financiare în slujba castelelor din Transilvania.

F+ bursa de valori reprezintă acel mecanism prin care resurse materiale existente în sectorul privat pot fi relocate și folosite în procesul de conservare, restaurare și punere în valoare a castelelor și conacelor. Prin această măsură va exista posibilitatea atragerii unor resurse semnificative care nu implică o tranzacție financiară în sine ci asigură resurse care altfel ar putea fi asigurate numai prin surse financiare atrase.

F+ voluntariat. Această măsură înglobează relocarea resursei de timp disponibilă la persoane fizice pe care ei sunt dispuși să o alocă unor activități de voluntariat în cadrul demersului strategic „Castel în Transilvania”. Voluntariatul se constituie în acțiuni specifice de voluntariat, dar se pune accent și pe componenta educațională prin care se vor certifica experiențele și cunoștințele dobândite prin această activitate.

F+ mecanisme de finanțare comunitară înglobează o serie de măsuri și inițiative prin care se mobilizează resurse financiare în demersul de conservare, restaurare și valorificare a castelelor și conacelor. Pe lângă bursa de valori, acest mecanism poate asigura o sustenabilitate pe termen lung pentru acest demers strategic. Această măsură construiește pe trei piloni majori, și anume pe fondul de intervenții rapide, pe fondul de acumulare și pe fondul dedicat unor obiective și acțiuni specifice definite.

F+ atragere și managementul surselor de finanțare reprezintă acele măsuri și eforturi complementare și armonizate la nivel de parteneriate și adaptate la diverse programe și surse de finanțare nerambursabilă existente prin care se elaborează proiecte și cereri de finanțare, se creează mecanismele complementare de asigurare ale unui management tehnic și financiar adecvat și se consolidează cadrul instituțional de consolidare pentru o capacitate de management tot mai extinsă pe parcursul perioadei strategice.

REPREZENTARE (R+)

Prioritatea de reprezentare asigură acea componentă a implementării, prin care comunitatea „Castel în Transilvania” poate promova și recomanda unele soluții legislative și de alt tip către părți interesate și factori de decizie pe baza unor analize, dezbateri și alte tipuri de interacțiuni a persoanelor și organizațiilor care sunt parte a comunității „Castel în Transilvania”.

R+ expertiză și politici identifică probleme și creează fundamentele unor soluții pe termen scurt, mediu și lung prin care se realizează un cadru favorabil implementării unor măsuri sustenabile de conservare, restaurare și valorificare a castelelor și conacelor din Transilvania. Punctul de pornire pentru această măsură este reprezentată de analiza realizată în cadrul acestei strategii care evidențiază o listă de factori externi ce îngreunează procesul de conservare, restaurare și valorificare economică-socială și culturală.

R+ reprezentare asigură transmiterea soluțiilor elaborate și propuse către părți interesate, factori de decizie în ceea ce privește soarta și viitorul castelelor din Transilvania. Este un efort comun al rețelei de parteneri și experți implicați în implementarea acestei strategii. Această măsură construiește pe consolidarea pârghiilor de comunicare însumate ale partenerilor implicați dar și pe crearea unor noi relații bazate pe profesionalism și încredere care pot rezulta în decizii luate ce înlesnesc eforturile de punere în valoare a acestei componente importante a patrimoniului cultural construit românesc.

COORDONAREA GENERALĂ A IMPLEMENTĂRII STRATEGIEI „CASTEL ÎN TRANSILVANIA”

În ceea ce privește principiile de implementare a acestei strategii și de management a activităților operative ce rezultă din implementare, acestea vor fi organizate urmărind mai multe principii și stabilind mai multe structuri de management.

Structura completă de gestiune pentru implementarea strategiei va avea la bază următoarele orientări și principii:

- **Structură de guvernare** construită pe separarea aspectelor strategice, de execuție și de monitorizare-evaluare.
- **Management executiv** care lucrează cu planuri bine fundamentate care leagă dimensiunile strategice de cele operaționale.

- **Accesul facil** al organizațiilor, grupurilor și persoanelor fizice la procesul de management, activând o rețea amplă de parteneriate în stadiile de pregătire și execuție dar care transformă demersul „Castel în Transilvania” într-o mișcare comunitară amplă.

Procesul de luare a deciziilor strategice este răspunderea Consiliului „Castel în Transilvania”. Acest Consiliu va fi format în cel mai scurt timp după ce această strategie intră în vigoare și va îngloba atât experți cât și proprietari ai castelelor și conacelor. Consiliul are rolul de a elabora, adopta și evalua planurile anuale de acțiune dar și de a finaliza concluzii pe baza evaluării intermediare și finale de implementare a strategiei.

Execuția strategică este responsabilitatea Biroului „Castel în Transilvania”, așa cum se prezintă în continuare în prezentul capitol. Biroul reprezintă principalul element de execuție al întregului demers pus într-un cadru strategic. Cu sediul în Cluj-Napoca, acesta va fi condus de un director de program. Din punctul de vedere al structurii interne, Biroul cuprinde mai multe unități, mărimea acestora depinzând de capacitatea de atragere a unor resurse.

Biroul va fi coordonat de către Grupul PONT, entitatea care și-a asumat crearea acestui cadru strategic. În cadrul Biroului se vor crea pe măsura posibilităților unități ce asigură implementarea strategiei și a planurilor operaționale anuale elaborate pe parcursul implementării. Aceste unități nu se constituie ca și departamente independente, ci pe responsabilități specifice urmând ca directorul de program să stabilească responsabilitățile pe baza resurselor umane, financiare și materiale disponibile.

- **Unitatea Comunității** cu responsabilități privind consolidarea comunității „Castel în Transilvania”, interacțiunea directă cu membrii acestora, dezvoltare și implementarea de servicii și soluții care fidelizează comunitatea și mobilizează pentru anumite cauze comunitare stabilite.
- **Unitatea Audienței** cu responsabilități în domeniul informării și conștientizării în ceea ce privește situația curentă și starea fizică a castelelor și conacelor din Transilvania și cu obiectivul de a lărgi comunitatea de sprijin pentru acest demers, acest domeniu implicând și componente educative și editoriale și adresându-se în mod special și generațiilor tinere.
- **Unitatea Resurselor** cu responsabilități privind fluxurile financiare și non-financiare, ce sunt generate de acest program și strategie, inclusiv atragerea unor surse de finanțare publice și private, atragerea și gestionarea resurselor umane și materiale.
- **Unitatea Documentării și Cercetării** cu responsabilități în domeniul strângerii și gestionării unor date și informații și în realizarea unor analize, studii, documente de poziție care pot fundamenta propuneri concrete sau decizii luate atât sub egida programului „Castel în Transilvania” cât și alte decizii luate de factori de decizie și părți interesate în obiectivele și rezultatele programului.
- **Unitatea Planificării, Monitorizării și Evaluării** cu responsabilități în ceea ce privește pregătirea unor decizii strategice, gestionarea datelor ce apar ca urmare a folosirii instrumentelor de măsură și pregătirea și înaintarea rapoartelor de eva-

luare pe baza informațiilor existente. Această unitate asigură cadrul tehnic pentru implementarea diagramei GANTT pentru strategie și pentru planurile operaționale ce derivă din acesta.

- **Unitatea Acțiunilor** cu responsabilități privind gestiunea proiectelor centrale inițiate în cadrul demersului „Castel în Transilvania” precum și coordonarea relației de interacțiune cu orice proiect, activitate de dorește să fie realizată sub egida programului.
- **Unitatea Implementării** cu responsabilitatea principală de a asigura aspectele operaționale și administrative de derulare a activităților celorlalte unități precum și de coordonare tehnică a întrunirilor Consiliului, Biroului, Grupului de Monitorizare și a altor grupuri create în contextul acestei strategii.

Grupurile de colaborare pot avea un cadru permanent sau temporar și se creează pe baza unei probleme identificate pentru care este necesară o colaborare punctuală. Obiectul funcționării grupului poate fi strâns legat de una din castele sau conace, de un domeniu specific în activitățile de conservare, restaurare și valorificare socio-economică, de o arie geografică mai extinsă.

Rezultatele furnizate de către un grup de colaborare vor fi diseminate atât în cadrul comunității „Castel în Transilvania” cât și în public prin canalele de comunicare proprii și prin intermediul partenerilor mass-media, dacă este cazul.

Cadrul juridic pentru managementul implementării strategiei

Rolul Grupului PONT va fi de a lucra cu parteneri pentru a se crea premisele implementării planului de management ce conduce la crearea și asigurarea unui secretariat tuturor unităților prevăzute în acest plan de management. Pe măsură ce implementarea strategiei avansează și mai multe planuri anuale de acțiune sunt implementate și evaluate în urma cărora nivelul de resurse disponibile se mărește și se consolidează, se poate lua o decizie strategică cu privire la crearea unei sau mai multor entități juridice, după caz, care are rolul de a gestiona și implementa părți clar definite din strategie și din planurile de acțiune.

COMUNICARE ȘI RELAȚII PUBLICE

Modelul Organizațional servește ca și punct de pornire pentru planificarea unor acțiuni și demersuri concrete ce se constituie în planurile anuale de acțiune dezvoltate în contextul acestei strategii. În sens general, modelul organizațional prezentat mai jos servește ca și un ghid simplificat pentru punerea în context a oricărui demers inițiat sub egida strategiei „Castel în Transilvania”.

Obiectivul general al planului de comunicare „Castel în Transilvania” este de a asigura o prezență publică corespunzătoare demersului printr-o imagine profesionistă

care combină valoarea culturală și istorică a castelelor și conacelor cu tendințele curente de comunicare și relații publice.

Obiectivele specifice sunt următoarele:

- OS1: crearea instrumentelor, pârghiilor și conținuturilor specifice pentru atragerea unor noi audiențe pentru demersul „Castel în Transilvania”.
- OS2: consolidarea comunității „Castel în Transilvania” prin retenție și creștere a motivației și sentimentului de apartenență față de aceasta.
- OS3: transformarea membrilor comunității „Castel în Transilvania” în agenți ai comunicării și purtători de mesaj al demersului și acțiunilor derulate în acest cadru strategic.

Direcții de acțiune generale urmate sunt:

- A1: informare generală despre demersul „Castel în Transilvania” către un public țintă larg
- A2: atragere de noi audiențe prin măsuri și acțiuni specifice care se adresează unui public care este dispus să-și aloce resursele de timp, cele materiale sau intelectuale pentru un astfel de demers
- A3: mobilizare a comunității pentru cauze servite de demersul „Castel în Transilvania”, prin care se ating obiective intermediare ce se referă la un subiect sau întreaga rețea.
- A4: fidelizare prin instrumente fizice și virtuale care îmbunătățesc sentimentul de apartenență la comunitate.
- A5: explicare a procesului implementării prin mesaje simple de înțeles și de asumat de către membrii comunității prin care ei își dau seama și de intențiile și direcțiile urmate la nivel de gândire strategică.
- A6: transformare a membrilor comunității în ambasadori prin crearea și managementul programului de ambasadoriat „Castel în Transilvania”.

Implementarea planului de comunicare se realizează în cadrul Planurilor Anuale de Acțiune de către Biroul „Castel în Transilvania” în cadrul unităților de audiență și comunitate.

MĂSURAREA REZULTATELOR ȘI IMPACTUL STRATEGIEI

Pentru a putea stabili rezultatele acestui demers precum și modul și instrumentele de monitorizare al acestor rezultate, se stabilesc o serie de indicatori de măsură a eficacității și eficienței generale precum și a eficacității și eficienței specifice a performanței acestui cadru strategic.

Indicatori de eficacitate generală:

- Număr de obiective de patrimoniu de tip A și B restaurate și puse în valoare în România
- Număr de turiști la nivel local, regional și național
- Surse financiare alocate promovării turismului la nivel regional și național

- Numărul de obiective de patrimoniu cultural cu facilități de tipul noilor tehnologii
- Numărul de persoane ocupate în sectorul patrimoniului
- Numărul investițiilor finalizate.⁶³

Indicatori de eficiență generală:

- Suma medie destinată unei restaurări a clădirilor de categoria A și de categoria B
- Suma medie destinată punerii în valoare al unui monument de tip castel sau conac
- Suma medie destinată achiziției și implementării de noi tehnologii
- Suma medie cheltuită pentru promovarea turismului
- Dinamica turismului în zona Transilvaniei și la nivelul României

Indicatori de eficacitate specifică a acestui cadru strategic:

- Numărul castelelor și conacelor care au fost direct vizate prin acțiunile realizate în spiritul acestui cadru strategic
- Număr de castele și conace tip A și B restaurate și puse în valoare dintre cele cu care acest cadru strategic a avut orice tip de interacțiune
- Numărul persoanelor care au intrat în orice fel de interacțiune cu demersul „Castel în Transilvania”
- Numărul membrilor comunității de sprijin „Castel în Transilvania”
- Numărul ambasadurilor declarați ai demersului „Castel în Transilvania”
- Numărul experților implicați în rețele de colaborare
- Numărul proiectelor și acțiunilor derulate sub egida cadrului strategic
- Numărul entităților juridice implicate în colaborări specifice precum și numărul parteneriatelor realizate
- Numărul deciziilor de politici publice luate ca urmare a unor propuneri formulate prin colaborări și acțiuni realizate în acest cadru strategic
- Valoarea financiară a resurselor atrase și relocate prin acest demers în scopul conservării, restaurării și valorificării potențialului socio-economic al castelelor
- Numărul locurilor de muncă create ca urmare a acțiunilor și demersurilor realizate în contextul cadrului strategic

Indicatori de eficiență specifică a acestui cadru strategic:

- Raportul clădirilor valorificate/restaurate/conservate/în stare de degradare dintre cele 300 cuprinse în analiza inițiată
- Raportul resurselor mobilizate financiare/non-financiare
- Raportul ambasaduri/membri ai comunității de sprijin
- Suma medie destinată organizării de programe sau proiecte sub egida strategiei

Monitorizarea implementării

Grupul de Monitorizare „Castel în Transilvania” este un grup de 3-5 persoane numit de Consiliul „Castel în Transilvania” pentru a superviza și coordona activitatea de mo-

63. Strategia sectorială în domeniul culturii 2014-2020, p. 85.

nitorizare și pregătirea evaluării acestei strategii și a planurilor operaționale ce derivă din aceasta. Rolul Grupului este de a stabili la nivel practic metodele și instrumentele de monitorizare și a pune acestea la dispoziția Biroului „Castel în Transilvania”. Biroul are rolul de a implementa monitorizarea și de a pune la dispoziția Grupului de Monitorizare informațiile strânse pe baza indicatorilor stabiliți. Grupul de Monitorizare trage concluziile sale pentru realizarea evaluărilor Planurilor de Acțiune Anuale, precum și a evaluării intermediare și finale a acestei strategii.

Instrumente de monitorizare

Instrumentele de monitorizare pot fi definite prin următoarele categorii principale:

- **Instrumente de monitorizare electronice**, care furnizează date și informații exacte despre interacțiunea virtuală a comunității de sprijin precum și nivelul de audiență din afara comunității care a fost adresată prin diferitele activități de comunicare, sensibilizare, conștientizare. Aceste instrumente oferă mai ales informații cantitative.
- **Instrumente de monitorizare bazate pe observații personale**, care pot proveni din partea persoanelor care lucrează la nivel strategic și executiv sau participă în activitatea unor grupuri de colaborare. Reacțiile punctuale venite din partea unor experți și membri ai comunității de sprijin sunt de asemenea reperate de aceste instrumente. Aceste instrumente oferă mai ales informații calitative.
- **Instrumente de monitorizare stabilite pentru evenimente și acțiuni**, care oferă informații despre anvergura și calitatea acestora, aceste informații fiind strânse mai ales la fața locului. Aceste instrumente oferă atât informații cantitative cât și unele calitative.
- **Instrumente de monitorizare statistice**, care furnizează informații din diferite surse externe relevante pentru subiectul adresat de implementarea acestei strategii, cum ar fi analiza unor tendințe relevante la nivel național, european sau chiar mondial. Aceste instrumente oferă atât informații cantitative cât și unele calitative.
- **Instrumente de monitorizare a valorilor financiare și non-financiare transmise**, care reprezintă poate cel mai important aspect al sustenabilității întregii strategii. Aceste instrumente oferă date despre acel nivel de efect pe care celelalte acțiuni derulate sub auspiciul strategiei generează în ceea ce privesc unele decizii individuale sau instituționale cu privire la direcționarea unor resurse către demersurile programului „Castel în Transilvania”.

Impactul preconizat

Impactul asupra înțelegerii rolului patrimoniului cultural. Credem că prin sincronizarea eforturilor în contextul acestui cadru strategic vom asista la o creștere a nivelului de cunoaștere și înțelegere a obiectivelor patrimoniului cultural, o creștere a numărului de proiecte eligibile la finanțare nerambursabilă, creșterea gradului de recuperare prin proiecte câștigate, dezvoltarea spiritului de lucru în echipă, creșterea numărului salariaților (cercetătorilor științifici), îmbunătățirea calității de viață, cunoașterea

și valorificarea bunelor practici dezvoltate la nivel european în domeniul patrimoniului cultural, realizarea de materiale publicitare.

Impactul asupra turismului. Un alt impact estimat va fi asupra creșterii numărului de turiști în zonă. Acest obiectiv se va realiza prin creșterea numărului de turiști interni și externi, creșterea numărului de „turiști culturali” cu vârsta cuprinsă între 15 și 20 ani, satisfacerea nevoilor de informare a turiștilor și consolidarea identității proprii prin cultură și patrimoniu cultural. Strategia recomandată pentru realizarea planului de marketing este cea de dezvoltare, care prevede creșterea gamei de servicii și produse oferite și descoperirea unor noi utilizatori ai serviciilor și produselor oferite.

Impactul asupra resurselor atrase. Prea puține castele și conace se reabilitează pentru frumusețea și valorile ideologice în sine. Prin urmare va trebui să le atribuim funcții și obiective pentru a putea beneficia de resurse atrase prin contribuții private, investiții, finanțări nerambursabile sau resurse din comunitate. Susținătorii financiari ale unor inițiative pot fi atât Uniunea Europeană, Ministerul Culturii, și diferite fundații însărcinate pentru reabilitarea patrimoniului cultural cât și investitori privați interesați de aceste clădiri, sau membrii unor comunități mai mici sau mai mari care au o motivație sentimentală sau economică și sunt dispuși să aloce resurse proprii. Pentru evitarea distrugerii în totalitate a castelurilor va trebui să aplicăm pentru fondurile UE și a organizațiilor de cooperare cu ajutorul cărora vom putea salva o bună parte a monumentelor istorice deja ajunse în paragină.

Impactul asupra imaginii României. Va trebui să avem în vedere obiective atât pe termen scurt cât și pe termen lung. Prin urmare proiectele implementate sub auspiciul acestui cadru strategic vor ajuta în creșterea locurilor de muncă și a veniturilor, vor promova tradițiile, patrimoniul cultural și natural în zona respectivă. Totodată vor sprijini dezvoltarea mediului de afaceri, a infrastructurii și a serviciilor pentru dezvoltarea durabilă a regiunilor. De asemenea va ajuta considerabil progresul turismului pe plan local, regional și național care la urma urmei conduce la îmbunătățirea imaginii țării.

Impactul asupra generațiilor viitoare. Un alt factor important este captarea atenției și atragerea tinerilor și a generației viitoare cu ajutorul cărora vom putea ține în viață aceste comori care ne-au fost date de strămoși în semn de mândrie și iscusință meșteșugărească.

În final, dorim să terminăm cu un citat menit să accentueze importanța istorică a castelurilor de la istoricul de artă József Biró⁶⁴:

„În Transilvania se mai construiește: drum, cale ferată, fabrică, stație, cazarmă, palat orășenesc, biserică, casă țărănească și școala, dar castel? – nu prea. Castelul e însuși istoria.”

64. József Biró: Castel în Transilvania, 1943.

CAPITOLUL 8

MODELE DE DEZVOLTARE

În procesul conservării, restaurării și valorificării socio-economice a castelelor din Transilvania iau naștere diferite modele de dezvoltare care subliniază atât caracterul specific al fiecărui castel și fiecărei situații cât și unele aspecte care se pot regăsi în mai multe cazuri.

Cele zece obiective prezentate mai jos sunt exemple în care s-au făcut demersuri prin care s-a găsit deja sau este deja în demarare un proces de găsire a sustenabilității care implică în paralel și un proces de restaurare. Un astfel de proces poate dura de la câțiva ani până la chiar mai multe decenii depinzând de mărimea și starea clădirii, modul de atragere a resurselor și existența unei viziuni clare cu privire la funcționalitatea ei pe termen scurt, mediu și lung.

Prezentăm mai jos câteva exemple în care s-au inițiat demersuri concrete și dintre care unele au ajuns deja să devină sustenabile prin rolul socio-economic definit și realizat.

1. CASTELUL BÁNFFY, BONȚIDA

Date generale: Codul LMI: CJ-II-a-A-07534 * Adresă: comuna Bonțida, str. Stefan Emilian nr. 270, jud. Cluj * Date: 1652, reconstruit între 1750 - 1850 * Stil renesantist, baroc austriac * Formă de proprietate: privată * Proprietar: Familia Bánffy * Administrator: Fundația Transilvania Trust (concesiune pentru 49 ani) * Accesul este deschis publicului.

Descrierea stării curente a clădirii și zonei înconjurătoare: castelul este cel mai mare edi-

ficiu de acest fel din Transilvania, restaurarea și valorificarea sa fiind asumată de Fundația Transilvania Trust. Procesul de restaurare a început în 1999, tot în acel ansamblu a fost inclus de World Monuments Watch pe lista celor o sută cele mai periclitate situri din lume. Restaurarea a început în anul 1999 conform unui acord bilateral între România și Ungaria. În decursul timpului s-au organizat workshopuri profesionale prin care s-a continuat activitatea de restaurare. În 2008, programul de formare profesională în domeniul restaurării patrimoniului construit, la care au participat peste 2000 de studenți din 27 de țări, a primit recunoaștere internațională prin acordarea premiului Uniunii Europene Europa Nostra pentru Educație, Formare și Sensibilizare a publicului. Datorită stării precare în care s-a aflat castelul, lucrările de restaurare s-au concentrat pe consolidarea și refacerea acoperișurilor, astfel castelul și clădirea morii fiind salvate de la

pierzanie. Parcul este în continuare într-o stare avansată de degradare.

Funcțiunea curentă a clădirii și zonei înconjurătoare: clădirile castelului au în prezent mai multe funcțiuni. Clădirea porții găzduiește un lapidar și un spațiu de expoziție și o încăpere multifuncțională. Aripa Miklós găzduiește spații de birouri, sală de conferințe și spații de cazare. Fosta capelă a fost restaurată ca și spațiu comunitar. S-a reușit amenajarea unor secțiuni din clădirea principală prin care acestea au devenit de asemenea spații utile pentru diferite activități culturale. Fostul grajd servește ca și locație pentru diferite evenimente. Cafeneaua Culturală este situată în fosta clădire a bucătăriei. La etajul aceleași clădiri s-a creat un spațiu de expoziție, completat cu spații pentru cazare și masă folosite pentru evenimente proprii sau găzduite de castel.

Planuri de dezvoltare în următorii 5 ani: filozofia Fundației Transylvania Trust este complementaritatea activității de restaurare cu cea de valorificare socio-economică și revitalizare, fiind singura cale de asigurare a sustenabilității pe termen mediu și lung. Problema principală este pe o parte lipsa avuției de odinioară a familiei Bánffy, pe altă parte insuficiența fondurilor destinate restaurării monumentelor istorice. Obiectivul principal al contractului de concesiune a

castelului se referă la crearea unui Centru Cultural și Educațional. Prin modul inovativ de restaurare și prin cursurile profesionale Fundația a devenit pionier în momentul în care a decis să se implice cu 20 de ani în urmă în soarta castelului. Anul acesta v-a fi inaugurat Centrul de Arte și Meserii pentru a oferi o reinterpretare a spațiului istoric într-un context contemporan. Pe lângă funcțiunile culturale și educaționale se dorește și crearea și consolidarea unor funcțiuni economice, acest lucru fiind un aspect vital în atingerea sustenabilității financiare a castelului.

Surse atrase pentru menținerea în funcțiune și dezvoltare și planuri viitoare de atragere: cel mai important finanțator a fost și este Uniunea Europeană mai ales prin programul cadru Cultura, respectiv Europa Creativă. S-au atras fonduri și din partea Mecanismului de Finanțare al Spațiului Economic European (EEA Grants, Norway Grants), Headley Trust, World Monuments Fund, Getty Grant Program, fondurile culturale naționale ale României și Ungariei, și mai multe contribuții din partea sectorului privat sau persoane fizice. În viitorul apropiat dorim să depunem un proiect pentru accesarea Fondului European de Dezvoltare Regională prin Programul Operațional Regional, domeniul de intervenție 5.1.

2. CASTELUL BETHLEN, CRIȘ

Date generale: Codul din lista monumentelor: MS-II-a-A-15639 * Adresă: sat Criș, nr. 188-

190, jud. Mureș * Date: secolele XVI-XVIII * Stil renașcentist * Formă de proprietate: privată * Proprietar: Familia Bethlen * Administrator: Fundația Dévai Szent Ferenc (concesiune pentru 49 ani) * Deschis accesului publicului.

Descrierea stării curente a clădirii și zonei înconjurătoare: Castelul a fost restituit familiei Bethlen, momentan se află în folosința Fundației Dévai Szent Ferenc pentru 50 de ani, cu condiția restaurării și punerii în funcțiune a castelului. Studiul de fezabilitate pentru restaurarea completă a fost realizată prin atragerea mai multor surse de finanțare de calibru mic

de la Guvernul României și Guvernul Ungariei, respectiv fonduri județene mureșene. Clădirea este într-o stare consolidată, degradarea sa fiind stopată. Pe parcursul anului trecut s-a demarat și un proces de reabilitare al parcului din jurul castelului care va prezerva copacii existenți dar va crea un parc adaptat realității și nevoilor curente.

Funcțiunea curentă a clădirii și zonei înconjurătoare: Clădirea nu are în prezent nici o funcțiune economică, dar poate fi vizitată de turiști. Fundația Dévai Szent Ferenc (Fundația Sfântul Francisc), organizație care a primit în concesiune castelul, dorește să creeze un centru comunitar și de educație pentru activitățile sale și este dispusă să investească în clădire și împrejurimi în acest scop.

3. CASTELUL DANIEL, TĂLIȘOARA

Date generale: Codul din lista monumentelor: CV-II-m-A-13271 * Adresă: Talișoara, nr. 215 * Date: 1669 * Stil renescentist târziu, clasicist * Formă de proprietate: privată * Proprietar: Attila Rácz * Administrator: Rácz G. Attila I.I. * Deschis accesului publicului.

Descrierea stării curente a clădirii și zonei înconjurătoare: Între 2009 și 2014, castelul a fost complet reabilitat, o deosebită atenție fiind acordată restaurării elementelor importante din punct de vedere arhitectural și istoric, cum ar fi blazonul cioplit din piatră sau

Planuri de dezvoltare în următorii 5 ani:

Începând din iulie 2014, castelul este dat în folosință Fundației Dévai Szent Ferenc. Fundația va investi în crearea unor spații adecvate pentru organizarea unor expoziții dar și pentru a oferi o experiență mai completă turiștilor interesați de castel. Se vor amenaja spații de cazare și masă precum și facilități pentru organizarea activităților de educație.

Surse atrase pentru menținerea în funcțiune și dezvoltare și planuri viitoare de atragere:

Înainte de luna iulie a anului 2014, Fundația Bethlen a atras diferite surse de finanțare din diferite surse guvernamentale românești și maghiare, cum ar fi Administrația Fondului Cultural Național, Fondul Bethlen Gábor, dar și surse de la județul Mureș.

picturile murale renescentiste. În prezent clădirea funcționează ca și castel-hotel, interioarele fiind concepute astfel încât să acomodeze noua funcțiune, păstrând însă atmosfera clădirii prin utilizarea materialelor vechi și combinarea acestora cu materiale naturale noi specifice locului.

Funcțiunea curentă a clădirii și zonei înconjurătoare:

Castelul funcționează ca și castel-hotel, având opt camere și spații comune la dispoziția oaspeților. Paralel, castelul găzduiește numeroase activități culturale, cum ar fi tabere de creație artistică, expoziții, festival de muzică veche și numeroase activități culturale ale comunității locale.

Planuri de dezvoltare în următorii 5 ani:

În următorii se planifică extinderea și diversificarea activității turistice prin restaurarea unei clădiri anexă. De asemenea, se dorește continuarea activității culturale prin organizarea anuală a unor activități deja consacrate, cum ar fi taberele de creație artistică, expoziții și festivalul de muzică veche.

Surse atrase pentru menținerea în funcțiune și dezvoltare și planuri viitoare de

atrager: Principalele surse de finanțare au fost finanțări UE prin FEADR – pentru restaurare și repunere în funcțiune, iar prin Asociația Daniel Kastély Egyesület s-au atras două finanțări cultu-

rale prin Granturi SEE, în 2009 pentru cercetare și restaurarea elementelor de piatră, iar în 2015 pentru evenimente culturale și științifice.

4. CASTELUL RÁKÓCZI-BÁNYFFY, GILĂU

Date generale: Codul din lista monumentelor: CJ-II-a-B-07673 * Adresă: comuna Gilău. Str. Principală nr. 719, jud. Cluj * Datare: secolele XV–XVII, transformări în secolul al XIX-lea. * Stil gotic (ulterior transformat cu influențe renascentiste) * Formă de proprietate: privată * Proprietar: companie privată * Administrator: Fundația Traditio Transylvania (concesiune pentru 49 ani) * Deschis la cerere accesului publicului.

Descrierea stării curente a clădirii și zonei înconjurătoare: Castelul impunător și de dimensiuni apreciabile se află în mijlocul localității Gilău, într-un parc dendrologic, pe un deal în partea stângă a șoselei Cluj-Napoca – Oradea. În partea vestică și nord-vestică al parcului în urma săpăturilor arheologice din anii 1970 au fost descoperite ruinele unui castu roman. În 1911 castelul a fost recuperat de contesa Ecaterina Bánffy, soția lui Toma Barcsay. Familia l-a deținut până în anul 1948. După anul 1972, castelul a fost folosit ca școală pentru copii cu dizabilități până în 2002, când a fost retrocedat moștenitorului Thomas Barcsay. Dânsul a vândut castelul unor investitori privați, care au dat ansamblul în concesiune Fundației Traditio Transylvania.

Funcțiunea curentă a clădirii și zonei înconjurătoare:

Din 2002 clădirea în sine nu are nici o funcțiune concretă însă grădina a constituit locul mai multor evenimente culturale de anvergură mică și medie. Administratorii au lansat în 2015 conceptul propriu de festival al cetății care s-a derulat în luna octombrie.

Planuri de dezvoltare în următorii 5 ani:

planurile de dezvoltare construiesc pe două componente cheie. Prima componentă focusează pe restaurarea clădirii principale și transformarea sa într-un centru cultural de marcă a zonei metropolitane din jurul municipiului Cluj-Napoca. În acest sens studiul de fezabilitate este deja pregătit pentru accesarea unei finanțări mai semnificative din fonduri europene. A doua componentă pune accent pe introducerea întregului ansamblu în circuitele de turism cultural ale zonei. Acest al doilea obiectiv necesită resurse financiare semnificativ mai mici, dar are un aport semnificativ în ceea ce privește dezvoltarea unor parteneriate cheie care contribuie la sustenabilitatea socio-economică a ansamblului pe termen mediu și lung.

Surse atrase pentru menținerea în funcțiune și dezvoltare și planuri viitoare de atragere:

fondurile necesare unor consolidări de anvergură mică precum și pentru realizarea analizelor și studiilor de fezabilitate au fost susținute din fonduri proprii ale investitorilor privați. Atragerea de resurse va focusa de asemenea pe două componente, în strânsă relație cu planurile de dezvoltare. Astfel se dorește atragerea unei finanțări de mare anvergură pentru restaurarea castelului din Fondul European de Dezvoltare Regional prin Programul Operațional Regional. O serie de alte resurse

de mică anvergură sunt prevăzute pentru organizarea unor evenimente, acțiuni și introducerea ansamblului în circuitele cultural-turistice locale și regionale și consolidarea rolului de punct de întâlnire a unor culturi, tradiții, comunități diferite.

5. CONACUL KERESZTES-EPERJESI, MICA

Date generale: Codul din lista monumentelor: MS-II-m-B-15719 * Adresă: comuna Mica, nr. 56, jud. Mureș * Datare: sfârșitul secolului XVIII * Stil eclectic-romantic * Formă de proprietate: publică * Proprietar: Comuna Mica * Administrator: Comuna Mica * Deschis accesului publicului.

Descrierea stării curente a clădirii și zonei înconjurătoare: după ce a trecut în proprietate publică în perioada naționalizărilor,

clădirea a suferit o degradare consistentă. După revoluție, clădirea nu a fost revendicată de moștenitori, astfel a rămas în gestiunea administrației publice locale. Pe parcursul timpului tot mobilierul a fost distrus sau furat, a rămas intact un singur șemineu în incinta clădirii.

Funcțiunea curentă a clădirii și zonei înconjurătoare: În prezent clădirea oferă sediul Primăriei și Consiliului Local Mica.

Planuri de dezvoltare în următorii 5 ani: în prezent nu există planuri de dezvoltare consistente, ci numai câteva planuri mici de amenajare în jurul clădirii.

Surse atrase pentru menținerea în funcțiune și dezvoltare și planuri viitoare de atragere: Castelul a fost restaurat din fonduri alocate de către Ministerul Culturii din România. În prezent nu se prevede atragerea de resurse financiare complementare. Sustenabilitatea clădirii se asigură prin intermediul funcționalității sale curente, respectiv derularea activităților administrației publice locale.

6. CASTELUL KÁLNOKY, MICLOȘOARA

Date generale: Codul din lista monumentelor: CV-II-m-A-13241 * Adresă: sat Micloșoara, oraș Baraolt, jud. Covasna * Datare: sec. XVI–XVII, modificări în sec. XVIII, XIX și XX * Stil renascentist târziu * Formă de proprietate: privată * Proprietar: Orașul Baraolt * Administrator: Fundația Kálnoky * În curs de restaurare, va deveni deschis accesului publicului.

Descrierea stării curente a clădirii și zonei înconjurătoare: În prezent castelul este în plin proces de restaurare în urma accesării unei finanțări semnificative în acest sens. Demersul

este realizat în contextul scopului de a se crea Muzeul Vieții Transilvănene, un obiectiv cultural-turistic ce urmărește contribuție la creșterea calității vieții locuitorilor din microregiunea Baraolt, prin acțiuni concrete de consolidare și diversificare a capacității profesionale a 40 de localnici, dezvoltarea și diversificarea economiei locale, dar și îmbunătățirea situației populației de etnie Romă din microregiunea Baraolt.

Funcțiunea curentă a clădirii și zonei înconjurătoare: în prezent clădirea este în plin proces de restaurare urmând să intre în funcțiune în momentul finalizării acestui proces prin amenajarea Muzeului Vieții Transilvănene.

Planuri de dezvoltare în următorii 5 ani: în urma încheierii procesului de restaurare și amenajării interioare corespunzătoare Muzeul Vieții Transilvănene va deveni funcțională. Grupul țintă al acestui obiectiv va fi constituit din

Grupul țintă al proiectului este format din membri ai comunității locale, dar și ai celei științifice (specialiști, profesioniști și studenți în domeniul patrimoniului și turismului cultural), turiști de rezidență și de tranzit, dar și mediul de afaceri și ONG.

Surse atrase pentru menținerea în funcțiune și dezvoltare și planuri viitoare de atragere: Cea mai importantă sursă atrasă provine de la Mecanismul Financiar al Spațiului Economic European prin fondurile EEA Grants, programul PA16/RO12 „Conservarea și revitalizarea patrimoniului cultural și natural” coordonat de Unitatea de Management a Proiectului din cadrul Ministerului Culturii din România. Depinzând și de activitățile concrete derulate în muzeu, sursele de finanțare vor fi atrase de către promotorii evenimentelor.

7. CASTELUL KÁROLYI, CAREI

Date generale: Codul din lista monumentelor: SM-II-a-A-05280 * Adresă: Piața 25 Octombrie nr. 1., Carei, jud. Satu Mare * Datare: 1794, reconstruit în 1894 * Stil eclectic și secesionist * Formă de proprietate: proprietate privată a unei instituții publice * Proprietar: Municipiul Carei * Administrator: Municipiul Carei * Deschis accesului publicului.

Descrierea stării curente a clădirii și zonei înconjurătoare: Castelul Károlyi a fost reabilitat din fonduri europene, valoarea totală a lucrărilor depășind suma de 4 milioane euro.

În prezent peste 90% din sălile castelului găzduiesc expoziții permanente sau temporare. Clădirea este în stare bună și necesită doar lucrări de întreținere. Castelul este înconjurat de Parcul Dendrologic, care se întinde pe o suprafață de 10 hectare. Parcul a fost și el reabilitat prin diferite proiecte. În parc se află manejul, reabilitat la rândul său, o zonă cu terenuri de sport, o zonă pentru concerte și o seră. Tot în parcul dendrologic este și fostele clădiri a slugilor, care se află într-o stare avansată de degradare, dar pentru care se lucrează la depunerea unui proiect pentru înființarea unui muzeu de etnografie.

Funcțiunea curentă a clădirii și zonei înconjurătoare: Castelul funcționează în prezent ca și obiectiv turistic, oferind vizitatorilor patru expoziții permanente: Castelul de altădată, Mobilier de epocă, Trofee de vânătoare din Africa și Figuri de ceară (panopticum). Sala Cavalerilor găzduiește concerte și festivaluri și în plus există trei săli pentru expoziții permanente de artă plastică.

Planuri de dezvoltare în următorii 5 ani:

Planurile pentru următorii 10 ani sunt de promovare a obiectivului turistic, de promovare a turismului cultural și de creștere a numărului de turiști. Orașul dispune și de o strategie de dezvoltare pe care poate fi consultat pe pagina de web a Primăriei Carei și care include și acest edificiu.

Surse atrase pentru menținerea în funcțiune și dezvoltare și planuri viitoare

de atragere: În acest moment menținerea în funcțiune este asigurată prin finanțare de la bugetul local (nu putem realiza venituri în primele 5 ani de exploatare). Pe viitor sursele vor fi asigurate din: biletele de intrare pentru vizitarea castelului, bilete la concerte, organizare de evenimente, vânzarea produselor promoționale, ședințe foto și din bugetul local.

8. CASTELUL TELEKI, GORNEȘTI

Date generale: Codul din lista monumentelor: MS-II-a-A-15689 * Adresă: comuna Gornești, nr. 479, jud. Mureș * Dată: secolul XVIII * Stil Grassalkovich * Formă de proprietate: privată * Proprietar: Familia Teleki * Administrator: Familia Teleki * Deschis accesului publicului.

Descrierea stării curente a clădirii și zonei înconjurătoare: Castelul este într-o stare relativ bună. Structura ei este stabilă, acoperișul necesită reparații permanente. Parte a mobilierului a rămas intactă, cum ar fi mai multe șeminee și uși. Parcul castelului s-a sălbăticit parțial, însă trăiesc în continuare mai mulți co-

paci valoroși, salvarea copacilor bătrâni este în curs de desfășurare. În parc se regăsesc mai multe statui baroce, care sunt parțial ruinate. Podul din fața castelului are nevoie de asemenea de o reabilitare mai consistentă.

Funcțiunea curentă a clădirii și zonei înconjurătoare:

Începând din 2012 Castelul Teleki și parcul acestuia sunt permanent deschise publicului. Mai mult, castelul a devenit locul mai multor evenimente, cum ar fi Balul Teleki în luna mai (un eveniment de crowdfunding pentru castel), respectiv Ziua Castelului Teleki, eveniment care găzduiește un șir de acțiuni culturale și de divertisment. Mai mult, în anii trecuți castelul a găzduit mai multe tabere de cercetași și workshop-uri pentru artiști, conferințe și expoziții.

Planuri de dezvoltare în următorii 5 ani:

Proprietarii și asociația de sprijin creată de un grup de tineri din Tîrgu Mureș doresc să lucreze în privința definirii exacte a rolului socio-economic al castelului în ecosistemul local, județean și regional, și doresc să finalizeze planul de restaurare pentru o intervenție mai amplă asupra castelului, lucru ce necesită realizarea mai multor studii profesionale care fac posibilă accesarea unor fonduri nerambursabile.

Surse atrase pentru menținerea în funcțiune și dezvoltare și planuri viitoare de atragere:

Până în prezent eforturile de atragere a unor resurse au focusat pe finanțarea unor acțiuni și proiecte care s-au derulat în incinta sau în jurul castelului. S-au mobilizat resurse din de

la Fundația Communitas, Ordinul Arhitecților din România, Secretariatul General al Guvernului – Departamentul pentru Relațiilor Interetnice, Consiliul Județean Cluj sau Fondul Bethlen Gábor din Ungaria. Obiectivele pentru viitor

sunt crearea unui grup de sprijin prin filantropie și pregătirea accesării unei finanțări de amploare pentru restaurare din surse europene (sau norvegice, dacă vor exista într-un nou acord bilateral).

9. CASTELUL MIKÓ, OLTENI

Date generale: Codul din lista monumntelor: MS-II-a-A-13242 * Adresă: sat Olteni, comuna Bodoc, nr. 95, jud. Covasna * Datare: 1827 * Stil renescentist * Formă de proprietate: publică * Proprietar: Consiliul Județean Covasna și comuna Bodoc * Administrator: Comuna Bodoc * Deschis accesului publicului.

Descrierea stării curente a clădirii și zonei înconjurătoare: fiind un edificiu de valoare a perioadei neoclasiciste, se mândrește cu mai multe fresce, care însă necesită intervenții de restaurare. Castelul este într-o stare precară, dar s-au realizat mai multe intervenții de conservare, s-a intervenit de mai multe ori asupra consolidării și chiar reconstruirii acoperișului. Clădirea și pivnița au fost degajate, iar în grădina castelului s-a realizat o fermă de cai, cu grajduri și pistă, în paralel au fost plantate și 150 copaci. Activitățile de modernizare se derulează pe măsura resurselor alocate, se dorește o modernizare completă dintr-o sursă nerambursabilă națională sau externă.

Funcțiunea curentă a clădirii și zonei înconjurătoare: în prezent domeniul Mikó din Olteni găzduiește Centrul de Plasare nr. 6. Gestionat de Centrul Județean de Asistență Socială și

Protecția Copilului, aici locuind peste 100 de copii în internat și în case familiale. Este de asemenea găzduită o școală specială într-o clădire adiacentă. Castelul în sine nu este folosit de peste 4 ani, stă gol.

Planuri de dezvoltare în următorii 5 ani:

Administratorii doresc să creeze un muzeu secuiesc de echitație completat de un restaurant și o crămă, în timp ce în cea mai nouă secțiune a clădirii se vor amenaja unele facilități de cazare de calitate înaltă. În clădirile adiacente și în curte se dorește să se creeze următoarele: grajduri de echitație, magazin de suveniruri, ateliere meșteșugărești, fierărie, cafenea și dependințele necesare. Pe malul opus al râului Olt vor putea fi amenajate teritoriile adecvate pentru activități de călărie. Aceste activități de amenajare vor fi completate de mai multe evenimente, printre care putem menționa zile de echitație, parade de cavalerie sau curse de trăsuri.

Surse atrase pentru menținerea în funcțiune și dezvoltare și planuri viitoare de atragere:

până în prezent activitățile deja derulate au fost susținute financiar de Consiliul Județean Covasna și Primăria Comunei Bodoc. Pentru planurile de dezvoltare sus-menționate se prospectează atragerea de fonduri din mai multe surse de finanțare. Există o probabilitate mare ca fondurile necesare să fie atrase din mai multe surse pe baza mai multor planuri de proiecte dedicate câte unui sub-segment din planul de restaurare, amenajare și dezvoltare. Cea mai apropiată sursă se dorește a fi atrasă din Fondul de Mediu din România, apelul specific pentru creșterea biodiversității în activitatea economică.

10. CASTELUL STUBENBERG, SĂCUENI

Date generale: Codul din lista monumentelor: BH-II-m-B-01195 * Adresă: Calea Muncii nr. 1, orașul Săcueni, jud. Bihor * Datare: secolele XV-XIX * Stil renescentist * Formă de proprietate: publică * Proprietar: orașul Săcueni * Administrator: Fundația Dévai Szent Ferenc * Deschis la cerere accesului publicului.

Descrierea stării curente a clădirii și zonei înconjurătoare: Castelul Stubenberg din Săcueni se află în situația fericită de a fi trecut deja de etapa retrocedărilor. Din acest punct de vedere castelul are asigurat o formă de proprietate publică consolidată, iar acest lucru permite realizarea unor planificări pe termen lung pentru integrarea acestei clădiri în activitățile economice, sociale și de comunitate, contribuind astfel la consolidarea rolului acestei clădiri în dezvoltare pe termen mediu și lung a comunității locale din Săcueni dar și a microregiunii înconjurătoare. Până în prezent acest castel nu a fost în starea fizică necesară pentru ca un plan bun pus la punct să genereze venituri pentru o stare de auto-susținere. Ca și completare este de adăugat faptul că pentru a reuși să se întrunească

aceste condiții este nevoie de derularea unei ample intervenții de restaurare și amenajare, urmând ca după derularea acestei etape să se poată crea și condițiile pentru o sustenabilitate economică pe termen lung. O parte a castelului a fost dată în concesiune Fundației Dévai Szent Ferenc.

Funcțiunea curentă a clădirii și zonei înconjurătoare: În prezent clădirea a fost concesiionată Fundației Dévai Szent Ferenc pentru a crea un centru comunitar pentru copii. Împrejurimile clădirii nu au în prezent nici o funcțiune economică sau comunitară.

Planuri de dezvoltare în următorii 5 ani: Pe lângă menținerea funcțiunii de centru comunitar obiectivul municipalității este de a implementa un proiect complet de restaurare și includerea proiectului în circuite turistice regionale și transfrontaliere, Săcueni fiind foarte aproape de o zonă turistică balneară din Ungaria centrată în jurul localității Hajdúszoboszló.

Surse atrase pentru menținerea în funcțiune și dezvoltare și planuri viitoare de atragere: Fundația Dévai Szent Ferenc alocă resurse proprii pentru a conserva starea actuală a castelului. Planurile de restaurare sunt realizate pentru a accesa o finanțare semnificativă din finanțările alocate pentru România din Fondul European de Dezvoltare Regională în perioada 2014-2020, pentru restaurarea completă a edificiului și punerea sa în circuitele turistice zonale, regionale și naționale. În acest sens sunt pregătite atât studiul de fezabilitate pentru restaurare cât și planurile de marketing pentru includerea în circuitele turistice.

© Copyright 2016, Grupul PONT

Publicație realizată de Grupul PONT.

Publicație realizată în cadrul proiectului „Castel în Transilvania”: strategie și modele de dezvoltare din cadrul programului PA16/RO12 „Conservarea și revitalizarea patrimoniului cultural și natural”

Proiect finanțat printr-un grant oferit de Islanda, Liechtenstein și Norvegia.

Au contribuit la realizarea publicației: Ágnes ÁJGEL; Ágnes BALÁZSI-PÁL; Szabolcs BODA; Beáta BORDÁS; András FARKAS; Sándor GÁL; Bogdan GEORGESCU; Balázs GERGELY; Csilla HEGEDÜS; Imola HENNING; Szabolcs ILYÉS; Tibor KÁLNOKY; Petra KÁDÁR; Endre KENTELKY; Dorottya MAKAI; Tamás SZABÓ; Annamária SZABÓ; Lilla RÁCZ; Tímea VERES-NAGY; Emőd VERESS; Attila WEISZ; Tímea ZSOLDOS.

Concepție grafică, tehnoredactare: Zsolt SZABÓ, Anna VASILIU

Publicație tipărită de S.C. AMM DESIGN S.R.L.

ONLINE

www.castelintransilvania.ro

office@pontgroup.org

PHOTO CREDITS

Copertă: Mișu VASS (Castelul Bánffy, Bontida)

Fișe de castele: Lilla RÁCZ (Castelul Daniel, Tălișoara), Éva MÁTHÉ (Castelul Bethlen, Criș și Castelul Kemény, Brâncovenești), Tímea MADACSY (Castelul Kemény, Carei), Zoltán BAGOSSY (Castelul Rákóczi-Bánffy, Gilău), Arnold PLATON (Castelul Stubenberg, Săcueni), Mircea Rareș ȚETCU (Castelul Keresztes-Eperjesy-Gál, Mica), Levente VARGYASI (Castelul Mikó, Olteni), programul Castel în Transilvania (Castelul Kálnoky, Micloșoara, Castelul Bánffy, Bontida)

